

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BOZKIR KÜLTÜRÜNDE TEKSTİLİN ORTAYA ÇIKIŞI VE KULLANIM
ALANLARI

Yüksek Lisans Tezi

Elif ERASLAN SALMAN

Danışman
Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

NEVŞEHİR
Haziran, 2019

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BOZKIR KÜLTÜRÜNDE TEKSTİLİN ORTAYA ÇIKIŞI VE KULLANIM
ALANLARI

Yüksek Lisans Tezi

Elif ERASLAN SALMAN

Danışman
Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

NEVŞEHİR
Haziran, 2019

Ek 2. Bilimsel Etiğe Uygunluk

BİLİMSEL ETİğE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Adı SOYADI

ERASLAN SAMAN

Ek 3. Tez Yazım Kılavuzuna Uygunluk

“Orta Asya'da Tekstilün Ortaya Çıkışı ve Kullandığı Atıklar...” adlı Yüksek Lisans / Doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

E. Engin

Tezi Hazırlayan

Adı SOYADI

E. Engin ERASLAN SALMAN

K. Koçak

Danışman

Unvanı Adı SOYADI

Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

Öğretim Üyesi

Taşkın ..... Ana Bilim Dalı Başkanı

Unvanı Adı SOYADI, İmza

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

Ahmet Oğuz

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr Kürşat KOÇAK danışmanlığında Elif ERASLAN SALMAN tarafından hazırlanan “Bozkır Kültüründe Tekstil’in Ortaya Çıkışı Ve Kullanım Alanları” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

17/06/2019

JÜRİ

Danışman : Doç.Dr Kürşat KOÇAK
Üye : Doç. Dr. Nevzat TOPAL
Üye :Dr. Öğr. Üyesi Nilay AĞIRNASLI

İMZA

K. Koçak
Nevzat Topal
Nilay Ağırnaslı

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 28/06/2019 tarih ve 2019.24.519 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

28/06/2019
Vedat Aktepe
Doç.Dr.Vedat AKTEPE
Müdür

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmamın her aşamasında beni bilgi birikimi ve tecrübesiyle yönlendiren, bilim yolculuğumda bana rehberlik edip hiçbir emeğini esirgemeyen ve sabırla tezimi yöneten saygıdeğer danıőmanım Doç. Dr. Kürşat KOÇAK'a teőekkürlerimi sunarım. Eğitim hayatım boyunca her zaman bana destek olan aileme ve eőime teőekkürü borç bilirim.

Elif ERASLAN SALMAN

ÖZET
BOZKIR KÜLTÜRÜNDE TEKSTİLİN ORTAYA ÇIKIŞI
VE KULLANIM ALANLARI
Elif ERASLAN SALMAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran 2019
Danışman: Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

Tekstil, ilk insandan itibaren örtünme ihtiyacı ile birlikte yaşamı kolaylaştıran birtakım etkenler sonucunda ortaya çıkmıştır. Daha sonra deneme yanılma yöntemi ile hayatımıza girmiş ve varlığını sürdürmeye de devam etmektedir. Öncelikle liflerin keşfedilmesiyle birlikte ip yapımının gerçekleşmesi ve çeşitli yöntemlerle kullanılabilen bir tekstil formuna sokulmuştur. Özgürce yaşamlarını Orta Asya'da geçiren bozkır kültürü insanının coğrafyasında, kendisini her türlü etkenden koruma ve örtünme istediği gereğince tekstil ürünleri kullanmaya başlamışlardır. Bozkır kültüründe yaşayan Türkler kullandıkları tekstil ürünlerini üretmek için bitki ve hayvan liflerinden faydalanmışlardır. Keten, kenevir ve pamuk gibi bitki lifleriyle koyun, keçi, deve gibi hayvanların deri ve tüylerinden kendilerine en güzel kıyafetleri yaptılar. Özellikle küçükbaş hayvancılığın hâkim olduğu bu coğrafyada koyun yününden keçe üretiminde oldukça başarılıydılar. Yünü ısı ve basınçla birleştirip bambaşka bir tekstil malzemesi olan keçeyi hayatlarının her alanında cömertçe kullandılar.

Çin'e yakın coğrafyada yaşamış olan Orta Asyalılar ipek kumaşları ile hükümdarlarına ve soylularına eşsiz kıyafetler dikip otağlar yapmışlardır. Türkler pantolon, kaftan, gömlek, börk gibi tekstil ürünü kıyafetler giyiyordu. Ata binerken, savaşa giderken, göç ederken kendilerini daha hızlı ve çevik hareket edebilecekleri şekilde elbiseler giymişlerdir. Keçeyi applike ederek çoğu eşyasını şekillendirip renklerle süslüyorlardı. Keçeden yapılmış çadırlarda yaşayarak, çadırın içini halı, kilim, cicim ve yaygılar ile dekore ediyorlardı. Halı ve kilim dokumada Orta Asya sanatçıları dünyaya eşi benzeri bulunmayan örnekler sergilemiştir.

Türkler atalarının öte dünyada da rahat hayat sürmelerini sağlamak için onlara korunaklı mezarlar olan kurganları inşa etmişlerdir. Kurgan araştırmaları neticesinde ahiret inancına sahip olan Türkler günlük hayatta kullandığı çoğu eşyayı, ölen atasıyla birlikte gömerek o dönemde yaşayan kültürler hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır. Kurganlarda bulunan tekstil buluntularını incelendiğinde, atalarının ölü bedenlerine giydirdikleri kıyafetler ve onlara sundukları tekstil ürün kalıntılarını görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Bozkır, Lif, Tekstil, Pantolon, Kaftan, Keçe, Giyim, Kurgan

ABSTRACT
EMERGENCE of TEXTILE in STEPPE CULTURE and ITS AREAS of
USAGE

Elif ERASLAN SALMAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences,
Department of History, Post Graduate, June 2019
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Kürşat KOÇAK

Emergence of textile ensued in consequence of a number of facilitator factors for life together with the need to cover beginning from the primitive man. Then, it came into our life by trial and error method and is continuing its existence. First of all, with rope making along with invention of fibers and various methods, it was put into a useable form of textile. In steppe culture men's geography, who spent their freely-lives in Middle Asia, people began to use textile products as per their wish to guard themselves (self-defense) from all kinds of factors and to cover. Turks who were living in steppe culture were making use of plant and animal fibers so that they could produce textile products they used. Turks made for themselves the most beautiful clothes from skins (hides) and hairs of animals such as sheep, goat and camel, and from plant fibers such as linen (flax), cannabis and cotton etc. Particularly, in this geography at which ovine breeding was dominating, they were quite successful in making felt from (of) sheep's wool. They used generously the felt, which became an utterly different material of textile by combining the wool with heat and pressure, in every parts of their lives.

Middle Asian People who lived in a geography near to China sewed unique clothes and built otağ (marquee, tent) to their rulers and nobles, by their silk fabrics. Turks were wearing textile product-clothes such as trousers, caftan (kaftan), shirt, headgear (börk). They brought (turned) all kinds of textile products into a shape that was belonging to them so that they can make themselves faster and more agile while they were riding on horse, going to war and immigrating.

By appliqueing the felt, they were giving shape to their many things (goods) and ornamenting with colour. They were decorating inside of the tents with carpets, rugs, light rugs and ground clothes, by living in tents which were made of the felt. In weaving carpet and rug, Middle Asian artisan exhibited the unprecedented examples in the world.

Turks built kurgans (cairns), which were the sheltered tombs, for their ancestors to provide them with a comfortable life to spend in the other world, as well. Turks who had the belief in after-life buried their dead ancestor together with many things which were used by that ancestor in daily life. Studies on kurgan provided us to obtain information about cultures which had lived during that period. When textile findings in kurgans have been examined, we see clothes they dressed to ancestors' dead bodies and textile-product remainings they presented to them.

Keywords: Steppe, Fiber, Textile, Trouser, Felt, Headgear, Tent, Clothing, Kurgan.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEKSTİL'İN KULLANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞI

1. Tekstil Nedir?	12
1.2. Tekstil'in Ortaya Çıkışı	17
1.3 Orta Doğu'da Tekstil	23
1.4 Roma İmparatorluğun'da Tekstil	27
1.5 Çin'de Tekstil	30

İKİNCİ BÖLÜM

BOZKIR KÜLTÜRÜNDE TEKSTİL ÜRÜNLERİ VE KULLANIM ALANLARI

2.1. Bozkır Coğrafyası ve Kültürü	34
2.2. Bozkır Kültüründe Kullanılan Tekstil Ürünleri	37
2.2.1. Bozkırda Kıyafet Olarak Tekstil	37
2.2.1.2. Kaftan	39
2.2.1.3. Pantolon	41
2.2.1.4. Gömlek/ Göynek / Könglek	43
2.2.1.5. Çizme	45
2.2.1.6. Kuşak-Kemer	47

2.2.1.4. Börk	49
---------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER ALANLARDA TEKSTİL KULLANIMLARI

3.1. Keçe	52
3.2. adır	56
3.3. At rts	58
3.4. Halı Kilim	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURGANLARDA TEKSTİL

4.1 Kurganlar	64
4.2. Altay Kurganlarında Tekstil Buluntuları	67
4.3 Pazırık Kurganlarında Tekstil Buluntuları	73
4.4 İskit Kurganlarında Tekstil Buluntuları	78
4.5 Esik (Issık) Kurganında Tekstil Buluntuları	80
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	88
EKLER	95
DİZİN	126
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

Bkz: Bakınız

Çev: Çeviren

Der: Derleyen

Haz.: Hazırlayan

ICANAS: Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi

M. : Miladi

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

v.b: ve benzeri

yy : Yüzyıl

GİRİŞ

Sosyal hayatta yaşamımızı kolaylaştıran çoğu nesne ve objeler yaşadığımız coğrafi, konumun iklim ve doğa şartlarının etkilerini taşır. Bir toplumun gerek günlük gerekse yaşamsal faaliyetleri için ihtiyaçları o toplumun yaşadığı çevre, sosyo-ekonomik koşullar, doğa koşullarının etkenleri ile belirlenir.

Tabiat olaylarının insan yaşamına doğrudan etki ettiği eski çağlarda, Orta Asya'da yaşayan bozkır insanının da yaşam serüveni eski Türk kültür inancına yansımıştır. Bu etkilerden bozkır iklim yaşantısı da eski Türk yaşam ve düşünce tarzına, inancına, dünya görüşüne, örfi ve geleneklerine, yani genel anlamda kültürüne etkisi kaçınılmaz olmuştur.¹ Bozkır iklimi yaşayan insanlar bu iklimin gereklerine göre koşullanmış ve yaşam tarzı benimsemiş, bunun neticesinde kültürün öğeleri oluşmaya başlamıştır.

İncelemeye aldığımız 'Bozkır Kültüründe Tekstil'in Ortaya Çıkışı ve Kullanım Alanları' isimli bu çalışmada Türklerin coğrafi yapısından başlayarak kültürel yapısı ve gelenek göreneklere neticesinde kullandıkları tekstil ürünlerini hakkında da bilgiler sunulacaktır. İnsanlık geçmişi sorgulandığı anda insanların yaşamış olduğu, dünyanın neresinde olursa olsun yaşadığı fiziki ortamla uyum sağlayarak yaşamını ilerletmiş ve vahalardan ormanlara, kurak yerlerden sulak arazilere kadar bulunduğu ortam imkânlarından yararlanmışır.² Türkler de yaşadığı coğrafyanın bütün şartlarına karşı hayatta kalarak kendi yaşam mücadelelerini oluşturmuşlardır.

Türklerin yaşamış olduğu coğrafya oldukça geniş bir alana sahip olmakla birlikte farklı iklim tipleri ve bunun neticesinde farklı bitki örtüsü bulunmaktaydı. Orta Asya'nın kuzey kısmında bulunan tundra iklim kuşağı oldukça sert soğuk hava barındırmakla birlikte, daha güney kısımları ise orman kuşağı ve çöl iklimi kendini

---

¹ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Bozkır Kültürü**, 1. Basım, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987, 1.

² Ahmet Taşağıl, **Kök Tengri'nin Çocukları**, 1. Basım, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015, 29.

göstermektedir.³ Kuzey kısmında diğer kısımlara göre daha az insanı barındırmakta, hava şartları çoğunlukla bir ekonomik faaliyete imkân sunmamaktadır.

Daha güney bölgelerde hava şartlarının ve iklim unsurlarının iyileşmesi neticesinde, insanların daha rahat yaşam sürdürebilmektedir. Burada çeşitli ekonomik faaliyetler yapmaya fırsat bulmuş, şehirler ve pek çok farklı devlet kurmaya başlamışlardır. Bu sebeple verimli olan pek çok toprağı kendilerine yurt edinmişleridir. Toplum üretmeye, yaşamaya ve kültürel açıdan gelişmeye başlamıştır.

Türkler yaşadığı bu coğrafyada daha çok hayvancılıkla geçimini sağlayabilmişlerdir. Türklerin yaşamları açısından önemli olan bozkır, çok daha fazla insan varlığına imkân sunmuş, ekonomik küçükbaş hayvancılıkla birlikte deve ve sığırdaki beslenip bu hayvansal ekonomiyi canlı tutmak için belirli yaşamsal bölgelere göç etme zorunluluğı doğurmuştur.⁴ Bozkırda her mevsim her alanda yaşam sürülmedi, bahar ayları hayvancılığa elverişliydi fakat kış aylarında hayvanlar için en uygun ortamlara göçülmeliydi.⁵

Türkler hayvanları için daha elverişli şartlar aramaktan hiç vazgeçmemiş bunun neticesinde de pek çok yere göç etmiş ve bu göçlerin hiç birisi kalıcı olmamıştır. Onlar kendi yaşamının devam edebilmesi için besledikleri hayvanları korumak hayatta tutmak ve daha iyi şartlar sağlamak durumundaydılar. Otlak arayışları yaşamlarının sonlarına kadar sürüp giden bir unsur olmuştur.

Bozkırda yaşayan insanların ekonomik faaliyetleri kendi yaşadığı fiziki şartların getirdiği imkânları kullanarak oluşturmuş olup ve bunun sonucunda yiyecek, barınma giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamışlardır.⁶ Bozkır insanı bir şehirli gibi yaşayamazdı onun için bozkır yaşamında çevresindeki her nesne önemliydi. Gerektiği zaman doğanın sunduğu bitkileri işleyerek gerektiği zaman ise hayvansal ürünleri işleyerek yaşamsal faaliyetlerini sürdürürdü. Bu yüzden barınma için yapılan

---

³ Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 29.

⁴ Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 30.

⁵ İlhami Durmuş, Türk Kültür Çevresinde Kültür Adlandırmaları, **Genç Bakış Dergisi**, Cilt 8, Sayı 15, 272.

⁶ Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 30.

evlerinde, çevresindeki maddelerin kalıntıları veya yemeğinde ya da giyiminde de çevresel öğelerin varlığı yadsınamazdı.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada bozkır tekstilinde Türklerin ekonomik kaynağı olan hayvancılığın, kullanmış oldukları tekstil ürünlerine nasıl yansıdığı hakkında detaylı bilgi vermeye çalıştık. Sadece hayvancılık ile sınırlanamayacağımız geniş bir yeteneğe sahip olan Türkler yaşadığı bölgede bulunan yer altı kaynaklarından da fazlasıyla yararlandıklarını ve çevresindeki bitkileri keşfederek kıymetli kumaşlar dokuyup bunlara nasıl şekil verdiklerini inceledik.

Bölgede yapılan tarihi kazı çalışmaları buluntuları arasında Türklerin madencilik ve metal işçiliği kalıntlarına rastlanmış, böylece madeni yeteneklerinin de küçümsenemeyecek derecede iyi oldukları anlaşılmıştır⁷. Özellikle demir madeninin usta bir işçilikle sanata dönüştüren Türklerin bozkırda dokumalarını süslemek içinde cömertçe kullandıkları demir işçiliğini inceleme fırsatı bulup ve detaylarını sizlere aktarmaya çalıştık.

Tekstil kullanımı bozkır kültürüyle beraber o dönemde yaşayan farklı coğrafyadaki toplumlarda da görülmekteydi. Bozkır insanından farklı olarak Roma ve Orta Doğu'da yaşayan insanlar tekstil ürünlerinden oldukça faydalanmaktaydı. Roma ve Orta Doğu'da kullanılan tekstil ürünleri ve renklendirme işlemlerini de çalışmamızda detaylı inceledik.

Orta Doğu toplumlarından Sümerlilerin veyahut Asurluların kullandıkları tekstil ürünleri, giydikleri kıyafetler bozkır kültürüyle benzerlik gösterse de farklılıkları da oldukça fazladır. Akdeniz uygarlıklarından Roma İmparatorluğu'nda da tekstil ürünü kullanımı, renkleri kullanım biçimleri hakkında detaylı bilgileri sizlerle paylaşma fırsatı bulduk.

Bozkır Türk hayatı incelenirken, at kültürü küçümsenmeyecek en önemli detaylardan birisidir ve bozkır ailelerinin atlarından bahsederken, on binlerce attan söz edilir.⁸ Bozkır için at en önemli olgudur, ondan ayrı bir yaşam düşünülemez. Kaşgarlı

---

⁷ Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 30.

⁸Saadettin Yağmur Gömeç, Türk Kültüründe At, **Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır**, Konya 2016, 820.

Mahmud Divan-ı Lügat'it Türk'te at kültürünü tanımlamak için '*At Türk'ün kanadı gibidir*' ifadesinin kullanarak atın bozkır Türkleri için önemine değinmiştir.⁹ Atın derisinden, etinden ve sütünden faydalanmanın yanı sıra çok iyi bir savaş vasıtası olma özelliği de vardır.¹⁰ Savaşçı bir kavimin savaş vasıtası onu her alanda yaşam mücadelesi için önemli kılmaktadır.

Ekonominin temelini hayvancılığa dayanması ve hayvansal ürünleri her alanda kullanan bozkır Türkleri doğal koşulların aşırı zorlaşması kıtlık gibi durumlarda hayvanlarını yetiştiremiyor, üretim yapamadığı için komşu ülkelerle değiş-tokuş usulü at satarak, ipek, kumaş, tahıl gibi ihtiyaçlarını karşılıyorlardı.¹¹ Türklerin at yetiştiriciliği konusunda oldukça iyi olduğunu at ticaretleri yaptığından da anlamaktayız.

Türklerin bozkır kültürüne çevresel ve ekonomik etkenler sosyal hayata büyük bir şekilde yön vermiş, günlük hayatta kullanılan eşyalar, aletler yeme-içme alışkanlıkları gibi sosyal hayatta önemli etkileri olmuştur. Sosyal hayatta tekstilin kullanımı çok eski dönemlere dayandığı temel bir ihtiyaç olduğu için pek çok frenks, mağara resimleri, kurganlar gibi arkeolojik kalıntılardan tespit edilmektedir.

İslamiyet'ten önce Türklerin hayatlarını araştırmak için oldukça geniş bir coğrafyadan faydalanmak gerekmektedir. Geniş alana yayılan Türkler özellikle hayvancılık için sürekli yeşil geniş otlaklar aradığından dolayı sürekli göç etmek durumunda kalmışlardır. Böylece konakladıkları yerlerde ataları için yaptıkları kurganlar onların en büyük tarihi kalıntıları olmuştur.

Türkler yerleşik hayat yaşamadıkları için mimari eser konusunda oldukça zayıftırlar. Mimari eser olarak sadece ataları için yapmış oldukları kurganları nitelendirirsek bu kurgan kalıntıları onların tarihini aydınlatmak için önemli bir unsur niteliğinde olmuştur.

---

⁹ Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lügati't Türk**, Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurtsever (çev.), İstanbul: Kocabalı Yayınevi, 2005, 254.

¹⁰Gömeç, Türk Kültüründe..., 821.

¹¹Taşgılı, Kök Tengri'nin..., 31.

Türklerin eski toplulukları genellikle nehir kenarlarında kışın ve yazın farklı yerlerde konaklayıp yaşam sürdürürlerdi.¹² Türk topluluklarının hepsi zorlu yaylak ve kışlak hayat mücadelesi içerisinde, ayrılmayan bir topluluk halinde yaşamışlardır. Geniş bozkırda sadece zorlu iklim şartlarına değil aynı zamanda da düşmanlara karşı olabilecek herhangi bir saldırıda da toplu mücadele esastı çünkü Türkleri koruyabilecek ne kalın surları ne de kaleleri vardı. Türklerin sosyal yapısında birlik beraberlik esastır ve barınma, savunma, yiyecek gibi ana unsurları tamamlamak için kenetlenerek yaşamışlardır.¹³

Bozkır insanının bu kadar sert ve zorlu iklim ve yaşam koşulları araştırmamızın konusu olan tekstil ürünlerini de yakından etkilediği şüphesizdir. İnsan doğası gereği yaşadığı ortamın her türlü izlerini barındırır. İnsanlar için tekstilin ilk unsuru olan giyim tekstilin ilk ihtiyaç hali olmuştur.

İnsanlar için tekstilin ortaya çıkışı şüphesiz yaşanan doğa koşulları ve bunların getirisi ile doğrudan orantılıdır. Tekstilin ilk olarak ortaya çıkışı ihtiyaç olsa da bu ihtiyacın karşılanması için kullanılan malzemeler o bölgede olan malzemeler olmadır ki, toplumun ürettiği her türlü tekstil için kullanılan elyaf toplumun yaşam tarzı hakkında bizlere bilgi vermektedir.¹⁴

Toplum içerisinde kumaş ya da bez yapabilmek için, içinde bulunduğu doğal şartların ve ekonomik yapının önemi büyüktür. Toplumun yaşadığı iklimde kullandığı tekstil ürünleri için önemli ayrıntılar sunan doğal şartların sıcak ya da soğuk etkisi tekstilinde kalınlığını ve inceliğini belirlemektedir. Bu nedendir ki tekstil konusunu incelerken yaşanan Orta Asya coğrafi şartlarından da sıklıkla bahsedeceğiz.

Dünyadaki pek çok bölgelerin giyinme adetlerini incelediğimizde, görmekteyiz ki; sıcak bölgelerde yaşayan topluluklar soğuk bölgede yaşayan halklara göre giyinmeye daha geç başlamışlardır. Bu nedenle sert karasal iklim yaşayan Türkler de giyinme

---

¹² Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 36-37.

¹³ Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 37.

¹⁴ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş 5**, 1. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1978, 1-2.

ihtiyacı erken dönemlerde başlamıştır diyebiliriz. Bozkır coğrafyasının sert iklim şartları gereği ve yaşanan göçebe yaşam şartları göz önüne alınırsa, giyim - kuşam başta olmak üzere, yaşam alanları olan çadırlar, kağanların çadırı olan otağlar, kadınların değerli süs eşyaları ve elbiseleri, çadır örtüsü yer yaygısı, keçe, halı-kilim gibi ev içi dokuma alanları gibi her alanda etkin bir tekstil kullanımı söz konusudur. İnsanın hayatı boyu yaşadığı ortamda ortaya koymuş olduğu ürünler ve kalıntıları o kültürü oluşturan ana etken olup tarihe de ışık niteliği taşımaktadır.¹⁵

Maddi unsurun en önemli ortak öğelerinden biri olan giyim-kuşam unsuru toplum kimliği, buldukları zaman ve idealleri hakkında önemli ayrıntılar barındırır.¹⁶ Bu sebepten sadece toplumlar hakkında derin anlamlar içermektedir. Tarihin ilk yıllarında giyim dış etkenlere korunmak amacı ile ortaya çıkmaya başlasa da daha sonra hayat tarzının farklılığı ile değişik şekiller almış ve bugüne kadar çok fazla değişime uğramıştır.¹⁷ Bu sebeptendir ki coğrafi yaşam şartları ekonomik faaliyetler gibi pek çok unsur insanların giyiminde etkin rol oynamıştır. Her toplum kendi yaşam tarzı neticesinde giyim konusunda farklılaşmalar yaşamıştır.¹⁸

Ekonomisi hayvancılığa dayanan Türkler zor şartlarda yaşamaktaydı bu sebeptendir ki soğuğa, kayalara, dağlara karşı dayanıklı elbiseler giyebilirlerdi fakat Arap ve Çinliler gibi ata uzun etekli ince kıyafetlerle binmeleri mümkün değildi.¹⁹ Hem etekli ince elbiseler bozkır şartlarında giyilmesi imkânsız nitelikte olup sert kışın yaşanması bunu daha da zorlaştırırdı. At üzerinde yaşam süren Türkler atlarına binerken daha rahat hareket edebilmek için ve çeşitli yaralanmalara sebebiyet vermemek için kalın pantolonlar ve dizlerini, ayaklarını korumak için dayanıklı çizmeler giymişlerdir.²⁰ Öyle ki Çin ve Araplar gibi entari giymek, bozkır şartlarında neredeyse imkânsızdır kışın sert soğukluğu karşısında dayanabilecek kıyafetler değildir.

---

¹⁵ Fatma Ayhan, Türk Giyim Kültüründe Pantolon, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 1, Sayı 39, 2013, 2.

¹⁶ Ayhan, 2-2.

¹⁷ Ayhan, 2.

¹⁸ Ayhan, 2.

¹⁹ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 1-2.

²⁰ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 1-2.

Soğuk karasal iklim şartları beraberinde at ile yapılan uzun vadeli yolculuklarda atı daha rahat çevik bir şekilde kullanmak amacıyla pantolonu ve ceketini ilk kez kullanan kavimler olarak bilinmektedir²¹. Pantolonu giyerek bacaklarını daha da işlevsel hale getirip hem bacaklarını koruma altına almış hem de ata binmek için daha ideal bir elbise olmuştur. Ceket ise pantolonun üzerine giyilmekteydi. Ceketin giyilmesindeki amaç ise at üzerinde rüzgâra daha dayanarak sert yolculuklara imkân sağlayan koruyan ya da kış soğuğu için oldukça dayanıklı bir kıyafet olmasıydı. Farklı toplumlarda görülen tek kıyafet altı entari şeklinde etekli kıyafetlerden daha farklı bir Türk kıyafeti görülmektedir. Türkler kıyafeti alt üst olarak parçalı giymişlerdir. Bunun en temel sebebi şüphesiz göçebe hayatın getirdiği şartlar ve atın sürekli kullanımı söz konusudur.²² Yaşanılan iklim ve tabiat şartları da buna etkindir.

Baykal Gölü kıyısında yapılan arkeolojik kazılarda Hunların atalarına ait kadın ve erkek mumyalanmış cesetlerin üzerinde ipek kumaş kalıntıları ve deri pantolon kalıntıları bulunmuş ve Hunların atalarının kadın- erkek ayrımı olmaksızın pantolon giydikleri görülmekte olup ipek gibi değerli kumaşları kullanmaları ise Çin ile ticari ilişkiler içerisinde olduğu da anlaşılmaktadır. Bugün hala varlığını koruyan süvari pantolonları at sürmek için 1500 yıl evvel Türkler tarafından dikilip 'Üm' ismini kullandıkları paçaları daha sıkı üstü daha rahat olan pantolonlar kullanmışlardır.²³

Bu pantolonların paçalarının daha dar biçimde dikilip kullanılması pantolonlarını çizmelerinin içerisine koyduklarında rahat bir sıkılık oluşturması içinde olup üs kısmının bol olması ise daha rahat hareket sağlamasından dolayıdır. 8.yüzyılda Abbasi birliklerinde asker olan Türkler Samara duvar resimlerinde karşılaşılan Türk tasvirlerinde bulunan elbise çizimlerinde Türklerin ayak bileklerinden bağlı Türkistan şalvarı giyilmiş bir şekilde betimlendiği görülmektedir.²⁴

Bozkırda kullanılan tekstil ürünü olan Türk kıyafetleri pantolon, kaftan, gömlek, börk ve çizme gibi giyim unsurları bulunmaktadır. Çalışmamızda bu giyim unsurlarının elyafları ve modelleri hakkında detaylı bilgi vermeye çalıştık. Savaşçı

---

²¹Ayhan, 5.

²²Ayhan, 5.

²³Ayhan, 5.

²⁴Ayhan, 5.

Türkler kullandıkları silahları her an saldırıya karşı üzerinde taşıyarak onları asabilmek için dayanıklı deri kemerler kullanmış, sürekli seyahat halinde oldukları için kalın yün kaftanlar giymişler ve sıcak ve soğuğa dayanıklı kalın ve siperli şapkalar kullanmışlardır.²⁵

Geniş bozkır alanında yaşayan Türkler her an savaşa ya da saldırıya karşı kendini koruyabilmek için savunma silahları bulundurma durumundaydı. Böyle bir saldırı durumunda atın üzerinde silahına hızlı bir biçimde ulaşmak ya da normal bir durumda sabit olarak üzerinde taşımak için kemerler tasarlamışlar ve bu kemerler üzerine silahlarını konuşlandırmışlardır.²⁶

Türklerde kullanılan bu kemerler sadece silah asmak için değil aynı zamanda kemerlerin üzerinde metal plakalar asarak da kullanırlardı ve metal plakalar kişinin makamı, statüsü gibi toplum içerisindeki durumu hakkında bilgilerde vermekteydi.²⁷ Böylece kemer Türklerde sadece bir giyim unsuru değil aynı zamanda askeri ve statü açısından önemli bir öğe niteliğindeydi. Türklerin temel giyim şekillerinde genel ve en büyük etken iklim şartlarıydı bununla birlikte töreleri, gelenek ve görenekleri bu giyimin şeklini rengini belirlerdi. Giyim için en önemli başka bir unsurda atlı yaşam şartıydı şüphesiz. Bu giyinme soğuk ve sert Orta Asya karasal ikliminden dolayı sıcak tutacak yün ve ipek dokulu kıyafetler ağırlıklı idi. Türk elbiselerinde, hayvancılıkla uğraştıkları için yün, deri ve kürk temel malzeme olarak bilinmektedir.²⁸

Bozkırda hayvancılık yapan Türkler besledikleri hayvanların her şeyinden yararlanır buna tüyleri de dâhildir. Bu tüyler yün elyafı olarak tekstilde kullanılır ve hayvansal diğer ürünler olarak deri ve kürk Orta Asya'da oldukça fazla bulunmaktaydı. Genellikle bu giyimin hammaddesi ekonomik hayatı hayvancılık olan Türklerin koyun, kuzu, tilki ve keçi gibi hayvanların derisinden ve kılından faydalanarak

---

²⁵ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 1-2.

²⁶ Tilla Deniz Baykuzu, İslam Öncesi Orta Asya Türklerinde Kur Ve Kurluk, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, Sayı 1, 2013, 222.

²⁷ Emel Esin, **İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş**, 1.Basım, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul:1978, 107.

²⁸ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 1-2.

kıyafetler yaparlardı.²⁹ Hayvancılıkla uğraştıkları için besledikleri ve bozkırda karşılaştıkları her hayvandan yararlanabilecek şekilde konumlanırlardı.

Türklerde kadınlarda dokumacılık ve tekstil alanında oldukça bilgiliydiler. Uygurlarda kadınlar başlarına hotozlu şapkalar takar, samur derileri ve beyaz keçeler kullanır değer verdikleri kumaşları çiçekler ile süslerlerdi. Kadınlar tekstil ürünleri işlerken ya da giyecekleri elbiseleri tasarlarken daha gösterişli ve ince detayların olmasına önem verirler ve dokuma işçiliği konusunda adeta sanat eseri kadar değerli ve rengârenk tasarımlar yaparlardı.³⁰

Türkler tekstil malzemelerinin elyaflarını gerek bitkisel gerek hayvansal olarak dünya üzerindeki diğer uygarlıklar gibi kumaş dokumayı öğrenmişlerdir. Yapmış oldukları bu dokumalarla elbiseler dikmiş, çadır yapmış ve günlük hayatta tekstil gerekliliği olan her alan da bunu fazlasıyla kullanmışlardır. Türklerin en çok kullandığı tekstil ürünlerinden biri de keçedir. Keçe; daha çok koyun, keçi, deve gibi hayvanların türlerini sabun su ve sıcaklık etkisiyle tekstil üretme işlemidir.³¹ Türkler keçeyi kundaklarından kurganlarına kadar geçen hayat serüvenlerinin her alanında kullanmış ve bu kullanım Türk keçecilik tarihine geçmiştir. Keçe üzerine çeşitli süslemeler yaparak keçe sanat eserlerini oluşturmuşlar ve bozkır sanatçısı bu keçenin üzerine yaşam mücadelesini işleyerek çeşitli tasvirler yaratmıştır.³²

Tekstil ürünlerinden büyük barınaklar yani çadırlar yapan Türkler bu barınakların içerisini de tekstil ürünlerini kullanarak dekore etmişlerdir. Çin kaynakları Köktürk çadırlarından bahsederken mavi renkli sıcak keçe kumaşları ve çadır içerisindeki mavi perdelerden bahsetmişlerdir.³³ Gök rengini ulu ve kutsal sayarak bu değeri barınaklarına yansıtarak, gök rengi süslemeleri de kullanarak kültürlerine yer etmişlerdir. Türklerin yapmış olduğu büyük çadırlar daha çok keçe malzemeden her

---

²⁹Ayhan, 5.

³⁰ www.atam.gov.tr, 27.11.2018 Tarihinde alınmıştır.

³¹ Nebahat Çağıl, **Keçe Sanatı ve Giysiye Uyarlanması**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, 1.

³² Çağıl, 1.

³³ Esin, İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür..., 107.

türlü yağmura ve fırtınaya dayanıklı olarak yapılmış ve bunu da demir gibi madenlerden yapılan çubuklarla sağlamlık derecesi artırılmıştır.³⁴

Keçe oldukça kalın ve soğuğa karşı dayanıklı bir tekstil ürünü olma özelliğini taşımaktadır. Bu yüzden göçebe hayatın en mühim barınakları olan çadırlar keçe ile yapılmaktaydı. Keçe hem yağmur, kar gibi iklim şartlarına dayanıklı hem de sıcak ve rüzgârdan koruma özelliğine sahipti. Kağanları için en güzel sanat niteliği taşıyan büyük otağlar yaparak ipekli ve keçe kumaşlar kullanıp gösterişli birer sanat eserine dönüştürmüşlerdir. Çadırları sabit bir şeklin yanı sıra göçebe hayat temasına uygun bir hale sokarak hareketli fonksiyonlara getirip büyük çadırlı arabalar inşa eden Türkler bu arabaları hareketli birer ev niteliğinde kullanmış ve bu yapılan arabalar içinde dayanıklı tekstil ürünlerinden faydalanmıştır.³⁵

At üzerinde yaşayan Türkler atı ilk kez evcilleştirip, ata binmeyi dünyaya öğretmiştir.³⁶ Atlarını en güzel sanat eseriyle süslemekten mahrum bırakmamışlar ve atları için eyerler kullanmış at koşum takımlarını en güzel keçe ve süslerle bezemişlerdir. Öyle ki ataları için yapmış oldukları mezarlarda ahiret inancının bir gereği olarak atlarını da hizmet için kurban edip bu mezarlara gömmüşlerdir. Atlarını da gömerken her türlü günlük eşya ve gereçleriyle her an at sürmeye hazır bir halde teçhizatlarıyla gömmüş olduklarını yapılan arkeolojik kazı buluntularından anlamaktayız.³⁷

Bozkırda kullanılan tekstil ürünleri hakkında bizlere en önemli kaynakları sunan kurganlardır. Türklerin ataları için yapmış oldukları büyük anıt mezarların içerisine kendi kültür ve inanış değerlerini de koyup atalarını uğurlamışlardır. Kurganlarda Türkler ataları için sundukları tekstil ürünlerini cömertçe kullanmış ve yapılan kurgan kazılarında yok olmadan günümüze kadar gelen önemli buluntulara rastlanmıştır. Kurganlarda Türklerin ataların öte dünyada rahat bir yaşam sürmek

---

³⁴ Esin, İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür..., 107.

³⁵ Esin, İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür..., 107.

³⁶ Kafesoğlu, 9.

³⁷ Yaşar Çoruhlu, **Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar**, 1. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2016, 96.

adına gömülen eşyaları arasında Türklerin ilk tekstil buluntuları değerini taşıyan önemli buluntularla içermektedir.³⁸

Soğuk iklimin hâkim olduğu kurganlarda günümüze kadar bozulmadan gelebilmiş önemli eserler bize Türklerin yaşamları hakkında oldukça önemli bilgi vermektedir. Bu bilgilerin içerisinde Türklerin kullanmış oldukları önemli tekstil ürünleri giyim-kuşam kalıntıları da mevcuttur. Yapılan kazılar sonucu kurganlardan çıkarılan kalıntılardan Türklerin atalarının yaşadıkları dönemdeki giyim unsurlarına ya da tekstilin hangi alan da nasıl kullandıkları hakkında da bilgi sahibi olmaktadır. Kullandıkları ürünlerin elyaflarının kullanım amaçlarının detayları da bu kurganlardaki kalıntıların incelenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kurganlarda yapılan kazılarda ölü gömme adetleriyle birlikte çeşitli keçe ürünler görülmüştür. Keçenin dışında aplikler, deri malzemelerden yapılmış ayakkabı, çorap gibi zengin parçalar bulunmuştur ve kurganların içerisinde kürkler, kaftanlar, halılar gibi pek çok zengin tekstil ürününe rastlanmaktadır.³⁹ Bu ürünler Türkler'in yaşam tarzı ve gelenekleri hakkında da bize çok önemli bilgiler sunmaktadır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada Orta Asya'da yaşayan insanların, bozkır kültürünü yaşayan Türker'in tekstili ortaya çıkarıp ve hangi amaçlarda kullandıklarını incelemek. Bu kullanılan ürünlerin yapım aşamaları, nitelikleri hakkında detaylı bilgi vererek bu konuya ışık tutmak amaçlanmıştır.

---

³⁸ Çoruhlu, 96.

³⁹ Deniz Çeliker, Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik Ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler, **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, 2011, 2.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEKSTİL'İN KULLANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞI

1. Tekstil Nedir?

Yüzyıllardır insanoğlu doğal yaşam şartları gereğince ihtiyaç olan koşulları sağlayarak hayatta kalabilmiştir. İlk olarak barınma beslenme gibi temel gereksinimleri tamamlamış, daha sonra yaşamı idame etmek için korunma fonksiyonları ve günlük hayatı kolaylaştıran birtakım ihtiyaçlar çerçevesinde belirli gereksinimler duymuştur.

Tekstil, şüphesiz bu ihtiyaçlardan önceliği kmsenmeyecek bir öge niteliğindedir. Korunma ihtiyaçlarından dolayı ilk insanlar, ilk olarak kendi vücutlarını korumak istemiştir. Günlük ve sosyal yaşam için tekstil gelişimi, ilk çağlardan günümüze kadar gelişmeyi ve yenileşmeyi devam ettirmektedir. Tekstil; insan yaşamının varoluşundan yok oluşuna dek, varlığını önemle sürdürebilen önemli bir ögedir.⁴⁰ Yaşamımızda da hem korunma amaçlı hem de ahlaki bir norm olarak da varlığını sürdürmektedir. İnsan varlığından başlayarak devam eden giyinme ihtiyaı tekstilin ilk ortaya çıkışını önemli derecede etkileyen unsur olmuştur.

Bu yüzdendir ki insanlar dış etkenlere karşı kendi vücutlarını korumak, örtmek istemişlerdir. İnsanlar kendi vücutlarını kapamak için çevredeki bitki ve hayvanlardan faydalanarak kendilerine elbise kıyafet gibi tekstilin giyim unsurunu oluşturmuşlardır.

Tekstil sözcüğü ise, elyaf adı verilen hayvansal içerikli hammaddenin tüketicinin istediği özellikleri taşıyan bir nitelik kazanmasına kadar geçirdiği aşamaların

---

⁴⁰ Ender Dandul, Giyim Tekstili Dokuma rnleri Oluşumunda Modanın Etkileri Ve Tasarımcının Sorumlulukları, **Ulusal Tekstil Sempozyumu**, Bursa 1984, 26-30.

tümü anlamına gelmektedir.⁴¹ Kullanılacak olan bir kumaşın ilk elyaf halinden başlayarak geçirmiş olduğu bütün aşamaların tümüne tekstil adı verilmekteyiz. Tekstilin ana maddesi olan elyaf terimi lif sözcüğünün çoğuludur ve kopmayan, birbiri içine geçebilen en ölçülerine göre boy ölçüsü uzun olan maddeler anlamına gelir.⁴² Bu lifler birbiri içine geçerek, örme işlemi görerek kumaş oluşturmaktadır. Oluşan kumaş ise şekillenerek tekstil ürününü oluşturmaktadır. Lif ise elyafın en küçük yapıtaşı olarak kullanılan bir terimdir.⁴³

Kökünü çok eski yüzyıllara dayanan tekstil terimine farklı tanımlarla ifade edilebilmektedir. Tekstil kelimesi Türkçe'ye Latince'den 'texere' kelimesinden türeyerek, örme ya da dokuma anlamlarını gelmektedir.⁴⁴ İki veya daha fazla ipliğin çeşitli düzenler ile birbirleri arasından geçerek birbirleriyle bir bütün olması işlemine ve bu bütünleşen ipliklerin tek parçaya dönüşen ürünlere 'dokuma' denir.⁴⁵ Dokumacılık tarihinden günümüze geldiğimizde en doğal olarak bilinen lifler yün, keten, kenevir, pamuk ve ipektir olarak bilinmektedir.⁴⁶

Tekstilin var oluş aşamasında hayvansal ve bitkisel liflerin önemi büyüktür. Lifler elyafları oluşturduğu için bir kumaş elde etmek için, çeşitli liflerden faydalanmak gerekmektedir. Tekstil oluşum aşamasındaki en eski yöntemler düşünüldüğünde, kullanılan lif hammaddeleri pamuk, keten ve yün tekstilde kullanılan en köklü elyaflardır ve bu lifler arasında en eski elyaf olan pamuğun anavatanının Hindistan olduğu bilinmektedir.⁴⁷ Hindistan'daki araştırmalarda yapılan kazı çalışmaları sonucu M.Ö. 3000 yılına ait olduğu tahmin edilen Hint mezarlarında pamuk liflerinden oluşan tekstil ürünlerinin kalıntılarına ulaşılmıştır.⁴⁸ Bu dönemde yaşayan Hintlilerin ataları pamuğu yetiştirerek, bu elyafı tekstil formuna getirerek kullandıkları görülmektedir. Hint ölü gömme kültüründe de ahiret inancının

---

⁴¹ İnci Başer, **Elyaf Bilgisi**, 2. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2002, 1.

⁴² Başer, 1.

⁴³ Başer, 37.

⁴⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, **Giyim Üretim Teknolojisi Tekstil Lifleri**, 1. Basım, Ankara: MEB Yayinevi, 2007, 3.

⁴⁵ Şükran Özkaya, **Sanatsal Dokumalarda Geleneksel Dokuma Tekniklerinin Kullanımı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, 36.

⁴⁶ Başer, 37.

⁴⁷ Başer, 37.

⁴⁸ Başer, 37.

varlığından söz edilebilir, neticede mezarlar da tekstil ürünlerinin varlığı görülmektedir.

Hint mezarlarında bulunan bu elyafın pamuğun anavatanı olma düşüncesinin destekler niteliktedir. Pamuk dokumadan önce çok işlem gerektirmeyen ve buna karşın yün hammaddesine karşı daha dayanıklı bir bitki olduğu bilinmektedir. Çok işlem gerektirmediği için kullanım kolaylığı sağladığı da düşünülebilir. Fazla işlem gerektirmeyen tekstil ürünlerinin kullanımını eski dönemlerde çok tercih edilmesinin sebebi o dönemki kısıtlı imkânlar olabilmektedir.

Pamuktan başka elyaf olarak kullanılan bitki ise kenevirdir. Keten yetiştiriciliği tarihi incelendiğinde tekstil kullanımından önce olup, yüzyıllar öncesinde başlamıştır. Ketenin tarım kültürüne alınış zamanı tam olarak bilinmemektedir. Keten üretiminin M.Ö. 8. yüzyıla kadar dayandığı kazı buluntularında, ilkçağlardan itibaren Mısır ve Orta Doğu'da keten tarımının varlığı bilinmekle birlikte, mumyalama için keten bitkisinin yağından yararlanıldığı bilinmektedir.⁴⁹ Mumyalama teknikleri bakımından oldukça önemli gelişmeler kaydeden Mısır medeniyeti keten kullanımını açısından da oldukça ileri seviyededir.

Eski Mısır piramitlerinde keten kapsülü ve lifinin varlığı buluntularla desteklenir nitelikte olup piramitler içerisindeki cesetlerin, mumyalanma esnasında keten bezleri ile sarılıp gömüldüğü buluntularla mevcuttur.⁵⁰ Geçmiş çok eskilere dayanan keten bitkisi yağ üretimi ve liflerinin zengin olmasından dolayı tekstil alanında değerli bir hammadde niteliği taşımaktadır. Mısır'da cesetlerin mumyalanma işlemi sırasında keten bezi ile sarılması keten bitkisinden üretilen tekstil ürünlerinin dayanıklı olduğunun da etkisi vardır. Bu yüzden mumyalama işlemi sırasında keten kullanımının bir sebebi olabilir.

Böylelikle tekstilin ortaya çıkışında, insanların yaşadığı coğrafi şartlarda oluşan bitki türlerinin etkisi ve onların tekstil alanında kullanılmasında etkili olmuştur. Tekstil

---

⁴⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, **Tarım Teknolojisi**, 1. Basım, Ankara: MEB Yayınevi, 2012, 37.

⁵⁰Mehmet Uğur Yıldırım, **Seçilmiş Alternatif Keten(Linum Usitatissimum L.) Hatlarının Verim Ve Verim Öğeleri Bakımından Karşılaştırılması**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2005, 2.

için sadece bitki lifleri kullanılmamış, bitki lifleri ile birlikte hayvansal liflerde tekstilin ortaya çıkışında önemli birer etken olmuştur. Hayvansal lifler iki alt sınıfa ayrılarak incelenir; 1) Kıl kökenli (deri kökenli) 2)Salgı kökenli elyaflardır.⁵¹ Kıl kökenli elyaf kullanımına bakıldığında bu sınıfta kullanılan hayvan tüyleri ve kıllarının tekstilde kullanımı çok eskiye dayanır koyun yünü, tiftik keçisi gibi hayvanların tüyelerinden faydalanılarak elde edilen elyaflardır.⁵² Sadece hayvan tüyü değil aynı zamanda deri kökenli olduğu için hayvan derilerini de bu kategoriye alabiliriz. Salgı kökenli elyaf ise ipek böceğinden oluşan hayvansal doğal salgının elyafa dönüşmesiyle meydana gelmektedir.⁵³

Doğada yaşayan hayvanların bazılarının derilerinde oluşan tüyler tekstil ihtiyacı için önemli birer lif niteliğindedir. İnsanların besledikleri hayvanlardan veya vahşi olarak avladıkları hayvanların tüyelerini tekstil ürünü elde etmek için kullandıkları bilinmektedir. Bu tür hayvanların tüyleri belirli mevsimlere göre uzayabilmekte belirli mevsimlerde daha kısa olabilmektedir. Bu dönemlere göre de üretim için kullanılabilirliktedir.

Özellikle tarihin uzun bir döneminde dünyanın haberdar olduğu kıymetli bir hayvansal elyaf da ipektir. Hayvansal salgı elyafı olarak bilinen ipek böceğinin salgısından ipek oluşturulmaktadır.⁵⁴ İpek yapısal açıdan ve kullanımı açısından diğer hayvansal elyaflardan daha değerlidir.

Hayvansal elyafların tekstile katkısı düşünüldüğünde tekstil maddesi olarak kullanımı çok eskilere dayandırmak doğru olur. Tarihin her döneminde hayvanlardan çoğu insani gereksinim karşılanmıştır. Hayvansal ürün olarak tekstil hammaddesi elde edilen koyun ve keçi gibi hayvanların kıllarının kullanılması ile ortaya çıkan tekstil hammaddesi yündür.⁵⁵ Küçükbaş hayvanlar olarak tanımlanan koyun ve keçi hayvancılığının yapıldığı coğrafi bölgelerde tekstil ürünü olarak yün oldukça fazla kullanılmıştır.

---

⁵¹ Başer, 2.

⁵² Başer, 2.

⁵³ Başer, 2.

⁵⁴ Rıza Atav, Osman Namırtı, İpek Liflerinin Dünü Ve Bugünü, **Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2011, 112.

⁵⁵ Başer, 68.

Yünün çok kullanılmasının bir diğer sebebi ise hayvansal liflerden en kolay yapılan elyaf türü olması ve genellikle koyun ve keçinin rahat beslenmesidir. Koyun ve keçinin mevsimsel olarak uzayan tüyleri ilkbahar aylarında kırkım tekniği ile kesilerek elde edilen liflere yaz yünü veya yapağı adı verilmekte, sonbaharda aylarındaki tüylerin kesilmesi kırkım tekniği ile elde edilen liflere ise yün adı verilir.⁵⁶ İki dönemde elde edilen elyaflar kullanılmıştır. İlkbaharda elde edilen elyaflardan yaz ayları için tekstil ürünleri elde edilirken, sonbaharda elde edilen elyaflardan da kışlık tekstil ihtiyaçları karşılanmıştır.

Tekstil için önemli bir diğer hayvansal lif ise ipektir ve ipek böceğinden elde edilen bir doğal liftir. Doğu Asya kökenli olanı beyaz, Batı Asya kökenli olanı sarı renkli koza yapan ipek böceği türleri vardır.⁵⁷ Buldukları coğrafi bölgelere göre ipek böceği kozalarının renkleri de değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Bu iki tür koza yapan ipek böcekleri oluşturdukları salgı sayesinde ipek kumaşının temel lifini ortaya çıkarır. Bu liflerde tekstil için elyaf haline getirilip dokuma işlemi yapılır. Tarihi bilgiler ışığında ipeğin ilk kez kumaş yapımına başlanması M.Ö. 12 yüzyılda olduğu bilinmektedir. İpek böceği ve bu böceğin yaşamını sürdürdüğü dut ağacı ilk kez ise M.Ö. 3000lerde bulunduğu bilinmekle metinlerde 1200'lerde yer bulmuştur.⁵⁸ İpek üretiminin keşfedilmesi ve başlamış oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. İpek '*Liflerin Kraliçesi*' adıyla anılır sebebi ise diğer liflerden daha farklı parlak ve pahalı olmasıdır.⁵⁹

Çin tarihi incelendiğinde, ipeğin dokumasını ve nakış olarak işlenmesini bulan Lei – tsu (Huang – ti'nin baş cariyesi) bir gün ipek böceğinin ipliği eritmesini gizlice seyrederken ipliğin nasıl yapılacağını bulduğu anlatılır.⁶⁰ Bununla birlikte Çin de ipek böcekçiliği ve ipekten ip üretiminin başlaması söz konusu olur. İpekin tekstilde önemli bir rolü ve ekonomik değeri vardır.

---

⁵⁶ Başer, 68.

⁵⁷ Özkaya,168.

⁵⁸ Tamer Eren, **Bozkır Kültür Çevresinde Ulaşım Ve Haberleşme**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, 37.

⁵⁹ Atav, Namırtı, 112.

⁶⁰ Eren, 37.

Çin'in ipek üretimi ve tarihi İpek Yolu ile bunu farklı coğrafyalara taşıması diğer tekstil ürünleriyle karşılaştırıldığında kumaşın renginin parlaklığı ve yumuşaklığı onu diğer dokumalardan ayırarak doğunun en önemli ekonomik maddesi yapmıştır. Tekstilin hammaddelerinden başlayarak kumaş oluşumuna doğru geçen süreçte ipliğin üretimi ve önemi büyüktür.

Çekme yapılarak, istenilen ölçülerde yapılmış, bükülüp katlanılan, kullanılacak şekilde işlenmiş lif topluluğuna "iplik" denir.⁶¹ İp tekstilin işlenmesi için gerekli olan en önemli unsurdur. Kısa liflerin kesik lif parçalarından bükülmesiyle meydana gelen işleme 'eğirme' denir.⁶² Bitkisel ya da hayvansal liflerin tekstil olmadan önce eğirme işlemiyle ipe dönüştürülmesi gerekmektedir. İpe dönüşme işlemi için ilk çağlardan beri kullanılan eğirme yöntemi bilinen en eski yöntemlerdendir.

Eğirme bitkisel ve hayvansal liflerin birbirine bükülerek iplik yapılması, istenilen uzunlukta dokumalar yapma olanağı vermesi bakımından da tekstil için önemli bir yöntemdir.⁶³ Lifler eğirme yöntemiyle ipe dönüştürülür ipler birbiri üzerine geçirilerek dokuma işlemi yapılır.

Sosyal hayatımızın her alanında karşımıza çıkan tekstil ürünleri zamanla gelişerek farklı hammadde ve sanayi devrimi ile birlikte insan gücü dışında makine gücünün etkisi zenginleşmiştir. Fakat doğal liflerin işlem görme şekilleri farklılaşsa bile doğal lifler yüzyıllardır hammadde olma niteliğini kaybetmemişlerdir.

1.2. Tekstil'in Ortaya Çıkışı

İnsanlığın varoluşunu ve doğal şartlara mücadele ederek soyunun devamını sağlaması için öncelikli olarak barınma ve beslenmeye ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyaçlar tüm insanlık için temel etken niteliğinde olmuştur. Barınma ve beslenme gereksinimi tamamlayan insanlar kendilerini iklim şartlarına ya da dış etkenlerden gelecek olan her türlü tehlikelere karşı örtünme isteği gibi gerekçelerle koruma

---

⁶¹ Milli Eğitim Bakanlığı Kurumu, **Giyim Üretim Teknolojisi Tekstil Lifleri**, 35.

⁶² Milli Eğitim Bakanlığı Kurumu, **Giyim Üretim Teknolojisi Tekstil Lifleri**, 35.

⁶³ Özkaya, 36.

ihtiyacı hissetmiştir. İlk dönemlerde doğada yaşayan insanoğlu örtünme ihtiyacını çevresinde gördüğü ve tanıdığı her türlü unsurla karşılamaya çalışmıştır.

Tekstilın ortaya çıkış ve gelişme aşaması şüphesiz insanoğlunun deneme yanılma yöntemleri ile birlikte, her durumda ve koşulda doğal şartlar gereğince kendilerini yaşam koşullarına daha rahat ve dayanıklı bir şekilde adapte edebilmek için geliştikleri ürünlerdir. Tekstilın var olma aşaması da gelişme aşaması gibi zengin doğal kaynaklarının kullanımı ile başlamış ve doğal lifler, hayvansal ürünler ve bitkiler gibi materyallerden faydalanılmıştır.

Tekstilın ortaya çıkışı ilk insanların, tarih öncesi devirlerde bitki yaprakları ile karşıladıkları giyim ya da sosyal hayatta gerekli olan tekstil ihtiyaçlarını daha sonra avcılığında gelişmesi ise hayvan derilerinden karşılanmıştır. Sonraları keçeyi, yaprak ve bitki saplarından hasır örmeyi, bazı bitkilerin liflerinden yararlanmayı öğrenerek dokumacılık sanatının başlamasına sebep olmuştur.⁶⁴

Dokumacılık ile birlikte insanlar tekstilın ilk örneklerini ortaya çıkarmaya başlamışlardır. İkel dokuma, ilk olarak ikel kabilelerde, peştamal ya da kuşaklar halinde kullanılmış, önceleri kadın giyimi deri veya otlardan yapılmış kısa bir etek formunda iken daha sonra keten, yün dokumalar ve iğne, şal gibi aksesuarlarla süslenmiştir.⁶⁵

Neolitik Çağ'a ait en eski kumaş ve dokuma parçaları Anadolu'daki Çatalhöyük arkeolojik kazıları sonucunda gün yüzüne çıkarılmıştır.⁶⁶ Tekstil kullanımı dünyanın çeşitli yerlerinde farklı zamanlarda başlamıştır ki yerleşim evresine gecen Anadolu'da Neolitik dönemde bulunan tekstil kalıntılarında anlamaktayız.

İnsanlık tarihinin başlaması ile birlikte, zamanla insanoğlu ihtiyaçları neticesinde tekstil kullanımına başlamıştır. Sadece Anadolu coğrafyasında değil farklı

---

⁶⁴ Özkaya, 2.

⁶⁵ Mahmut Tezcan, Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış Ve Türklerde Giyim, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, 1983, 258.

⁶⁶ Fikri Salman, Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil ve Dokumacılık Sanatı, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 357.

coğrafyalarda da bu dönemde tekstil kullanımı mevcuttur. Bu durumda araştırmamızın konusu olan bozkır kültürünün de tekstilin ortaya çıkışı ve buluntularını aktaracak olursak Orta Asya coğrafyasında ilk tekstil buluntuları hakkında bilgi vermeliyiz. Neolitik dönem de Çin halkının ataları ipekli kumaşların üretimi ve kullanımı hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmuşlardır.⁶⁷

Çin kaynaklarına göre Türkler; ‘*Yetiştirdikleri hayvanların çoğu at, sığır ve koyundu. Nadir hayvanları ise deve, eşek ve katırdı. Su boylarını ve verimli otlakları izleyerek hareket ederlerdi. Surla çevrili şehirleri ve tarım yapmak gibi bir uğraşları yoktu. Hükümdarlarından halkına kadar herkes yetiştirdiği hayvanın etini yer, derisini giyer postuna sarılırdı.*’ Şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁸ Çin kaynakları bozkır kültürünün bizlere bu şekilde anlatmaktadır, hayvancılığın önemi bozkır kültüründe oldukça fazlaydı.

Sadece beslenme kültürü için önemli değildi, hayvancılık aynı zamanda örtünme giyinme için oldukça önemli ve sert iklim koşullarından dolayı koruyucu bir etkiye de sahip idi. Orta Asya’da tekstil kullanımı, çok eski tarihlere dayanmaktadır. Dokumacılık hakkında öne çıkan fikirler ışığında ortaya çıkan bulguların tarihleme ve yer araştırmaları sonucunda, öncelikle Ön ve Orta Asya’nın bu konudaki ilerlemesi oldukça etkiliydi.⁶⁹ Tekstil dokumacılığındaki önemli bir lif olan hayvan yünü özellikle de küçükbaş olan koyun yünü önemli bir tekstil maddesiydi.

Koyunun ilk evcilleştirildiği bölge Orta Asya olarak bilinmektedir.⁷⁰ Bu nedenledir ki koyunun etkin olarak beslenmesi onun, yün olarak kullanılması Orta Asya’da tekstil için önemliydi. At, sığır, koyun ve deve gibi hayvanlar yetiştirmek Orta Asya

---

⁶⁷ David Gudiashvili, III-X. Yüzyıllarda Doğu Türkistan’da Dokumacılık, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 452.

⁶⁸ Kürşat Koçak, **Bozkır Türk Kültür Tarihinin Kaynakları**, 1.Basım, Konya: Kömen Yayınları, 2015, 12.

⁶⁹ Naile Rengin Oyman Büken, El Dokumacılığının Ve El Dokuma Tezgâhının Tarihçesi, El Dokuma Tezgâhı Çeşitleri, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı 8, 2005, 65.

⁷⁰ Murat Baskıcı, Evcilleştirme Tarihine Kısa Bir Bakış, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, Sayı 1, 1998, 85.

toplumlarının ekonomisinin temel kaynağını oluşturmaktadır.⁷¹ Doğal iklim koşulları ve coğrafi şartlar bu hayvanların varlığına imkân vermiştir.

Dağlık sert bir iklime sahip olan Orta Asya'da yarı göçebe olan toplumlar, çoğunlukla hayvancılık ile ekonomik geçimini sağlamışlardır. Her türlü hayvandan ziyade bitkisel lifleri kolay işlenebilen hayvanlar koyun, keçi kolları tekstil konusunda cömertçe kullanılan hayvansal lifler olmuştur. Bozkır insanı yaşamında gördüğü her nesneyi kullanmakta özgürdü.

Dokumacılık faaliyetlerinin Orta Asya coğrafyasında ilk olarak nasıl bir üretim ile başladığı hakkında kesin bilgiler ve bulgular bulunmamakla birlikte ekonominin temelini hayvancılığa dayandığı için hayvansal etkenlerle başlayıp başka coğrafi bölgelerde yayıldığı düşüncesi muhtemeldir.⁷²

Orta Asya kültür katmanlarında bulunan buluntular bizlere Türklerin bozkır göçebeliğinin evveline dayanan bazı kültür kalıntılarını göstermektedir. Konar-göçer toplumların bozkırların doğusunda varlığı arkeolojik kalıntılar ışığında aydınlatılmış ve Afanesyovo, Andronova, Karasuk, Tagar ve Taştık kültürleriyle konar- göçer toplumların kültürleri hakkında bilgi sahibi olunmuştur.⁷³

Anav Kültürü M.Ö. 5000-1000'li yılları arasında yaşanan en eski Türk kültürüdür.⁷⁴ Bu bölgede kazı yapan Rudolph Pumpelly'nin kazılarda ele geçirdiği buluntular üzerindeki bezemelerin, Türkmen buluntularındaki dokumalarda aynı motif izlerine rastladığı görülmüştür.⁷⁵ Orta Asya'daki ilk kültür katmanında tekstil örneği görünmesi bozkırda tekstilin binlerce yıl öncesine dayandığını destekler niteliktedir. İlk olarak Anav Kültür katmanında görünen tekstil kalıntıları daha sonraki kültür katmanları kalıntılarının daha gelişmiş kumaş örnekleri sergilediği bilinmektedir.

---

⁷¹ Ahmet Taşağıl, Uyurlar, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 384.

⁷² Hüsrem Çelik, **Eskiçağ' da Anadolu'da Dokuma (M.Ö. 1974-1719)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2014, 2.

⁷³ İlhami Durmuş, Vusunlar, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 1, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 1215.

⁷⁴ Salman, 357.

⁷⁵ Salman, 357.

Amu Derya Deltasın'da ve Harezmi'de M.Ö. 3. bin de Kelteminar Kültürü'ndeki insanlar Neolitik Çağ yaşamışlar ve yerleşik yaşamı benimseyen topluluklar kumaş dokumuş ve çanak yapmak gibi faaliyetlerle uğraştıkları buluntular neticesinde anlaşılmıştır.⁷⁶ Orta Asya'daki bu kültür yerleşmelerinde görülen dokumaların bozkır kültürünün tekstil faaliyetlerinde bulduklarının belirtisi olmuştur.

Bozkır kavimleri de diğer toplumlar gibi üretmeye başlamış, doğanın kaynaklarından faydalanarak daha kolay yaşam sürdürmeye çalışmıştır. Orta Asya'da bu kültür katmanları Rus arkeologlar tarafından kazılar sonucunda bulunduğu bilinmektedir. Kültür katmanları ve yerleşim yerlerindeki yapılan kazılarda bulunan arkeolojik buluntular bizlere, Orta Asya'daki yerleşim yerlerinde bulunan kültürleri açığa çıkartmıştır.

Minusinsk Bölgesindeki Afanasyevo Kültürü (M.Ö. 2500- 1700) ve o kültürü takip eden aynı bölgede Andronova Kültürü (M.Ö. 1700- 1200) eski Türk vatanının yani Proto-Türkleri temsil niteliğindedir.⁷⁷ Bu bölgede yapılan kazılarda Proto-Türklerin kullanmış olduğu materyallerden, Orta Asya dönemin yaşam tarzı kültür öğeleri gibi sosyal hayat hakkında detaylı bilgi elde etmekteyiz. Andronovo Kültürünü yaşayan Güney Sibiry ve çevresindeki insanlar koyun yapağından kıyafet, dokuma, börtler ve çizme gibi tekstil ürünlerini kullandıkları, yapılan buluntularda görülmüştür.⁷⁸ Sibiry bölgesinin iklimsel şartları günlük hayata daha korunaklı bir giyim şekli sunmuştur ve iklim şartları sebebiyle kazılardaki buluntular günümüze daha sağlam ulaşmıştır.

Bu dönemde görülen yün elbiselerden de toplumun koyun, keçi gibi hayvanların tüylerini kullanarak tekstil ürünü orta çıkardığı anlaşılmaktadır. Buluntular arasında deri ayakkabıların kullanılması da hayvansal derilerden de faydalanarak çeşitli giyim ürünleri kullandıkları anlaşılmaktadır.

---

⁷⁶ Seyfi Başkan, Eski Türklerde Geleneksel Kültür ve Sanat, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 182.

⁷⁷ Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 45.

⁷⁸ Kazi T. Laypanov, İsmail M. Miziyev, **Türk Halklarının Kökeni**, 2. Basım, İstanbul: Selenge Yayınları, 2010, 55.

Karasuk Kültürü, Yenisey'in doğusunda, Ob'un yukarı bölgelerinde M.Ö. 1200-700 yılları arasında yaşanan kültür olarak bilinmektedir.⁷⁹ Karasuk Kültüründe Andronovo Kültür kalıntıları ve geleneği devam edilmiş ve buna ek olarak çeşitli yeni gelenekler yaşanmış bunlardan en önemlisi bozkırın ilk kıymetlisi demir madeni bulunmuş ve demir işlemeciliği ilk olarak bu kültürde görülmüştür.⁸⁰ Şüphesiz demir madeni buluşu çağın küçümsenmeyecek kadar önemli bir buluşu olmuş ve demir madenin işlenmesi sosyal hayatta önemli gelişmeler doğurmuştur. Demirin işlenmesi ile birlikte tekstilin göçebe hayatını kolaylaştıracak ürünler üretilmiş ve tekstil ile demir birleştirilerek daha dayanıklı materyaller yapılmıştır.

Dokumacılık alanında gelişen Karasuk Kültür insanı: Dört tekerlekli araba, keçe çadır, koyun yününden kumaş ve elbise gibi tekstil ürünleri yaparak sosyal hayatı daha da kolaylaştırmayı başarmış sadece dokumacılık değil aynı zamanda da demir kullanımını da işlevselleştirmiştir.⁸¹

Gelişmiş kültür katmanlarından Tagar ve Taştık Kültürü ürünleri arasında bozkırda tekstil kullanımının ilk örneklerini bu kültürde yaşayan Proto- Türklerde görüldüğünü ve bu örneklerin; toplu iğne, düğme, nazarlık, dikiş iğnesi, toka, küpe çeşitleri tekstil kullanımının ilk parça örnekleri olduğu görülmektedir.⁸² Bu kültürleri yaşayan insanların tekstil ile uğraştıkları kullandıkları malzemelerden anlaşılmaktadır ve daha kolay dokuma yapabilmek için bu aletlerden faydalanmışlardır.

Bu kültürlerde demiri ve çeşitli madeni kullanan bozkır kavimi tekstil parçalarını da kullanarak el sanatları konusunda oldukça ilerleme kaydederek günlük göçebe yaşamını kolaylaştırmıştır. Bu kültürlerde bulunan dikiş iğnesi- düğme gibi tekstil ürünlerinin varlığı artık lif kullanımının oldukça ilerlediğinin ve tekstil liflerinden

---

⁷⁹ Anıl Yılmaz, İskit Sanatı, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 32.

⁸⁰ Salim Koca, Türklerin Göçleri ve Yayılmaları, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 1, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 994.

⁸¹ Şevket Koçsoy, Türk Tarihi Kronolojisi, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 1, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 34.

⁸² Laypanov ve Miziyev, 57.

daha farklı ve değişik kullanım alanları barındıran ürünler keşfedildiğinin göstergesi olmuştur.

Tekstil kullanımı bozkır coğrafyasında ilk olarak nasıl başladığı bilinmese de Proto-Türk kültür katmanlarında bulunan arkeolojik kazılar neticesinde oldukça önemli parçalarla varlığı belirtmiştir. Görünüyor ki tekstil insanlık çağının ilk yaşamsal faaliyetleriyle birlikte hayatımıza girmiş, sürekli gelişmiş buluşlar ve gelişmelerle farklı boyut kazansa dahi yaşamsal faaliyet alanlarında önemini korumuştur. Göçebe bir toplum olan bozkır Türklerinde tekstilin gelişiminde oldukça etkili olması küçümsenmeyecek şekilde önemlidir.

1.3 Orta Doğu'da Tekstil

İnsanlığın varlığından beri başlayan dokumacılık tarihi Orta Doğu'da da iklim ve yaşam biçimlerine göre farklılık göstermiştir. Sümerlerin yerleşim yeri Basra'dan başlayarak günümüzde, Bağdat' a kadar olan bölgeyi içine alan Mezopotamya sınırları içerisinde yer almaktadır.⁸³ Bu bölgede yaşayan Sümerlerin oldukça sıcak bir iklimin yaşadığı bilinmektedir. Yaşadıkları sıcak iklim Sümerlerin kültüründe etki etmiştir.

Yazıyı bularak tarihi başlatan Sümerler bugünkü Orta Doğu Irak'ta bin yıldan fazla bir sürede Sami Akadlarla yaşamlarını sürdürmüşlerdir.⁸⁴ Sümerler çivi yazısıyla birlikte pek çok modern anlamda yenilikler yapmışlardır. Aynı coğrafyada yaşayan Asurlular M.Ö. 2000 yıllarından 612 yılına kadar varlığını sürdüren Mezopotamya, Suriye, Elam ve Mısır'ı içine alan büyük bir imparator olarak bilinmektedir.⁸⁵

Orta Doğu'da yaşayan bu toplumlarda diğer toplumlar gibi tekstili kullanmışlardır. Bu bölgede dokumacılık tarihine bakıldığında IV. binyıldan başlayarak en çok tercih edilen dokuma lifleri hayvansal liflerin yünlü hayvanların özellikle keçi gibi hayvanların evcilleştirmesiyle birlikte yapağı üretimi yünün uzamasını sağlayan

---

⁸³Bahattin Dartman, Yazının Keşfi Konusuna Dinî Metin Ve Arkeolojik Bulgular Çerçevesinde Yeni Bir Yaklaşım, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt:16, Sayı 41, 2009, 5.

⁸⁴ Özgül Oktay, Sümer Sosyal Hayatında Eğitimin Yeri Ve Önemi, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt4, Sayı 2, 2014, 402.

⁸⁵ Hüseyin Sever, Asur Siyasi Tarihinin Ana Devleri, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 32, Sayı 2, 1987, 421.

genetik bir mutasyonla sürekli hale gelişi neticesinde kullanıma başlanmıştır.⁸⁶ Tekstil için kullanılan lifler tüm dünyada bulunan toplumlarda aynı ihtiyaç neticesinde ve neredeyse aynı lif maddelerinden üretilmektedir.

Orta Doğuda da tekstil için kullanılan elyaflardan en fazla yün kullanıldığı bilinmektedir. Yünü kullanan bu toplumlarda da küçükbaş hayvancılık özellikle koyun ve keçi gibi hayvanların beslendiğinin göstergesidir. Bu toplumların tekstilde kullanmış olduğu bitkisel liflerde mevcuttur.

Neolitik Çağlarda başlayan ve dokuma için gerekli olan ilk bitki liflerinden birisi olan keten bitkisi, Ortadoğu bölgesine uzak mesafede olan diyarlardan getirilen ve 'yün ağacı' ismi verilen Asur ülkesinde I.Binyıl da ekilen yabancı pamuk, yabancı ipek ve deniz yünü gibi başka isimlerde lifler de bulunmaktaydı.⁸⁷

Asurlular tarım alanında oldukça gelişmiş olup coğrafi hava şartlarının da elverişli sıcak bir iklim olması sebebiyle pamuk bitkisi tarımı yapmaktadır. Pamuk tekstil için dayanıklı ve önemli bir elyaftır. Ürettikleri çeşitli elyafları tekstil biçiminde dokumakta oldukça başarılıydılar. Yünü sıcak su ile birlikte aglomere edilip keçe yapılabiliyor ya da dokuma tezgâhlarında çeşitli teknikler ile başka şekillerde tekstil ürünleri üretilebiliyordu ve Asur kadınları özellikle tekstil dokumada ve ticaretinde oldukça etkindiler.⁸⁸ Ekonomilerinin temelini ticaretle sağlayan Asurlarda tekstil günlük ihtiyaçların veya giyinme ihtiyacının dışında ticaret ürünü olarak da satılıyordu.

Orta Doğu'da I. binyıl metinlerinde farklı sanat dallarıyla üretim yapılan farklı renklerdeki kumaşlar, dokuma ve düğümlü halılar dokunur, bu işleri yapan kişilere ise aprecî, ağartıcı, çırpıcı gibi isimler verilirdi ve bu zanaatkârların bazıları krallara hizmet için saraylarda görev alırken bazıları ise Mezopotamya coğrafyasına sürgün edilmiş ve orada çalışanlardan oluşmaktadır.⁸⁹ Tekstil üretimi açısından oldukça

---

⁸⁶Pierre Bordreuil, Françoise Briquel-Chatonnet, Cecele Michel, **Tarihin Başlangıçları**, Levent Başaran(çev.), İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2015, 49.

⁸⁷ Bordreuil, Briquel-Chatonnet, Michel, 49.

⁸⁸ Hüseyin Üreten, Asur Ticaret Koloni Çağın'da Kadın, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Sayı 3, 2017, 351.

⁸⁹ Bordreuil, Briquel-Chatonnet, Michel, 50.

zengin olan Orta Doğu'da dokuma işlemleri fazlaca görülmektedir. Sadece evlerde değil üretim amacı olan yerlerde de dokumacılık yapıldığı bilinmektedir. Bu işi yapan insanlarda da iş bölümü söz konusu olup kumaş üzerinde yapılan işlemler için farklı zanaatkârlardan söz edilmektedir.

Mezopotamya coğrafyasında kumaştan yapılmış pek çok ürün bulunmaktaydı. Krallara ve tanrı heykellerine özenerek dikilmiş genellikle kıvrımlı veya kesimli elbiselerle birlikte kefenler, halı minder örtüsü, çanta, denk, kayış gibi eşyalar kumaştan yapılmaktaydı.⁹⁰ Tekstil ürünleri oldukça geniş alanda kullanılmakla birlikte tanrı tasvirleri gibi uzun etekli elbiselerin varlığı bilinmektedir. Orta Doğu'daki sıcak iklim şartları sebebiyle giydikleri bilinmektedir. Halı, minder gibi ev dekore ürünleri de kumaş ve yün malzemeler kullanarak hem yaşam alanlarında hem de kendi giyimlerinde tekstile önem vermişlerdir.

Kumaş Mezopotamya bölgesinde günlük yaşamda kullanılan pek çok eşyada varlığını belli etmekteydi. Mezopotamya'da kullanılan giysiler rengârenk elbiselerden ve pek çok kurşunlu püskülden oluşmakta süslü kat kat büzgülü elbiseler bulunmakla birlikte hem kadınlar hem de erkekler tarafından tercih edilen '*kaunakes*' adı verilen etekli elbiselerde giyilmekteydi.⁹¹ Şalvar ve pantolondan farklı olarak Orta Doğu'da etek şeklinde elbisenin kullanımını iklimin ve kültürün bir getirisi olarak nitelendirebiliriz.

M.Ö. III. binden itibaren deri işleme de yapılmakta kırmızı deri oldukça fazla kullanılmakta ve Sümerce '*Kus*' Akadca '*Maskum*' ismi verilen deri eşyalar kullanılmaktaydı.⁹² Çeşitli hayvan derileri toplumun giyim ve bazı tekstil ürünleriyle harmanlanarak yaşamsal ihtiyaçları karşılanmıştır. Deri eşyaların dayanıklılık açısından ve kullanım açısından rahatlık sunması bunları tercih edilmiş kılıştır.

Asurlular deri geniş kolsuz paltolar kullanırken, Sümerler ise koyun postundan deri giysiler ve etekler kullanmaktaydı⁹³. Deri giyim unsuru olarak da pek çok alanda varlığını sürdürmüştür. Ayrıca Sümer ülkesinde kutsal evliliklerde, gerdek odaları

---

⁹⁰ Bordreuil, Briquel-Chatonnet, Michel, 52.

⁹¹ Bordreuil, Briquel-Chatonnet, Michel, 52.

⁹² Ülfet Yıldırım, **Antik Dönemde Kadın Ve Süslenme**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009, 10.

⁹³ Yıldırım, Antik Dönemde..., 10.

için özel nitelikli yatak örtülerinin dikildiği de bilinmektedir.⁹⁴ Sümerler de evliliğin özel kutsal olarak görüldüğü ve bunun için çeşitli özel kumaşlar kullanıldığı görülmektedir.

Asurlularda kıyafet sadece kişi giyim unsuru olarak kullanılmamış aynı zamanda kişinin statüsünü de yansıtmıştır. Asurlularda hükümdar meşgul olduğu zaman harmanisiyle kendisini temsil ettirmiş ve giysisinde bulunan saçaklar onu giyen kişinin iyi niyetini ve kimliğini göstermekle birlikte giysi üzerinde bulunan saçakların sadece bir süs olmaktan başka görevleri de bulunmaktaydı, kile basarak belgelerin imzalanmasını sağlanabilir veya düğün törenlerinde giysisine bağlanarak evlilik gerçekleşir ve boşanma durumunda da saçaklar kesilirdi.⁹⁵

Giyim üzerinde bulunan aksesuarların da statü olarak bir güç niteliği taşımaktadır. Sümerlerde Uruk arkaik tabletlerinde Sümer ülkesinde renkli giyilen elbiselerden bahsedilmektedir, başlangıçta muhtemelen kırmızı ve mavi daha sonra meşhur antik çağ boyası lal rengi boyaya dönüşmüş ve Asur devletinde kırmızı renkli kumaş ve yünler de oldukça kıymetliydi hükümdarlar tarafından yüksek statünün niteli kabul edilirdi.⁹⁶

Sümerler dokudukları kumaşları farklı renklerde kullanmış ve bu renkleri elde etmek için pek çok zahmetli işlemler uygulamışlardır. Kırmızı olarak bilinen Antik Çağ'ın en ilgi çeken rengi olan lal rengi toplumun üst kesimleri tarafından da oldukça tercih edilirdi. Lal rengini elde etmek kolay bir iş değildi, bu sebeptendir ki halk bu rengi fazla kullanmazdı. Zenginliğin statünün temsilcisi niteliğindediydi. Lal boyasını elde etmek için deniz kabukları ezilip deniz suyunda bekletilir bu sayede renk suya geçer ve kumaş üzerinde kullanılırdı.⁹⁷

Mezopotamya'da kullanılan ayakkabılar sandalet şeklinde olup genellikle keçi derisi kullanılarak ve kırmızı renkli yapılmaktadır.⁹⁸ Kırmızı renkli kıyafetlerin tercih

---

⁹⁴ Bordreuil, Briquel-Chatonnet, Michel, 52.

⁹⁵ Bordreuil, Briquel-Chatonnet, Michel, 52.

⁹⁶ Bordreuil, Briquel-Chatonnet, Michel, 53.

⁹⁷ Bordreuil, Briquel-Chatonnet, Michel, 53.

⁹⁸ Yıldırım, Antik Dönemde..., 12.

edilmesi, bu rengi ayakkabıda da etkin kılmış veya dinsel ve kültürel bir öneme sahip olabilir.

1.4 Roma İmparatorluğun'da Tekstil

Roma imparatorluğu 2000 yılı aşkın bir süre varlığını sürdürmüş olan ve kurulduğu coğrafya olarak İtalya Yarımadası'ndan başlayıp Akdeniz havzasına doğru genişlemiş M.Ö. VIII. Yüzyıl ve M.S. V. Yüzyıl tarihleri arasında yaşamış olan bir imparatorluktur.⁹⁹ Uzun yıllar yaşamını sürdürmüş olan Roma Devleti sınırlarının gelişmesiyle birlikte kültür çeşitliliği de yaşamıştır. Roma'da tekstil kullanımı oldukça fazla ve çeşitlilik göstermekteydi.

Dünyadaki diğer toplumlar gibi Roma toplumunda da dokuma yapabilmek için en fazla kullanılan ve rahat erişilebilen hayvansal ve özellikle yün ağırlıklı elyaflar kullanılmakta olduğu bilinmekteydi. Roma tekstilinde kullanılan ürünlerin başında yün gelmekteydi, yün eğrilip dokunurdu keçe ise hayvan kılılarından dövme yuvarlama ve presleme yöntemleriyle yapılmaktaydı.¹⁰⁰ Küçükbaş hayvanların kılından faydalanarak yünü tekstil alanında kullanan Romalılar yünü işleyip farklı kumaşlarda kullanmışlardır. Krallık döneminde Roma'da tekstil oldukça gelişmiş olup yapılan tekstil ürünleri birtakım işlemlerden geçmekteydi. Kullanılacak kumaşlar için öncelikle iplikler, kirmen ve öreke ile eğrilip daha sonra dikey tezgâh yardımıyla dokuma işlemi yapılırdı.¹⁰¹ Roma'da da diğer toplumlar gibi elyafların ipe dönüştürülüp daha sonra tezgâhlar yardımıyla dokuma yapıldığı görülmektedir.

Keten bitkisi diğer toplumda olduğu gibi Roma toplumunda da tekstil elyafı olarak kullanılmaktaydı. Mısır ketenin kalitesi Akdeniz bölgesi tarafından oldukça iyi bilinmekteydi fakat İtalya keteni de bulunmaktaydı ve özellikle imparatorluk döneminde keten yetiştiriciliği çok yapılıyor ve keten kumaş yapımı sürdürülüyordu.¹⁰²

---

⁹⁹ Fatih İnan, Kitap Değerlendirme: Neil Faulkner, Roma: Kartalların İmparatorluğu, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, sayı 1, 2015, 309.

¹⁰⁰ Yıldırım, Antik Dönemde..., 179.

¹⁰¹ Yıldırım, Antik Dönemde..., 178.

¹⁰² Yıldırım, Antik Dönemde..., 180.

Tekstil için kullanılan doğal liflerden bir diğeri olan pamuk bitkisinden pamuk kumaşı yapılmaktaydı ve bu kumaş dayanıklı ve yün gibi zor kurumuyor, ıslandığı zaman daha çabuk kuruyor ve rahatça boyanabildiği için tiyatrolarda perde ve tente olarak kullanılıyordu.¹⁰³ Roma tiyatrolarında da tekstil ürünlerinin kullanımı mevcuttu.

Roma evlerinde bulunan yataklarda şilte ve yastıkların içerisinde de yün konulmaktaydı.¹⁰⁴ Evlerde yatak odalarında yatakların daha yumuşak ve dayanıklı olması için yün tercih edilmekteydi. Romanlılar evlerinde yünden yapılmış döşekler ve rahatlığı sağlanması için yine yünden yapılmış yastıklar kullanmaktaydılar.

Roma yaşantılarında eğlence ve tiyatronun önemi oldukça fazlaydı. Romalılar çeşitli ziyafetlere katılırken farklı elbiseler giyer ve bunlar için özel elbiseler dokurlardı. Romalılar parıltılı ve yumuşak kumaşlar için pamuk ve keteni, sıcak tutma özelliği içinde pamuk ve yünü karıştırıp dokumaktaydılar.¹⁰⁵ Çeşitli elyafları karıştırarak dokuyan Romalılar böylece daha dayanıklı ve gösterişli elbiseler dikiyorlardı.

Kumaş elde etmek için dokuma işlemi yapıldıktan sonra soda idrar gibi asitli maddelerle kumaşı ağartma aşamasından geçirip sabun kili yardımıyla kumaşa yıkama işlemi yapılır ve ardından dokuda oranı yakalamak için germe, gerekli ölçüler için küçültme, taraklama, kırpma ve presleme şeklinde pek çok detaylı aşamalardan geçirilirdi.¹⁰⁶ Roma elbiseleri tekstil açısından oldukça zengin bir yapıya sahip olup, pek çok farklı yöntemlerle çeşitli doku ve renklerde elbiseler yaratmışlardır.

Roma M.Ö. 189 yılından sonra altın işlemeli parıltılı lüks kumaşlara da rağbet ediliyordu fakat Roma'da kullanılan diğeri bir lüks kumaş ise ipekti ve ilk dönemlerde bilinmeyen ipek daha sonra (M.Ö.59 – 44) tarihinde Caesar döneminde Roma'ya getirtilmiştir.¹⁰⁷ Caesar dönemi öncesinde daha çok keten, yün, pamuk gibi elyaflardan kumaş dokunmaktaydı. Fakat ipek uzun bir yolculuk olan Çin'den

---

¹⁰³ Yıldırım, Antik Dönemde..., 181.

¹⁰⁴ Hilary J. Deighton, **Eski Roma Yaşantısında Bir Gün**, Hande Kökten Ersoy (çev.), İstanbul: Homer Kitabevi, 2016, 21.

¹⁰⁵ Yıldırım, Antik Dönemde..., 181.

¹⁰⁶ Yıldırım, Antik Dönemde..., 178.

¹⁰⁷ Yıldırım, Antik Dönemde..., 182.

başlayarak Orta Asya'dan Türkler aracılığıyla Suriye ve Kos üzerinden getirilerek Roma'da kullanılmaktaydı.¹⁰⁸

Roma'da erkekler kıyafet olarak '*tunik*' ismi verilen geleneksel kıyafetler giymekte mevsime göre kısa veya uzun olarak uzunluğu değişmekte ve sade bir biçime sahip olan bu kıyafet yünden veya ipekten yapılabilmekteydi.¹⁰⁹ Orta Doğu'da görüldüğü gibi mevsimsel olarak Akdeniz iklimine sahip Roma'da da etekli elbiseler bulunmaktaydı.

İklimin sıcak olması elbise yapısı ve kullanılan elyafları da etkilemekteydi. Kıyafet seçimlerinde Romalılar seçiciydi statü olarak kıyafetlerde farklılık gösterilmekteydi. '*Toga*' adı verilen soyluların giydikleri kıyafet, yünlü dokumalardan oluşup sağ kol dışarda kalacak şekilde sarıp sol koldan aşağıya doğru dökümlü bir yapıya sahipti.¹¹⁰ Bu elbiselerin görünümü ve kollarının açık olması onların sıcak iklime karşı daha kullanılabilir kılmıştır.

Romalı kadınlar ise oldukça sade ve vücutlarını sarmayan kıyafetler seçer, ilk olarak içlik üzerine tunik geçirip, üzerine sade elbiseler giyerlerdi ve giymiş oldukları bu elbiseler genellikle dikdörtgen kumaşlar kullanılarak elde edilmekteydi.¹¹¹ Kadınların Orta Doğu toplumlarına göre daha sade bir kıyafet yapısı benimsediği anlaşılmaktadır. Vücutlarını sarmayan daha rahat ve bol kıyafet giymeleri coğrafi iklim ile ilişkilendirilebilmektedir. Romalıların terzilik konusunda çok ileri seviyede olmadıkları görülmekte ve keskin çizgili kalıplar kullanmaları onların belirli standart ve tarz elbise diktiğinin ve farklı kesimler yerine aynı kesimlerde elbise ürettiklerinin bir kanıtı olmuştur.

Giydikleri elbiseler de toplum statüsü hakkında belirgin anlamlar yüklenmiştir. Kıyafetlerin gösterişli olan kısmı omuz üzerinde toplanma durumuna göre değerlendirilir, elbise evli kadınlarda alt kısmı çoğunlukla renkli süslü motiflerden oluşur ve genellikle tüm giysiler göğüsün altından toplanarak '*İmparator çizgisi*'

---

¹⁰⁸Yıldırım, Antik Dönemde..., 182.

¹⁰⁹ Deighton, 16.

¹¹⁰ Deighton, 16.

¹¹¹ Deighton, 16.

şeklinde biçimlendirilir, genel olarak giyilen elbiselerde erkekler için beyaz renk tercih edilirken kadınlar oldukça renkli kumaşlardan elbise giymekteydiler.¹¹² Roma'da erkekler çoğunlukla beyaz renkli sade desenli elbiseler giymektedir. Kadınlar ise dünya üzerindeki her toplumda olduğu gibi çeşitli renkle elbiselerini süslemişler fakat diğer toplumlara göre daha sade yapıda elbiseler kullanmışlardır.

Doğal renklendiriciler kullanarak kıvılcık, safran, mazı ağacı gibi bitkilerden faydalanıp kırmızı, sarı, siyah gibi tonları yakalanır ve Roma'da da meşhur olan krali mor (erguvan rengi) çok pahalı olup kabuklu deniz canlılarından elde edilmiştir.¹¹³ Krali mor olarak tanımlanan renk Antik Çağ'da lal rengi olarak tanımlanan rengin aynısı olup bu renk Romalılar tarafından da kullanılmıştır. Krali mor ismini almasının sebebi anlaşıldığı üzere toplum içerisinde daha üst zümreler tarafından kullanılması olabilmektedir. Tekstil ürünlerine renk vermek için oldukça zorlu aşamalar kaydederek renkli ve farklı görünüm elde ettikleri görülmektedir.

1.5 Çin'de Tekstil

Bir Güneydoğu Asya ülkesi olan Çin Güney Kore, kuzeyinde Moğolistan, güneyinde Hindistan doğusunda ise büyük okyanus ile çevrili bir konumda yer almakta ve Çin tarihi oldukça mühim bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir.¹¹⁴ Tarihin ilk çağlarından itibaren Çin İmparatorluğu Türkler ile birlikte yakın coğrafyayı paylaştıkları için Türk tarihi açısından da önemli kaynaklara sahiptir. Çin'de kuşkusuz tekstil ürünleri arasında ilk olarak ipek tartışmasız öneme sahiptir. İpek kelimesi ip kelimesinden türeyerek Türk lehçelerinde yibek, yifek, çipek şeklinde de kullanılmıştır.¹¹⁵

İpeğin buluşunu ise sarı hükümdarın bir efsaneye göre karısı başka bir efsaneye göre eşi olan Si-ling-shi saray bahçesinde gezerken dikkatini bir ipek böceği çeker onun hareketlerini incelemeye başlar, ardından tırtılın ipi örme şeklinden ilham alarak

---

¹¹² Deighton, 41.

¹¹³ Yıldırım, Antik Dönemde..., 189.

¹¹⁴ Nesligül Kanber, **Çin Uygarlığı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015, 2.

¹¹⁵ Nebi Bozkurt, İpek, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, Cilt 22, İstanbul: Diyanet Vakfı Ansiklopedisi Yayınevi, 1988, 361.

insanlar bu ipi çıkırlara sararak örerlerse daha güzel bir sonuç çıkacağı fikri gelir ve bunu uygular ilk ipek dokuması gerçekleşerek tarihe geçer.¹¹⁶

Böylece Çin ipeğinin buluşunu keşfederler. Bu efsaneye karşın Eberhard ise başka bir efsaneden söz eder bu efsaneye göre ipek dokumacılığı Shu Ülkesi krallarından birinin ipek böceğinden yaratıldığı söylenmektedir.¹¹⁷ İpek Böceğinin tanrısallaştığından bahsedilmektedir.

İpek lifinin yapısı diğer pamuk, keten, yünden oldukça farklı olup daha sağlam ve kolay dokunması bu life '*Cennetten gelen*' anlamında bahsetmelerini sağlamıştır.¹¹⁸ Çin'de üretilen ipek Çinliler için oldukça kutsal sayılmaktadır. İpek üretimi oldukça artış göstermiş, fakat ipeğin yapımının ve ana unsurunun saklanması için her türlü önlemi alarak bu kurallara uymayanları ağır cezalarla hatta ölümlerle bile cezalandırmıştır.¹¹⁹

Ağır kurallar çerçevesinde korunan ipek üretimi sadece Çin'de üretilmek istendiği ve başka toplumlara yayılmasını önlemek istedikleri için böyle bir yol izlemleri muhtemeldir. Çin ipek üretimini uzun bir süre tekel olarak devam ettirmiş ve daha sonra bu üretim arttıkça Hindistan, Orta Asya ve Avrupa'ya ipek satmaya başlayarak ipek ticaretini M.S. ilk yüzyılda başlatmıştır.¹²⁰ İpek Yolu'nun ana güzergâhları Çin'den başlayarak Orta Asya'yı takip eder Türklerin de bu yolda etkinliği vardır ve ardından İran üzerinden Mezopotamya'ya ve Akdeniz kıyısından Antakya sur limanlarına bağlanan yoldur.¹²¹ İpek Yolu üzerindeki uğrak yerlerden olan Orta Asya ve Mezopotamya'da ipeğin pek çok üründe kullanılmasının sebebi bu yollar üzerinde oluşudur şüphesiz. İpek Yolu adı sadece Avrupalıların kullandığı bir tabirdir Çinliler bu yola hiçbir zaman ipek Yolu dememiştir.¹²² İpek ticareti yapan toplumlar bu yolda çoğunlukla ipek içerikli mallar satıldığı için bu adı vermiş olabilirler.

---

¹¹⁶ Helmut Uhlig, **İpek Yolu**, 1.Basım, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2000, 18-19.

¹¹⁷ Uhlig, 19.

¹¹⁸ Rıza Atav, Osman Namırtı, 113.

¹¹⁹ Rıza Atav, Osman Namırtı, 113.

¹²⁰ Rıza Atav, Osman Namırtı, 113.

¹²¹ Bozkurt, İpek, 361.

¹²² Yaşar Bedirhan, **Orta Çağda İpek Yolu Hâkimiyeti ve Türk Yurtları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1994, 1.

İlk çağlardan itibaren binlerce kervanlarla Asya'nın ipek tekstil ürünleri, şalları, halıları gibi pek çok ürünü batıya taşınmış ve hem maddi hem de manevi pek çok alışveriş söz konusu olmuştur.¹²³ İpek yolunda sadece Çin kumaşları satılmamıştır. İpek tekstili ile ilgili olan ipekten dokunmuş halılar ya da geniş renkli uzun şallar gibi ipek içerikli farklı şekillerde ürünler satılmıştır. Çin sarayından İpek Yoluyla ihraç edilen ürünler ipekli dokumalar, kabartmalı ipek kumaşlar, kâğıt ve her türlü süs eşyalarıdır.¹²⁴

Kumaş tekniği olarak bulunan kalıntılarda İpek Yolunun sona erdiği yer olan Fırat Nehri'nin güneybatısında yer alan bir ticaret şehri olan Palmyra'daki türbelerde Çinlilere ait yün ve ipek kalıntılara rastlanmış ve bu kumaşlara '*Han Dokuması*' adı verilmiştir ve bu dokumalar; kalın ve iki taraflıdır bir yüzünde çiçek detayları bulunur kumaşın arka yüzü ise parlak ve incedir.¹²⁵ Çin ipeğinin en önemli tekstil özelliğinden ve diğer elyaflardan ayıran özelliği ise kumaşın parlak ve çok yumuşak bir yapıya sahip olmasıdır.

Çin tarihinin Shang Sülaleleri Devrinde yalnızca ipek böceği iplerinden değil başka türlü liflerinden ve ipekten başka kendir gibi liflerden de dokumacılık yapılmıştır.¹²⁶ Çin'de kullanılan tekstil ürünleri içerisinde ipek dışında bitkisel elyaf temelli tekstil ürünleri de dokunmaktaydı. Çin'de yetişen kenevir liflerinden Çinliler kendilerine tekstil ürünleri üretebilmekteydi.

Çin'de halı dokumacılığı da yapılmaktaydı Çinliler önceden çuhadan¹²⁷ halılar yapıyorlardı daha sonra Moğollar sayesinde halı dokumayı da öğrenmişlerdir.¹²⁸ Yünden dokuma tekniği ile halı dokumasını öğrenen Çinlilerin başka toplumlarla etkileşim halinde oldukları da anlaşılmaktadır. M.Ö. II. yüzyılda Çin'de ipek elbiseler üretilmekteydi. Bu ipek elbiseleri giymek lüks olarak adlandırılıp ve toplum

---

¹²³ Bedirhan, 1.

¹²⁴ Bedirhan, 32.

¹²⁵ Bedirhan, 44.

¹²⁶ Wolfram Eberhard, **Çin Tarihi**, 1. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1947, 29.

¹²⁷ Çuha: Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş.

¹²⁸ Eberhard, 295.

içerisinde statü olarak köylülerin ipek elbise giymeleri yasaklanmıştır.¹²⁹İpek Çin toplumu içerisinde daha çok saraylı ve üst statüye sahip zümre tarafından giyilmekteydi.

Çin’de insanların tarlada çalışmak için giydikleri elbiseleri, farklı kumaşla fakat aynı şekillerde şehirlerde de giydikleri görülmektedir.¹³⁰ Çin kültüründe insanlar genellikle aynı tarz kıyafet giymekteydiler. Giymiş oldukları bu kıyafetler sadece kullanılan kumaş kalitesine göre farklılık gösterdiği için kaliteli ve zengin kumaşların daha çok saraylılar tarafından giyildiği görülmekteydi.

Giydikleri kıyafetler genellikle etekli olmakla birlikte ata binerken de bu elbiseleri giyer, giydikleri etekli elbiseleri kemerlerle sabitlemeleri öyle ki Çin kemerleri oldukça ünlüdür.¹³¹ Kemer özellikle etekli elbiselerde, elbiseyi sabitlemek ve üzerine eşya asmak içindir. Çinliler elbise giymeyi Hunlar ile etkileşime geçtikten sonra oldukça azaltmışlar onlarda Türkler gibi pantolon giymeye başlamışlardır.¹³² Çin halkının öz kıyafetleri uzun kumaşlı giyimler yerine at üzerinde binişi kolaylaştıran pantolon ve ceket tarzı giyim unsurları etkileşim neticesinde görülmeye başlanmıştır.¹³³

Çin toplumunda giyim unsurları için genellikle ipek ve pamuk elyafı kullanılarak elbiseler dikilirdi, kıyafet giyim biçimlerinde genellikle dini unsurların etkisi görülmekte özellikle Budizm’i benimsemiş bölgelerde deriden yapılmış kıyafet ve ayakkabının kullanılması imkânsızdı.¹³⁴ Budizm inancı gereği hayvansal ürünler tüketmeyen ve bunların kullanımını da hoş görmedikleri için bu bölgelerde yaşanan din toplumun sosyal ve kültürel hayatını oldukça etkilemiştir.

---

¹²⁹ Mahmut Tezcan, İpek Yolu’nun İnan Güzergâhı Ve İpek Yolu Ticaretine İnan Engellemeşi, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2014, 97.

¹³⁰ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 1.

¹³¹ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 2.

¹³² Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 101.

¹³³ Bahaeddin Ögel, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I**, 1. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, 46.

¹³⁴ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 2.

İKİNCİ BÖLÜM

BOZKIR KÜLTÜRÜNDE TEKSTİL ÜRÜNLERİ VE KULLANIM ALANLARI

2.1. Bozkır Coğrafyası ve Kültürü

Türkler eski çağlardan beri, yazlık ve kışlık yurtlarında göçebe olarak kabileler halinde teşkilatlanarak yaşamışlardır.¹³⁵ Yazlık ve kışlık topraklarında yaşamlarını sürdüren Türkler bu yerleşik olmayan yaşam tarzı neticesinde kültürlerini şekillendirmişlerdir.

Türklerin anayurdu Orta Asya'nın yaşam koşullarını daha sert yapan, içerisinde barındırdığı coğrafi özelliklerdir kuşkusuz. Bozkır yaşamının toplumlar tarafından birlikte oluşturdukları atı ile konar-göçer olarak yaşadıkları bu kültürün adı Bozkır kültürüdür.¹³⁶ Bozkır kültürü veya atlı göçebe adını verdiğimiz bu kültüre; Orta Asya Türk kültürü adı bulunduğu bölgenin bitki örtüsünün bozkır adı verilen bir coğrafi örtüden almış olmalıdır. Türkler atlarıyla ayrı bir yaşam geçirmedikleri ve sürekli atlarıyla hareket ettikleri için kültürün vazgeçilmez unsuru olmuştur.

Kuzeyde Sibiry ormanının yer aldığı, ara ara belirli mesafelerde bozkır bitki örtüsü azalarak başka bitki örtüleri görülür ve çöl iklimi kendini göstermeye başlar.¹³⁷ Orta Asya'nın bu farklı ve zor iklim kuşağı, burada yaşayan kavimlerin yaşamının detaylarının belirlenmesi için ana unsur olmuştur.

Orta Asya'nın kıymetli nehirleri ise; kuzeyde Altay'dan gelen Yenisey, kuzeydoğuda Amur ya da Baykal Gölü'nü besleyen kıymetli sular; güneydoğuda üst bölgesi bu akarsuyun yanı başında Ordos ülkesi varlığını sürdürmüştü; batıda Tanrı Dağları ve

---

¹³⁵ Osman Turan, **Kunlar ve Eski Türkler**, 1. Basım, Ankara: Hitabevi Yayınları, 2014, 45.

¹³⁶ İbrahim Yıldırım, Türk Kültüründe Atlı Hedef Okçuluğu Olarak Kabak Oyunu ve Osmanlılardaki Görünümü, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 1170.

¹³⁷ Jean Paul Roux, **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, Lale Arslan (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001, 22.

Pamir Platolarından çıkan ve Aral Denizi ve Balkaş Gölü'ne dökülen ya da bataklıklarda sonlanan ırmaklar; İli, Çu, Talas, Arapların Seyhun (Sihun), eskilerin Yaksart (Iaxartes) olarak isim verdikleri 3000 km uzunluğundaki Sirderya (İnci), Zeravşan, Müslümanların Ceyhun, klasik tarihçilerin Oxus dedikleri 2540 km uzunluğundaki Amuderya Irmağı. Sin-kiang'ın [Çin Türkistanı] merkezindeyse Tarım Irmağı gibi zengin ırmaklardı.¹³⁸Bu ırmaklar hayvancılıkla uğraşan Türklerin hayvanlarının geniş otlaklarda beslenmesi için zaman zaman takip ettikleri güzergâhlar olmuştur.

Orta Asya'nın bu zorlu doğa koşulları Türkleri hayatta kalmak için oldukça çetin, dayanıklı kıldığı, nehirlerin ise birer yaşam kaynağı olduğu muhtemeldir. Türk toplulukları anlatılırken, onları için otluk yeşil alanları ve nehir gibi zengin su kaynaklarının yanı başından yaşam kurdukları bilinmektedir.¹³⁹ Orta Asya Bozkır Kültürü Ural- Altay kavimlerinin dünya tarihinde önemli izleri olmuştur, ilk olarak ekonomik yaşamda hayvan evcilleştirme yetiştirme ikinci olarak ise teşkilatlı devlet kurma olmuştur.¹⁴⁰

Yaşanılan coğrafya ve koşullar insanların yaşam için gerekli olan unsurları ve bu unsurların yaşamsal değer içerisinde yönlendirilmesinde oldukça etkili olmuştur. Orta Asya'da ekonomik ve sosyal hayat için geliştirdikleri bu önemli unsurlar Türklerin dünya tarihinde önemli izler bıraktığı düşüncesini de destekler niteliktedir.

Hayvancılık nitekim göçebe Türkler için en önemli değerlerden biri olmuştur. Hayvan besiciliği hem beslenme ihtiyacının karşılanması, hem de günlük hayat için hayatı kolaylaştıran eşyaların yapılması, konusunda önemli rol oynamıştır. Özellikle at yetiştirme bozkır için temel yaşam şeklini oluşturmuştur Bozkır atlarının işlevselliğine baktığımızda atlar hem binek hayvanı olarak ulaşım etkisi bulunmakta hem de beslenme için önemli besin kaynağı olan eti için yetiştirilir ve develer ise yük taşımak için önemli bir araç niteliğindedir.¹⁴¹

---

¹³⁸ Roux, Orta Asya..., 22-23.

¹³⁹ Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 30.

¹⁴⁰ Laszlo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, 2. Basım, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2008, 18.

¹⁴¹ Mehmet Öztürk, **Oğuz Türkleri**, 1. Basım, İstanbul: Ledo Yayıncılık, 2007, 44.

Göçebe toplumlar için doğanın bağışladıkları küçümsenmeyecek hayati değerler taşımaktaydı. Öncelikle yaşamın devam etmesi için yemek önemli bir kaynaktı. Hayvansal ürünlerin beslenmesi geniş coğrafi şartlarda et yiyerek uzun süre tok kalabilmek ve enerjisi ile zor şartların üstesinden gelebilmek gerekiyordu. Beraberinde hayvanlar göç zamanında yük taşıyarak bu zorlu taşınma işlemini kolaylaştırma adına çok önemliydi. Bu sebepten bozkır hayvancılığı ekonomik hayat dışında da oldukça kıymetliydi.

Atın ilk evcilleştirilmesi ve atlı göçebe kültürünün yaşatılması net olarak en eski Orta Asya Türk kavimlerinin bir buluşudur.¹⁴² Sadece hayatı kolaylaştırıcı bir öge değil aynı zamanda kültürel olarak da atın evcilleştirilmesi önemli bir değere sahipti. At evcilleştirildikten sonra yaşanan bozkır kültüründeki değişimler bu kültürü yaşayan insanlar için atlı göçebe kültür insanı terimini kullanmamıza imkân vermiştir.

Binek hayvanı olarak at, evcilleştirilmenin ardından kolay hareket özgürlüğü sağlayarak, ulaşım gibi imkânlar sunmuş, bu kolaylıkla birbirinden habersiz yaşayan topluluklar arasında iletişim kurmaları daha kolay olmuş ve bunun bir sonucu olarak kültür alışverişinin giderek artması bu toplulukların kültürlerin zenginleşmesinde yeni yerler yurtlar keşfedip başka kültürlerle karşılaşp daha kozmopolit bir yapı kazanılmasına önemli bir katkı sağlamıştır.¹⁴³ Etkileşime geçen toplumlar daha fazla şey üretip, doğal yaşamına farklı ayrıntılar katma fırsatı bulmuştur.

Orta Asya bozkır toplumlarının siyasi hayatları kusursuz bir teşkilat üzerine yapılanan il adı ile belirtilen Türk devletlerinin birbiri boyunduruğu altına giren boylar topluluğu sonucunda oluşmuştur.¹⁴⁴ Zorlu bozkır coğrafyası Türkleri ayrıştırmamış oldukça birleştirmiştir. Türkler geniş duvarlı şehirler yerine göçebe her an saldırıya açık alanlarda yaşadıkları için bir araya gelerek daha çabuk teşkilatlanmış ve her zaman sülaleler halinde toplu bir yaşam biçimi benimsemiştir. Teşkilatçı yapısı oldukça fazla olan Türk toplulukları böylece tarihe isim vermiş devletler kurmuştur.

---

¹⁴² Rasonyi, 20.

¹⁴³ Ali Abbas Çınar, Türkmen Atı, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 1348.

¹⁴⁴ Osman Özgüdenli, Ülüş Sisteminden Merkezi Devlete: Selçuklu Devlet Telakkisinin Teşekkülü (1038-1064), **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 464.

2.2. Bozkır Kültüründe Kullanılan Tekstil Ürünleri

Günümüzde ihtiyaç duyulduğu gibi bozkır kültüründe de tekstile duyulan ihtiyaç şüphesizdi. Fakat kültürün getirdiği doğal yaşam koşulları neticesinde üretim sağlanıyordu demek daha doğru olur. Dünya üzerinde yaşayan her toplum gibi bozkır kültürünü paylaşan insanlarda örtünmek, giyinmek, çadır yapmak, çadır içerisini döşemek için tekstil ürünlerini kullanmışlardır.

Orta Asya coğrafyasının topluma sunduğu doğal, hayvansal ya da bitkisel ürünlerden faydalanarak kendilerine dokumalar, kumaşlar oluşturmuşlardır. Bozkır coğrafyasının insana kattığı doğal zengin lifler sayesinde oluşturulan kumaş türleri bozkır tekstil ihtiyacını karşılamıştır. Bozkır kavimlerinin giyinme ihtiyacından, barınma ihtiyacına, süs eşyalarından, hayvanları koruma ihtiyacına kadar her alanda tekstil ürünlerine ihtiyaç duymuştur.

Tekstili kimi zaman hayvanları, malları gibi varlıklarını her türlü etkenden korunma amacı ile kullanmış kimi zaman ise giyinme süslenme ya da atalarına bir armağan niteliğinde kullanmışlardır. Bozkır kültüründe tekstil ihtiyacı kültürün getirdiği bitkisel doğal lifler ile karşılanmıştır.

Hayvancılığın fazlaca yapıldığı bozkır coğrafyasında özellikle koyun yünü tekstil için önemli bir doğal lif olmuştur. Sadece doğal lifler kullanılmayıp bununla birlikte hayvan derileri özellikle bozkır iklim şartlarından korunmak için kullanılmıştır. Coğrafi olarak yakın bir medeniyet olan Çin'in eşsiz ipekleri de küçümsenmeyecek kadar önemli değere sahip olmuştur bu coğrafyada. Bilim adamlarının araştırmaları sonucunda kumaş tekstil tarihinin 8-9 bin yıllık bir geçmişi olduğunu kanıtlamışlardır.¹⁴⁵

2.2.1. Bozkırda Kıyafet Olarak Tekstil

Giyim; bir kültürde milliliği oluşturan önemli öğelerden birisi olmuştur.¹⁴⁶ Kıyafet bir toplum için kültür öğelerinin simgelenmiş unsurlarındandır. Bize toplum için

¹⁴⁵ Tezcan, Giyim Olgusuna..., 258.

¹⁴⁶ Tezcan, Giyim Olgusuna..., 258.

önemli ipuçları gelenek ve kültür öğelerini sunar. Bozkır coğrafyasında yaşayan Türkler içinde bulunduğu coğrafyada, çalılara, taşlara ve soğuğa karşı dayanabilen elbiselere ihtiyaç duymuşlardır.¹⁴⁷Bozkırın sert iklim şartlarına göre daha korunaklı, kalın ve at üzerinde rahat bir şekilde hareket sağlayabilecek elbiseler kullanmışlardır.

Giyim; İnsan yeryüzünün neresinde olursa olsun vücudunu diğer etmenlerden (zararlı böcek, zorlu hava şartları ve zararlı diğer nesnelere) koruması için önemli bir unsurdur ve insanın sahip olduğu ilk nesne niteliğini taşır.¹⁴⁸ Coğrafi iklim şartları giyinmeyi etkileyen en önemli faktör olduğu için Türklerde bu iklimin gerekliliği üzerine daha dayanıklı ve korunaklı kıyafet tercihleri yapmışlardır.

Kıyafetleri atlı göçebe bir hayat için at üzerinde kolay ve çevik hareketlerini önlemek yerine daha dayanıklı ve hız kalitesini arttırabilecek şekilde tasarlanmıştı. Genel olarak giyim öğeleri incelendiğinde çizme pantolon, kaftan giyerler ve kendilerine özgü bir başlık takarlardı.¹⁴⁹ Giydikleri bu kıyafet ürünleri Türklerin atlı yaşam kültürleri içerisinde oldukça uyumlu oldukları, ata binerken giyilen pantolonun rahat hareket için önemli olduğunu veya şapkanın soğuk ve sıcağa karşı bir koruma etkisinin değerlendirildiği de görülmektedir. Türkler kıyafet yapımında kumaşlardan faydalanmışlar ve kullanılan bu kumaşların bir kısmı Türkler tarafından dokunmuştur.¹⁵⁰

Türkler değerli kumaşları her alanda kullanıyorlardı, bir hakan öldüğü zaman saygısını belirtmek için 'eşük' veya 'eşüklük barçın' adı verdikleri ipekli dokumalar yaparlar hakan gömüldükten sonra bu kumaşı fakirlere dağıtırlardı.¹⁵¹ Farklı isimlerde ve motiflerde kumaş kullanarak altın ve gümüş madenlerle işlemler yaparlar bu kumaşlara; kırmızı ipek kumaşa 'kafgar' uzun boyuna çizgili kumaşlara 'yolak barçın', ince ipek kumaşlara 'turku' ya da 'yinçe yerlig barçın' adını verirlerdi.¹⁵²

---

¹⁴⁷ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 1-2.

¹⁴⁸ Tezcan, Giyim Olgusuna..., 255.

¹⁴⁹ Taşağıl, Kök Tengri'nin..., 49.

¹⁵⁰ İlhamı Durmuş, **Türk Kültürüne Giriş**, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016, 251.

¹⁵¹ Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lügati't Türk**, Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurtsever (çev.), 269.

¹⁵² Durmuş, Türk Kültürüne..., 252.

İpeğin önemli bir kumaş malzemesi olmasının yanı sıra bozkırda yetişen pamuk bitkisinin kullanımı ve sıcak tutma özelliği ile birlikte kıyafetlerde elbise yapımında önemli kumaş maddelerinde birisiydi. Türkler pamuğa ‘kebez’ adı vermektedirler ve ‘kopku’ elbiseler dikerek kullanmışlar daha soğuk havalarda ise iki bez arasına pamuk doldurularak hırka giymişlerdir.¹⁵³ Özellikle hırkalar kışın ve soğuk havalarda sıcak tutma açısından oldukça dayanıklıydı. Farklı hayvansal ürünlerden faydalanarak giysi çeşitliliği sağlıyorlardı. Devetüyü ve koyundan da kumaşlar üretiyorlar ve bu ürettikleri kumaşa ‘kars’ adı verilmekteydi.¹⁵⁴ Hayvansal ürünler bozkırda oldukça fazla tercih edilir bunun neticesinde hayvanların tüylerinden bile faydalanılırdı.

Dikmiş oldukları elbiseleri farklı renkler ile süslemek isteyen Türkler, bu renkli boyamalar için doğal yöntemler kullanmış özellikle ‘avilku ağacı’ kullanarak kıyafetlerini renklendirmişlerdir.¹⁵⁵ Yerleşik hayata geçen Uygurlar da giyim konusunda oldukça başarılıydılar. Uygurlar kumaşlarını şekillendirirken dokuma yardımıyla şekillendirme, boyama yardımıyla şekillendirme ve iğne yardımıyla şekillendirme gibi 3 farklı yöntem ile ürünler elde etmişlerdir.¹⁵⁶

2.2.1.2. Kaftan

Kaftan iki parçadan oluşarak, üst kısmı ile kolları vücuda dar, alt tarafı geniş olarak tasarlanmış uzun korunaklı bir dış kıyafettir.¹⁵⁷ İklim soğuk ve sert koşullarından korunmak için giyilen bir kıyafettir. Alt tarafının geniş olması ata binerken bacakların geniş hareketler yapabilmesi açısından hareket kolaylığı sağlamasından dolayı dikilmiştir. Alta giyilecek olan pantolonun da bolluğu veya darlığı hareket kabiliyeti açısından önemli olmuştur. Üst kısım daha sabit olarak kalması açısından daha dar ve sıkı bir şekilde vücuda oturmaktadır.

---

¹⁵³ Durmuş, Türk Kültürüne..., 252.

¹⁵⁴ Durmuş, Türk Kültürüne..., 253.

¹⁵⁵ Durmuş, Türk Kültürüne..., 253.

¹⁵⁶ Salman, 1.

¹⁵⁷ Adilhan Ailoğlu, **Makaleler ve İncelemeler 1**, 1. Basım, Ankara: Başkent Matbaacılık, 2005, 22.

Bir anlamda uzun bir mont veya kaban şeklinde tanımlayabiliriz. Türklerin hakanları ile prensleri *'halk gibi'* , *ev hayvanlarının, etlerini yerler ve hayvanlarının derilerinden, giysi yapıp, giyinirler ve bu giysilerinin üzerine kürk kaftan giyerlerdi.*¹⁵⁸ Kaftan sadece toplumda üst zümrede kullanılan bir kıyafet değildi. Toplumun her kesimi kaftan dikiyor ve giyebiliyordu. Kullanılan kaftanın kumaş özellikleri farklılık göstermekteydi. Çeşitli renk ve Günlük yaşamda giyilen kıyafetlerin üzerine daha çok koruyucu nitelikte hayvan kürklerinden, soğuğa karşı oldukça dayanıklı bir kıyafet olma özelliği taşıyor.¹⁵⁹

Kaftan da bazı kıyafetler gibi at için tasarlanmış kıyafetlerden biriydi. Türkler içlerine giydikleri kıyafetlerin üzerine daha dayanıklı olması açısından kaftan giymekteydiler. Kaftanların alt kenarlara doğru kumaş dikilmeyip açık bırakılması sonucu yırtmaç bırakılmış, böylece kaftan giyip ata binmek için ayak ve bacak hareket kabiliyeti sınırlandırılmamıştır.¹⁶⁰

Kaftan günlük hayatta kullanılan elbiselerin dışında askeri alanda savaş elbisesi olarak da kullanılmıştır.¹⁶¹ Savaşlara giydikleri kaftanlar elbette ki günlük giydiklerinden daha ağır ve üzerinde metal korucular içermektedir. Fakat günlük kullandıkları kaftanla aynı biçimde dikildikleri de bilinmektedir. Askeri olarak savaş ve saldırı esnasında koruma örtüsü olarak da düşünebilen bir kıyafet türüdür.

Aynı zamanda özel günler içinde bir geleneksel elbise olan farklı türleri de görülmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinden anlaşıldığına göre, Oğuzlarda güveylik elbise kırmızı kaftan olmuştur: *“Adaklusından erginlik bir kırmızı kaftan geldi. Beyrek geydi. Yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi, saht oldılar”*. Beyrek aydır: *“Neye sahi oldunuz ?”* dedi. Aydılar : *“Neye saht olmayalım, sen kızıl kaftan geyersin, ben ağ kaftan geyerüm”* dedi¹⁶². Dede Korkut Hikâyelerinde de özel günler için giyilen kırmızı ve beyaz renkte özel anlam taşıyan kaftanların varlığından bahseder. Düşün

---

¹⁵⁸ Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, 4.Basım, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını, 2001, 92.

¹⁵⁹ Ailoğlu, 22.

¹⁶⁰ Ailoğlu, 22.

¹⁶¹ Abdülkadir Donuk, **Eski Türk Devletlerinde İdari Askeri Unvan ve Terimler**, 1. Basım, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1988, 107.

¹⁶² **Dedem Korkutun Kitabı**, Orhan Şaik Gökyay (haz.) , 2. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, 40.

törenleri için o güne özel bir gelenek niteliğinde farklı renkli kaftanlar da bozkır kültüründe giyilen bir diğer tekstil ürünleridir.

Geleneksel olarak evlilik törenlerine özel bir anlamı da olan kaftan Türkler için sadece günlük bir kıyafet değil aynı zamanda savaşta ya da düğün törenlerinde de kullanılabilen farklı işlevler olan bir giyim öğesiydi. Kalın kaftan, yağmurlu havalarda yağmurdan korunmak amacıyla, yağmurluk olarak da kullanılabilirdi.¹⁶³

Bulgarlarda kaftan bacaklarından aşağı uzun elbise olarak tanımlanmıştır.¹⁶⁴ Altına giyilen elbiselerin en üzerine giyildiği için dış elbise olarak da nitelendirilebiliriz. Elbisenin ön tarafı kalın iplerle düğümlenir, içine gömlek, altına ise pantolon giyerek ayakları çizme ile tamamlanırdı.¹⁶⁵

Göktanı inancının din adamı niteliğindeki şamanların kıyafetleri olarak da kaftanı görmekteyiz. Şaman rahipleri olan kamların da kendilerine özel olan bu kıyafetlere Altaylılar '*Manyak*', Yakutlular '*Kumlu*' veya '*Oyun Tangasa*' adını vermişleridir.¹⁶⁶ Kabilenin şamanına yeni geyik derisinden yapılmış kaftan giydirildiği de bilinmektedir.¹⁶⁷ Kaftanların kürkten, deriden ya da çeşitli kumaşlardan yapıldığı da görülmektedir. Bozkır kültüründe kaftan bir zümrenin yahut bir kesime ait bir kıyafet değildi. Toplumun her parçasında özel günlerde, savaşta veya dini bir ayinde bile giyilebilirdi.

2.2.1.3. Pantolon

Bozkır kültüründe yaşamın giyinme üzerinde oldukça etkisi vardır tıpkı bugün de olduğu gibi kıyafetlerimiz bize bulunduğumuz coğrafyanın iklim özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Pantolon adını verdiğimiz giyim tekstil ürünü yakın tarihte yaşamımıza giren bir kıyafet değildir. Türklerin elbise örneği ise pantolon- ceketti ve bu kıyafetler tipik süvari kıyafetiydi.¹⁶⁸

---

¹⁶³ Kaşgarlı Mahmut, **Divanü Lugatit Türk**, Ali Çiçekli (çev.), 1. Basım, İstanbul: May Yayınları, 1970, 44.

¹⁶⁴ Ailoğlu, 22.

¹⁶⁵ Ailoğlu, 22.

¹⁶⁶ Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, 57.

¹⁶⁷ Ahmet Ali Arslan, **Ataların İzi İle (Orta Asya'dan Amerika'ya Türk Kültürünün Göçü)**, 1. Basım, Ankara: Berikan Basım Yayın, 2004, 254.

¹⁶⁸ Gülçin Çandarlıoğlu, **Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü**, 1. Basım, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2004, 44.

Türkler pantolonu alt giyim olarak giyer üzerine kaftan giyer ve bu kıyafet geleneksel bir Türk giyim tarzıydı ve bunun ilk örneklerinin Göktürklerde olduğu tarih kaynaklarından bilinmektedir.¹⁶⁹ Göktürkler dünya giyim tarihine pantolonu kazandırmışlardır. Giydikleri pantolonlar tam günümüzde kullanılanlar gibi olmasa da genel olarak aynı biçimdeydi. Pantolona ‘Şalvar’ veya ‘Çakşır’ adı da verilebilirdi ve bu bozkır kültürünün tipik giyimi olup, savaşçı kavimlerin giydikleri bir kıyafetti.¹⁷⁰ Günümüzden farklı olarak pantolonların üst tarafları daha bol ve serbestti. Alt kısımları giyecekleri çizmeye göre rahat giyim oluşturması açısından daha dar ve sıkı olarak dikilmiştir.¹⁷¹ Bozkır kültürünün kusursuz ögesi olan at ögesi, Türklerin günlük hayatını oldukça etkilemiş ta ki giyim kuşam konusunda bile söz sahibi olmuştur.

Tekstil kullanımı oldukça fazla olan Türklerde pantolon da yaygın kullanılan bir tekstil ürünü idi. Bahaeddin Ögel eserinde ‘Türk giyiminde pantolonların iki tür olduğundan bahseder;1- Seyahat ve savaş pantolonları 2-Günlük pantolonlar seyahat ve savaş pantolonları deriden ve günlük şalvarların kumaştan yapılmış olduğunu belirtmektedir.¹⁷² Onlar uzun süren savaşlar ve sert koşullarda yaşadıkları için deri kolayca yırtılmaz sert ve dayanıklıydı. Fakat günlük hayatta daha yumuşak ve kumaşlardan yapılmış üst kısmı daha geniş paçaları dar şalvarlar giyerlerdi.

Bozkır kadınları da erkekleri gibi pantolon giyerlerdi şüphesiz. Kadın şalvarları daha bol erkeklerin ise kadınların giydikleri şalvarlara göre daha dar olur ve beli uçkur ile bağlanırdı.¹⁷³Bozkırda çadırda yaşayan aileler günlük işleri bir yerleşik hayat kadar kolay olmadığı daha ağır işler ve hava şartlarına direk maruz kaldıkları için kadınların kıyafetleri daha rahat korunaklıydı. Bozkır kadını her zaman ev işleri ile uğraşmaz, ata da biner, bu yüzden at üzerinde rahat edebilmesi içinde pantolon giyerdi.

---

¹⁶⁹ Anıl Çeçen, **Türk Devletleri**, 4.Basım, Ankara: Fark Yayınları, 2007, 111.

¹⁷⁰ Özden Süslü, Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklularında Giyim ve Kuşam, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 1176.

¹⁷¹ Süslü, 1176.

¹⁷² Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 103.

¹⁷³ Süslü, 1176.

Deri, bozkır kavimi için önemli bir unsundur. Zira hayvancılık yapan bozkır Türkleri deri kullanımını konusunda oldukça şanslıydılar. Soğuğa karşı fazlaca dayanıklı bir madde olan deri her alanda kullanıldığı gibi giyim alanında da dayanıklılık açısından oldukça tercih ediliyordu. Deri, dayanıklı, dar pantolonlar geniş, uzun, deri çizmeler kullanılırdı.¹⁷⁴ Deri kullanımında en önemli etkenlerden birisi hava şartları diğer ise hayvancılığın oldukça yapılmasıdır. Bu yüzden hayvan derileri giyim konusunda oldukça fazla kullanılmış bozkır insanı deri konusunda da âdeta birer sanatçıydı.

Bozkır kültürü çevrede bulunan uygarlıkları da etkilemiştir. Tarihi kaynaklardan edinilen bilgilerde Türklerin ordu yapısı ve ordu giyimi başka topluluklar tarafından taklit edilmiş M.Ö. IV. yüzyılda Türklerden etkilenen Çinliler askeri düzenini Türk usulüne göre düzenlemişlerdir.¹⁷⁵

Türk süvari kıyafeti olan, ceket, pantolon, çizme Çin’de de etkisini göstermekteydi.¹⁷⁶ Çin halkı ve Türk halkı yüzyıllar boyunca aynı coğrafyada yan yana yaşayan halklardı. Bu topluluklarından birbiri ile etkileşim halinde olması kaçınılmazdı. Çin ordusunda atın etkinliğinin başlaması ile Çinlilerde Türkler gibi giysi olarak pantolonu tercih etmeye başladılar. Böylelikle Türk pantolonu dünya medeniyetlerine yayılmaya başladı.

2.2.1.4. Gömlek/ Göynek / Könglek

Divan-ı Lügat’it Türk adlı eserinde Kaşgarlı Mahmut ‘*könglek*’ ismiyle bahsettiği gömlek kelimesi Türklerin üst giyim olarak giydiği bir tekstil ürünüdür.¹⁷⁷ Gömlek yapımında kullanılan doğal lifler genellikle deri, yün ketendir. Gömleğin dokuma malzemesi Türk toplulukları arasında değişiklik göstermektedir, Hunlarda keten gömlek giyildiğine dair bilgiler bulunmaktadır.¹⁷⁸ Gömlek hem erkek giyimi için hem de bozkır kadınlarının giydiği bir üst kıyafetti. Gömlek kaftanın içerisine giyilen bugün ki formundan çokta farklı olmayan bir giyim ögesi idi.

---

¹⁷⁴ Terzioğlu, 176.

¹⁷⁵ Çandarlıoğlu, 43.

¹⁷⁶ Çandarlıoğlu, 43.

¹⁷⁷ Kaşgarlı Mahmut, **Divanü Lügati’t Türk**, Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurtsever (çev.), 323.

¹⁷⁸ Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 Yıl**, 5. Basım İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2008, 46.

Gömlek giyen kadınlar erkeklere göre daha ince detaylı giyinmekte, düğmelerinde çeşitli işlemler ya da değerli taşların süslendiği bilinmekteydi. Erkekler ise gündelik hayat için daha çok savaş ya da at üzerindeki yaşama göre şekillense de tarih başlangıcından beri kadınların her durumdaki süse ve gösterişe merakı bozkır kültüründe giyilen kadın gömleklerinin düğmeleri veya kumaş desenlerinden anlaşılmaktadır.

Keten bitkisi de Orta Asya'da bulunan bitki çeşitlerinden olduğu için, günlük yaşamdaki kumaş kalitesi için tercih edilmiş olabilir. Latin kaynaklarda Hunlardan söz edilirken; deri veya keten gömlek giyerlerdi şeklinde ifade edilmiştir.¹⁷⁹ Hayvansal ürünlerden elde edilen deri diğer tekstil giyim ürünlerinde olduğu gibi gömlek kullanımında da mevcut olduğunu görmekteyiz. Böylece daha dayanıklı gömlek üretilmiştir.

Özellikle Uygur devletinde yaşayan kavimlerin gömlek giydikleri ve bu gömleklerin farklı tarz ve özelliklerde olduğu bilinmektedir. Uygur kadınları desenli atlastan uzun gömlek giymeyi yüzyıllardır gelenek haline getirmişlerdir.¹⁸⁰ Tek renk gömleklerin yanında desenli farklı figürde gömlek giyimi de mevcuttu. Kadınlar tarihin her döneminde farklı süsler ve renkleri kullanmışlardır.

Bununla birlikte Uygur kadınlarının desenli kumaşlardan uzun gömlek ve erkekler ise desensiz kumaşlardan (çoğu beyaz, siyah, mavi) renklerde önu açık gömlek giydiği bilinmektedir.¹⁸¹ Uzun gömlek türü daha çok kadınların giydiği bir gömlek türü olarak tarif edilmekte, bu tespit erkeklerde rahat hareket veya kaftanların altına giyildiği için daha kısa formunda olduğunu düşünmek yanlış bir kanı olmaz.

Bir başka gömlek türü ise '*dolama*' adı verilen, düğmeleri nohut iriliğinde elmastan yapılmış daha farklı süslemeleri bulunan bir gömlek türüdür.¹⁸² Düğmeleri elmastan

---

¹⁷⁹ Saadettin Gömeç, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, 2. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2012, 128.

¹⁸⁰ Abdulkerim Rahman, **Uygur Folkloru**, Soner alçın ve Erkin Emet (çev.), Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986, 53.

¹⁸¹ Rahman, 54.

¹⁸² Cemal Anadol, **Tarihe Hükmeden Millet Türkler II**, 1. Basım, İstanbul: Milli Kültür Yayınları, 1977, 142.

yapılan gömlekler oldukça kıymetli ve hükümdarın ve ailesinin giydiği gömlekler olarak düşünülebilir. Toplum içerisinde bu tarz değerli madenlerle süslenmiş kıyafetler daha çok halk arasından değil daha çok statüsü yüksek kişiler tarafından giyilebilirdi. Gömlek dikiminde karşılıklı kumaşların bileşmesini sağlayan düğme için Türkler ‘*Boğmak*’ kelimesini kullanmışlar bu kelime bir araya getirmek, düğümlemek anlamında kullanılmıştır.¹⁸³

Uygurlarda yerleşik hayat yaşadıkları için giyim-kuşamları hakkında bilgimiz daha fazladır. Devlet dini ve sosyal hayattaki giyim kuşam araştırmalarına göre renk veya desen olarak farklılıklar görmek mümkündür. Örneğin Budist rahipler, müritlerden farklı şekilde, beyaz kumaştan gömlek (önü açık) giyerlerdi.¹⁸⁴ Rahiplerin halktan veya müritlerinden farklı bir kıyafetle olmasa da farklı renklerde gömlek giydiklerini görmekteyiz. Beyaz rengin dinleri için önemli bir anlam taşıması da bu konuda etken olmuş olabilmektedir.

Yerleşik hayata geçen Uygurlar’da ölen kimseler için yapılan cenaze törenleri oldukça önemliydi. Bu törenler için özel kıyafetler giyerler ve özel kimseyi öyle son yolculuklarına uğurluyorlardı. Uygurların yas törenlerinde ölen kimsenin ailesindeki kadınlar beyaz gömlek giyerler.¹⁸⁵ Uygurların ölüm törenlerinde ve rahiplerin giymiş oldukları beyaz gömlekler dinsel açıdan bu renge anlam yüklemeleri sebebiyle giydiklerini destekler niteliktedir.

2.2.1.5. Çizme

Bozkırda yaşayan Türkler giyimlerine önem verdikleri gibi giydikleri ayakkabılara da oldukça önem verirlerdi. Mümkün oldukça bozkır yaşamına uygun ayakkabı ve çizme kullanmışlardır. Bu yüzden bozkır Türkleri ayakkabı ve çizmeleri için daha dayanıklı hammaddeler kullanmayı tercih etmişlerdir.

Bozkır şartlarında ayaklarını korumak hızlı hareket etmek için yapılmış olan çizmeler kullanılmaktaydı. Türk çizmeleri çeşit bakımından deri çizme ve keçe

---

¹⁸³ Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 253.

¹⁸⁴ Rahman, 54.

¹⁸⁵ Adem Öger, Uygur Türklerinde Tören ve Bayramlar, 1. Basım, Ankara: Grafiker Yayınları, 2013, 104.

olarak ikiye ayrılırdı.¹⁸⁶ Deri hammadde olarak oldukça dayanıklı ve esneklik bakımından daha rahat bir türdür. Bu yüzden ki dayanıklı zor şartlarda ayağı yormadan hızlı hareket ve koruma için tercih edilmiştir. Keçe ise en az deri kadar yağmura, soğuğa ve sığağa dayanıklı bir tekstil ürünüdür.

Tarihi kaynaklar ışığında giyim unsurlarından biri olan çizmenin ilk olarak Orta Asya'da ortaya çıktığı bilinmektedir.¹⁸⁷ Çizmeye tıpkı pantolon gibi Türklerin kendilerine doğal şartlar neticesinde oluşturdukları giyim unsurudur. Çizme ve pantolon giyim olarak birbirini tamamlayan en önemli unsurlardandır.

At binerken bacak hareketleri oldukça önemli olduğundan herhangi bir yaralanma yaşamamak için sert koruyucu pantolon ve çizme gereksinimi önemliydi.¹⁸⁸ At üzerinde yaşayan ve at üzerinde yaşamını sonlandıran bozkır kavimleri için ata daha rahat binmek ve at üzerinde daha hâkim olabilmek için çizmelerini de ona göre tasarlamışlardır. Daha dayanıklı ve korunaklı olan tarzda çizmeler üretmiş ve giymişlerdir. Atı sürmek için iyi üzenge kullanmak gerekmektedir ve kullanılan çizmelerin üzenge üzerinde kolayca kavrama sağlaması da önemli bir detaydır.

Atı iyi kullanan İskitlerin ayaklarına yumuşak deriden uzun çizmeler veya botlar giydikleri bilinmektedir.¹⁸⁹ Hunlar ise hayvan derisi olarak daha çok öküz derisini işleyip, bu deriden kendilerine çizme, çarık dikmişlerdir.¹⁹⁰ Çarıklar çizmeden daha kısa ayakkabılar olup muhtemelen yaz mevsiminde giyim için tercih ediliyordu.

Çizme sadece bozkır kültürüne mensup erkeklerin kullanmış oldukları bir ürün değil aynı zamanda bozkır kadınlarının da kullanmış olduğu bir giyim eşyasıydı. Uygur kadınlarının da ayağına çizme veya mese (çizmenin bir çeşidi) giymeyi gelenek haline getirdikleri bilinmektedir.¹⁹¹ Toplumda yaşayan herkes için ayakkabı önemli bir gereksinimdir. Bu yüzden toplum içerisinde kadınlar da çizme ya da ayakkabı

---

¹⁸⁶ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 113

¹⁸⁷ Rahman, 34.

¹⁸⁸ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 2.

¹⁸⁹M. Taner Tarhan, Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 909.

¹⁹⁰ Rahman, 21.

¹⁹¹ Rahman, 54.

giyerek bu ihtiyaçlarını karşılardı. Kadınların her eşyası gibi çizmeleri de erkeklerden farklı renkli ayrıntılarda barındırabilirdi.

Kaşgarlı Mahmut'a göre Türkler çizme kelimesi yerine '*Etük*' kelimesini kullanırlar ve kadınların çizmelerine ise '*Büküm Etük*' derlerdi.¹⁹² Uygurlar çizme yapımı ayakkabıcılık alanında oldukça ilerlemişlerdir. Bu Farsça'daki '*Moza*' (çizme) '*Duz*' (dikmek) kelimelerinden oluşan Uygur'cada '*Kundura*' manasını karşılayan kunduracılıkla ilgili kelimelerin sayısının yüze yakın kelime bulunması bu meslekte oldukça geliştiklerinin kanıtıdır.¹⁹³

2.2.1.6. Kuşak-Kemer

Kıyafetleri işlevsel olarak tamamlayan bir diğer ürün ise kuşak ya da kemer adını verdiğimiz aksesuardı. Kemer veya kuşak Orta Asya Türk topluluklarında kıyafetlerin üzerine aksesuar, gelenek veya bir unvan niteliği de taşıyabiliyordu.¹⁹⁴ Kuşak kelimesinin temel bilgisi ' kurşak ' sözcüğünden türeyerek bağlamak, kuşaklamak anlamı taşımakla birlikte '*kur-la-mak*' fiilinden geldiği de bilinmektedir.¹⁹⁵ İki farklı ucu olan ince uzun kumaş veya deri maddeden yapılan kemerin, bir araya getirerek bütünleşme eylemidir. Kemerin bağlandığı bölge insan vücudunun bel bölgesi hizasına geldiği için , '*Bel-Bağı*' tabiri kemerle ilgili en eski tanımlardan biridir.¹⁹⁶

Kıyafetleri bir nevi sabitleme işlevi gören tanımda da belli edildiği gibi bele bağlanıp pantolon veya üst giyimi sabitlemeye yarayan giyim unsurudur. Kemerle birlikte kuşak ve kayışta aynı işlevi gören kelimeler arasındadır. Kuşak savaşçı kavimlerin oldukça fazla kullandıkları bir kemer türüdür.¹⁹⁷ Kemerin işlevi savaş için önemli bir ayrıntı içermektedir. Savaşa giderken at üzerinde kemerine savaş silahlarını yerleştirip bu silahlarla daha rahat savaş taktikleri geliştirebilirlerdi.

¹⁹² Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lugati't Türk**, Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurtsever(çev.), 60.

¹⁹³ Rahman, 34

¹⁹⁴ Tilla Deniz Baykuzu, İslam Öncesi Orta Asya Türklerinde Kur Ve Kurluk, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, Sayı 1, 2013, 222.

¹⁹⁵ Baykuzu, İslam Öncesi...222.

¹⁹⁶ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 73-74.

¹⁹⁷ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 74.

Divan-ı Lügat'it Türk kitabında Türklerin giymiş oldukları paçaları dar üzerleri bol şekilde olan şalvarlarının, sabit kalması için bellerine bağladıkları kuşaklara '*İlersük*' adını vermişlerdir.¹⁹⁸ İslamiyet'ten önce yaşayan Türk kavimlerinde kemer kullanımı oldukça yaygın olup kemer ve kemer tokasını ilk kullanan insanlar olduğu için, bunları kıyafet süsü olarak kullanarak ve farklı biçim vererek değişik anlamlar yüklemişlerdir.¹⁹⁹ Bu anlamlar bazen hükümdarlığın temsili bazen ise statü bildirmekteydi.

Hun süvarilerinin bellerine taktıkları kemer deriden olup ve üzerinde hayvan üslubundan yapılmış üzerinde madenden süs plakaları aplike edilmişti.²⁰⁰ Kemerlerin üzerinde bozkırdaki demir madenini işleyerek veya altın gibi değerli madenleri kullanarak çeşitli şekiller ve süslemeler yapmışlardır. Hunların hayvan üsluplu kemerlerinin yanı sıra kurt figürleri de görülmekteydi.²⁰¹

Çinliler de Türklerden etkilenecek Chou Hanedanlığı döneminde kendilerine özgü hükümdar törenlerinden olan Sadakat Andı törenlerinde 'Kur' adı verdikleri kemerler üzerine altın ve gümüşten yapılmış olan tokaları takar ve etrafını saçaklarla süslerlerdi.²⁰² Uygur Türkleri tarafından adına Derre oyunu dedikleri bir oyun oynanmaktaydı. Derre kemer anlamında kullanmakta ve bu oyunda oyuncuyu seçmek için nakışlanan bir kemer (derre) bir tepsiye konulup yukarı kaldırılır ve koşuklar²⁰³ okunurdu.

Derre yapıp ipekten,
Arayıp geldim yürekten,
Değse derrem yarime,
Kemiğine kadar hissetsin.
Kapı önünde yolları,
Zeytin kumaştan elbiseleri.
Derre alıp geldik,

---

¹⁹⁸ Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lügati't Türk**, Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurtsever (çev.), 286.

¹⁹⁹ Baykuzu, *İslam Öncesi...*, 221.

²⁰⁰ Nejat Diyarbakırlı, **Hun Sanatı**, 1. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972, 116.

²⁰¹ Diyarbakırlı, 119.

²⁰² Baykuzu, *İslam Öncesi...*, 222.

²⁰³ Şiir.

Olur mu ki vakitleri²⁰⁴.

Kemerler oyunlara konu olacak kadar yaşamın içinde bulunmasıyla birlikte, ipek kemerlerin de varlığından bahsetmektedir. Bununla birlikte tekstil olarak yapılan kemerlerin yanında deri kemerlerde bulunmakta idi. Deri kemerler savaşçı Türkler için daha dayanıklı olarak sıkça kullanılmaktaydı.

Kur adı verilen rütbe belirten kemerler, Göktürk döneminde de görülmüş olup, bazılarında düz bir şekil verilirken bazıları ise metal plakalar halinde dizilmiş halde bulunur ve askılı tip kemerlerde aşağıya doğru bir deri sarktığı görülmektedir.²⁰⁵ Göktürk geleneklerinde giyim unsurları statü bildiren çeşitli ayrıntılar da barındırmaktaydı.

2.2.1.4. Börk

Coğrafi şartlar neticesinde sıcak ve soğuk hava şartlarından başlarını koruyan çeşitli malzemelerden (yün, keçe, deri) oluşan 'Börk' ismini verdikleri ürünler kullanmışlardır.²⁰⁶ Börkler günümüzden farklı olarak herhangi bir alanda kullanılmamakta aynı alanda yani başı korumak amacıyla kullanılmaktadır.

İklim şartlarına bağlı olarak değişik malzemelerden üretilen börkler, yaz aylarında daha ince keçe ya da deriden üretilirken kış şartlarında çoğunlukla kalın yünden yapılmış soğuğa karşı dayanıklı börkler üretilmekteydi. Bozkırda kılık kıyafet kadar başlıkta önemli bir öge idi. Bozkır toplumlarında toplumun ataları devlet büyükleri kendi buluntuları statü gereği kullandıkları börkler diğer insanlardan daha farklı ve görkemlidir.²⁰⁷

Toplumun ataları daha gösterişli üzeri tüylerle bezenmiş veya boyut olarak daha uzun ya da kıymetli madenlerle süslenmiş börkler takarak diğerlerinden farklı olduğunu da böylece kanıtlardı. Belgelerden anlaşıldığı gibi halkın liderlerinin börkleri halktan daha farklı olarak kürk malzemesinden yapıldığı ve değerli

---

²⁰⁴ Öger, Uygur, 177.

²⁰⁵ Baykuzu, İslam Öncesi..., 221.

²⁰⁶ Emel Esin, Börk, **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 6, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınevi, 1992, 327.

²⁰⁷ Hacer Nurgül Begiç, Giyim-Kuşam Kültüründe Keçe Sanatına Tarihsel Bir Bakış, **Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 40, 2016, 287.

madenlerle süslenildiği bilinmektedir.²⁰⁸ Hükümdar börkleri de oldukça gösterişli işlemler taşırlar ve çeşitli boyutlarda kullanılırdı. Özellikle altın işleme detayları hükümdarların kullanmış oldukları börklerde oldukça sık rastlanan bir durum olmaktadır.²⁰⁹

Börkler farklı kumaşlardan mevsime göre yapılmaktaydı. Daha yünlü ve kalın korunaklı olanları daha çok kış aylarında çetin ve yoğun geçen mevsim şartlarında kullanılmadığı. Yaz ayları için daha ince kumaştan yapılan börkler kullanılmıştır. Bozkır kavimlerinin kurduğu devletlerde de farklı şekil ve forum değiştirmiş börkler bulunmaktaydı. Göktürklerle Uygurlara ait tanrısal benzetmeler de taç şeklinde börkler görülmektedir.²¹⁰

Dinsel inanç ve sosyal yapının da kıyafete ya da bu tarz aksesuar niteliğindeki tekstil ürünlerine etkisi görünmektedir. Kaşgarlı Mahmud eseri *Divan-ı Lügat'it Türk'te* 'Börk Yangı' kelimesini açıklar bu kelime için başlık kalıbı olduğunu belirterek kâğıttan üçgen veya daire şeklinde parçalar kesilir, kağıt yerine kil de kullanılabilir ve şapka yapılacak kumaş bu ölçülerde kesilip dikilerek oluşturulurdu.²¹¹

İpekli kumaşlarda börk kumaşları olarak kullanılmakta özellikle börklerin yapımı için kumaş biçimlerinin öncelikle üçgen kalıplar çıkararak bunlar üzerinden şapka yapımı yaptığını belirtmektedir. İpek kumaşları şapka için daha parlak belki de ağırlık açısından daha hafif bir kullanım sağladığı içinde tercih edilmekle birlikte pahalılık ve zenginliğin de gösterişi olabilmektedir.²¹²

Türklerin kullandıkları şapkaları kulaklı ve esnek olarak tasarlanmış olup soğuk havadan dolayı kulaklarını soğuktan korumak amacıyla şapkaya kulaklık bölümü eklenmiş olabilmesi muhtemeldir ve saçlarının uzun olmasından dolayı da esnek ve rahat kullanım sağlaması da mühim bir durumdur.²¹³ Türklerin at üzerinde daha rahat bir şekilde hareket etmeleri onların kullandıkları eşyaların işlevini de bu durumda da

---

²⁰⁸ Esin, Börk, 327.

²⁰⁹ Esin, Börk, 327.

²¹⁰ Esin, Börk, 327.

²¹¹ Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lügatit Türk**, Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurtsever (çev.), 659.

²¹² Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lügatit Türk**, Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurtsever (çev.), 659.

²¹³ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 2.

etkilemiş olduğu muhtemeldir ki at üzerinde hızdan dolayı oluşan rüzgâra karşı başlarını ve kulaklarını koruma ihtiyacı duymuşlardır.

Göktürk devri taş heykellerinin başlıkları incelendiğinde, farklı başlık tipleriyle karşılaşılır, börk, başın tepesinde duran küçük başlıklar ve üst kısmı çapraz bağlarla tutturulmuş başlık çeşitleridir. Türk gelenek ve törelerine göre farklılık taşıyan başlıklar Göktürk dönemlerinde daha küçük olarak da kullanılmış olabilmektedir. Şapkaların üzerine buldukları coğrafya ile ilgili çeşitli işlemler ipler ya da süs detaylar da bozkır sanatçısı tarafından işlenmiş olabilmektedir.²¹⁴

Sadece kumaş ya da doğal liflerden yapılan börkler yoktu tabî ki dayanıklılık açısından ve hayvansal ürünlerin oldukça kullanıldığı bozkır kültüründe farklı malzemelerden de börk yapılıyordu. Örneğin koyun derisinden börk yapılmış börkler de bozkır topluluklarında sıkça görülmektedir.²¹⁵ Deriden yapılan bu börklerin üzeri çeşitli hayvan kürkleriyle süslenip daha gösterişli ve soğuğa dayanıklı olarak da kullanılabilir. Halkın her kesiminin kullandığı börkler, hükümdarlar ya da devlet adamları daha kaliteli kumaşlar ve değerli madenler ile işlenerek kullanılmaktaydı fakat toplumun her kesiminde börk kullanımı mevcut bir ihtiyaçtı.

Göktanrı dini inancında din adamı olan şamanlar da aynı şekilde börk kullanılmaktaydı. Şamanların kullanmış oldukları börkler kırmızı renkli olup 3 karış kadar uzunluğu bulunur ve bu börkün kenarlarına da 3 düğme işlenirdi.²¹⁶ Şamanların kıyafetleri ve börkleri oldukça detay barındıran toplumdan daha farklı inançsal anlamsal taşıyan bir görünümdeydi. Bu sebeptendir ki şapkası kırmızı daha uzun ve üzerinde düğmelerle süslemeler bulunmaktaydı.

---

²¹⁴ Bahaeddin Ögel, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, 2. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984, 169.

²¹⁵ Tuncer Baykara, Türklüğün En Eski Zamanları, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 1, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 395.

²¹⁶ Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: MEB Basımevi, 1976, 58.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER ALANLARDA TEKSTİL KULLANIMLARI

3.1. Keçe

Bozkır kültüründe tekstilin temelini oluşturan ürünler incelendiğinde keçe, tekstil ürünleri olarak akla ilk gelen öge olmuştur. Keçe yapımı ve kullanımı tamamen doğal yaşam şartlarında hayvansal liflerin kullanımıyla başlamıştır. Keçenin ilk defa nasıl yapıldığı ve nasıl kullanıldığı hakkında kesin veriler olmamasına rağmen; “Keçe” sözcüğüne ve kullanımına ait en eski yazılı belge Homeros’un İlyada adlı eserindedir: “Eyi denenmiş ve deriden kenarlarla çevrelenmiş bir başlık (bu senin armağanındır Meriones) onun şakaklarını taçlandırdı, içi yumuşak yünlü idi, dibine keçe döşenmişti”.²¹⁷

Keçe terimi yün gibi hayvanlardan üretilen elyafların dış kısmını oluşturan üst örtü hücrelerinin (pulların) belirli ısı, nem ve basınç altında, sıcak ve kaygan bir ortamda sürtünerek birbirine kenetlenmeyle oluşan dokusuz tekstil yüzeyi şeklinde tanımlanır.²¹⁸ Hayvansal elyaf olan yünün kırkım işleminden sonra belirli oranda ısı ve baskı uygulayarak birbiri ile bütünleştirip daha sert ve daha dayanıklı bir ürün elde etmek işidir. Elde edilen ürün normal bir kumaştan daha kalın bir yapıya sahip olduğu için daha dayanıklı ve sıcak tutma özelliği kazanmıştır.

Başka tanımla, “Ağır bir dinkleme²¹⁹ ve yıkama sonucu doku yapısı kaybolan ve yüzeyinde düzgün bir hav tabakası oluşan, iki ya da daha çok katlı yünlü kumaş” olarak tanımlanmaktadır.²²⁰ Türk Dil Kurumu anlamına göre ise keçe, “Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş “olarak tanımlanmaktadır.²²¹

---

²¹⁷ Didem Atış Özhekim, Keçenin Hikâyesi Ve Sanatsal Üretimler, **Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal Of World Of Turks**, Cilt 1, Sayı 1, 2009, 123.

²¹⁸ Nurettin Akçakale, Hatice Somçağ, Yün Liflerinden Keçeleştirme Yöntemi ile Ayakkabı Yapımı, **Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi**, Cilt 4, Sayı 9, 2016, 217.

²¹⁹ Dinkleme: Şayak, aba gibi şeyleri dövmek için kullanılan araç.

²²⁰ Deniz Çeliker, Geçmişten Günümüze Türklere Keçecilik Ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler, **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, 2011, 1.

²²¹ Çeliker, 1.

Keçe bozkır Türklerinin tekstil olarak kullanmaya ve üretmeye başladığı tamamen doğal yöntemlerle işlenmiş bir kumaş türüdür. Soğuk iklim şartları gereğince soğuktan ve yağmurdan korunmak için ideal bir ürün olan keçe, Türklerin sosyal hayatta neredeyse kullandıkları her tekstil ürününün üzerinde izini barındırır. İlk olarak keçenin hangi toplumlar tarafından kullanıldığı bilinmese de soğuk iklim şartlarında yaşayan Orta Asya Türklerinin keçeyi kullandıkları Pazırık Kurganı'nda çıkan buluntulardan anlaşılmaktadır.²²²

Orta Asya'da Türklerin yaşadığı bölgelerde çadır içinde yaşayan Türkler keçeyi oldukça çok kullanmış ve keçeden halı, yaygı dokuma gibi tekstil ürünleri üretmişlerdir.²²³ Keçenin ana maddesi yünden oluştuğu için Orta Asya'da hayvancılığın fazlaca yapılması, sert hava koşulları ve keçenin hem sıcak tutup hem de oldukça dayanıklı bir tekstil ürünü olması keçenin her alanda rahatça kullanılmasını sağlamıştır. Yıllarca göçebe bir hayat benimseyen Türkler için keçe önemli bir tekstil ürünü olup çadırları yaparken ya da çadırların zeminlerine koruyucu olarak veya bebeklerini sarmak için kullanmışlardır.²²⁴ Orta Asya'da yerleşik bir hayat benimsenmemiş, kalın duvarlı evler yerine keçelerden oluşturulmuş sert dayanıklı çadırlar yapmış ve çadırlarının zeminleri içinde keçe kullanılmıştır.

Sadece korunma ya da giyinme malzemesi değil aynı zamanda gündelik eşyaların kullanımında da keçe mevcuttur. Çadırların dış örtüsü, çobanların kepeneği ve aba gibi eşyaların hepsi, soğuk ve yağmur suyu geçirmeyen keçeden üretilirdi.²²⁵ Keçe kullanımı Türkler için bazen bir barınak, bazen bir taşıt bazen ise giyim şeklini almıştır.

Vahşi ve evcil hayvan derileri, elbise yapımında, çadır döşemesinde kullanılmış, bundan başka keçe ve deri karışımı örme kumaşlar da yapılmıştır.²²⁶ Kullanılan

---

²²² Nurettin Akçakale ve Hatice Somçağ, 217.

²²³ Bekir Deniz, Anadolu- Türk Halısı Serüveni-I, **Sanat Dergisi**, Sayı 7, 2010, 24.

²²⁴ Çağıl, 1.

²²⁵ Cafer Çiftçi, XIV. Yüzyılda Anadolu'da Uç Beyliklerinin Siyasî Ve İktisadî Faaliyetleri, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 603.

²²⁶ Rıza Zelyut, **Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği**, 7. Basım, Ankara: Kripto Yayınları, 2010, 203.

ürünler sadece tek bir elyaftan yararlanılarak yapılmasının yanında birden fazla elyaf karıştırılarak da kullanıldığı görüşmüştür

Keçe kullanımı sadece bir ürün değil adet ve gelenekler içinde önemli bir etken niteliğindedir. Türk topluluklarında kağan devlet başına geçince, yüksek statü sahibi insanlar tarafında kağan keçeden yapılmış bir örtünün üzerinde kaldırılarak güneşe doğru dokuz sefer döndürülürdü.²²⁷

Türklerde yapağı ve yünün elyafının renklendirilmesi ve keçe dokumaları yaz aylarında ve açık hava şartlarında olurdu.²²⁸ Tüylü hayvanların kırılması ve renklendirilmesi için zamana ve uzun bir işçiliğe ihtiyaç bulunmaktaydı. Bu işlemler soğuk kış aylarında yapmak neredeyse imkânsız olacağından uğraş gerektiren dokuma işçilikleri için uygun mevsimler seçilirdi.

Bozkır kültüründe keçe tam anlamıyla her şeydi. Tekstil ihtiyacının büyük çoğunluğu keçe ile sağlanır deri ve madencilikte kullanılan unsurlarla da sağlanarak farklı bir işlev kazandırılırdı. Türklerdeki yünler kullanım alanlarına göre farklılık göstermekteydi bunların arasında keçe için ayrılmış olan kaba yüne “*Kidhizlig Yüng*” adı verilmekteydi.²²⁹ Bu yünün yapısı diğer yünlere göre daha kabarık ve yoğun olduğu için keçe yapımında tercih edilen bir etken olmuştur.

Kepenekler daha çok çobanların giydikleri omuza alınan bazen başlığı da olan kolsuz pelerin şeklinde bir kıyafettir ve büyüğü 10 numara, ortancası 8 şeklinde numaralandırılır. 8 numaralı ortanca keçe 4–5,5 kilo yünden yapılmış olup sağlamlık ve soğuğa karşı oldukça dayanıklıdır fakat bir o kadar ağır bir kıyafet olmuştur.²³⁰

Türkler barınak olarak kullandıkları çadırları keçeden yaparak, sürekli göç etme kolaylığı sağlaması için tekerlekler ekleyerek araba fonksiyonu sağlamış böylece daha kolay göç edebilmişlerdir.²³¹ Sürekli göç etmek zorunda kalan bir toplum için

---

²²⁷ Zelyut,208.

²²⁸ Diyarbakirli, 47.

²²⁹ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 161,

²³⁰ Çağal, 102.

²³¹ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş 1**, 4. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, 13.

kullandıkları ürünlerin hızlı toplanan ve rahat hareket imkanı sağlaması oldukça önemli bir etken oluşturmıştır.

Bozkırda kullanılan ayakkabıların içerisine yumuşak bir taban rahatlığı sağlamak için keçeler koymuşlar böylece kullandıkları ürünleri keçe ile daha konforlu hale getirmişlerdir. Çadır içerisinde kullandığı çoğu alanda da keçenin varlığı söz konusudur duvarlar için duvar keçesi, zemine sermek için çadır yolluğu ya da tozluk keçesi keçenin kullanıldığı diğer alanlardandır.²³²

Ekmek, yemek gibi gıda yapımı için kullanılan taş ocaklara tandır adı verilmekteydi, bu tandırın üzerine örtülen keçe örtü Türkler tarafından, '*Tandır Kebesi*' olarak adlandırılmıştır.²³³ Göçebe kültürü için yemek alanında bile keçenin varlığı söz konusudur. Türker'de keçe kullanımı bebeklerini sarmak için kundaktan başlayarak, ölen ataları için tabutlarının içlerine döşenmesine kadar her alanda kullandıkları bilinmektedir. Bu yüzden keçe bozkırın ana tekstil ürünlerinden ve vazgeçilmez bir öğesi olmuştur.

Keçeler üzerine applike süsler yapan bozkır insanı bunları daha renkli, daha süslü kılmıştır. '*Aplike, bir zemin kumaşı üzerine aynı cinsten başka renk ve desende kumaşların belirlenen desene göre çeşitli iğnelerle tutturularak yapılması*' işlemine denir.²³⁴ Zeminde bulunan keçenin üzerine rengi veya deseni daha farklı olan başka bir keçeyi iğne yardımıyla birbirine tutturularak bütünlük kazanması sonucunda oluşan keçe aplikeler bozkır coğrafyası üzerinde bulunan pek çok arkeolojik kazılar sonucunda bulunmuştur. Böylece kumaşta bulunan kompozit parça ürünler daha renkli ve estetik bir görünüm kazanmıştır.

Türkler bu applike süslemeleri, at örtülerinde, çadır duvarlarında kıyafetlerinde ve bir çok alanda oldukça fazla kullanmışlardır. M.Ö. 1. yüzyıl tarihlerinde yapılmış olan, bir Asya Hun hükümdar ailesine âit Noin-ula kurganında bulunan pek çok sayıda

---

²³²Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş 3**, 1. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1978, 187.

²³³ Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş 3**, 47.

²³⁴ Songül Arslan, **Aplike Tekniğinin Bilgisayar Destekli Nakış Makineleri İçin Eos-Compucon Nakış Desen Programında Desen Kalıbı Hazırlanması Ve Öğretim Programı Önerisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2011, 24.

kumaşla birlikte applike süslü keçeler ele geçirilmiştir.²³⁵ Keçe applike yöntemi yünün ve keçenin ilk kullanımından itibaren farklı süs ve şekillerle zenginleştirilmiş kumaşlar tekstil tarihinde yüzyıllar öncesine dayanmaktaydı.

3.2. Çadır

Tüm dünya halkları gibi bozkır coğrafyasında hayatta kalabilmek için barınma çok önemli bir etkidir. Barınak yapmak ve onu iklim doğa koşullarına uyarlamak esaslı işti. Bozkır coğrafyasında hayvancılık ile uğraşan Türkler yerleşik bir hayat benimsemiştir. Ekonomik hayatları da hayvancılığa dayanması sebebiyle hayvanları için sürekli su ve otlak arayışı onları sürekli göç etmek zorunda bırakmıştır.

Bozkır iklim şartlarında kolay göç sağlayabilecek ve fiziki şartlara uyum sağlamak amacıyla basit kurulup basit toplanan çadır isimli keçe evler kullanılmıştır.²³⁶ Soğuk ve sert kışlardan ve aşırı sıcak yaz kuraklığından korunaklı ve her an göç etmeye hazır olabilecek kolaylıkta barınaklar kurmuşlardır. Bozkır halkı için kullanımının önemi yanında onu kolayca taşıyabilmesi önemli bir ayrıntı olmuştur. Bozkırda çadır yaşamı nitelendiren önemli bir barınak aynı zamanda da siyasi askeri ve sanatsal bir unsur niteliğindedir.

Çadır kelimesi Farsça'dan dilimize geçmiş örtü anlamında olup 'Çatur' kelimesinden türediği söylenmekle, Sanskritçe "Çhattra" Türkçe 'Şemsiye, Gölge' anlamı taşıdığı yönünde farklı görüşler mevcuttur.²³⁷ Dil bilimsel olarak başka toplumlarda benzer isimlerde anılan Proto-Türkler den beri kullanılan Türk çadırları Orta Asya'da bulunan göçebe topluluklar için barınaktı.

İklim şartları doğrultusunda her canlı gibi bir barınak yaparak dış etkenlerden kendilerini korumuşlardır. Yapılan bu çadırları göçebe kültüre uyum sağlamak için farklı biçim ve fonksiyonlarda da kullanmışlardır. Dede Korkut kitabında sıradan çadır için 'Çadır' 'Çetir', 'Şami' ve ' Otağ' sözcükleri kullanılmış ve bununla

---

²³⁵ Begiç, 291.

²³⁶ Aslı Çandarlı Şahin, Türk Çadırı Üzerine, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 16, 27.

²³⁷ Nebi Bozkurt, Çadır, **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 8, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınevi, 1993, 158.

birlikte ‘*Ban*’ çok süslü, altın başlı büyük çadır, ‘*Bargah*’ otağ sözcükleri ile ifade edilmiştir.²³⁸

Türkler de ‘Otağ’ kelime manası olarak dört tarafı keçe ile çevrili kapalı mekân işlevsel olarak kağanın evi, devletin merkezi anlamını taşımaktadır.²³⁹ Bu kelime hem anlamsal hem de işlevsel olarak onu diğer çadırlardan ayırmaktadır. Otağlar diğer çadırlardan farklı olarak ipekten yapılmakta ve siyasi olarak hükümdarın devleti yönettiği yer, devletin merkezi anlamını taşımaktaydı²⁴⁰.

Çadırı oluşturan yapısal özellikler incelendiği zaman Türk çadırları genel itibariyle daire biçiminde yatay bölümü, sivri tavanlı ve silindir gövdeden, ana iskeleti kamış bitkisinden örülmüş veya kirişlerle birleştirilmiş bir kafesten oluşurdu.²⁴¹ Çadır kurulacağı zaman katlanmış vaziyette bulunan kafes açılıp silindir şekline getirilir ve üzerine kubbeli tepe noktası yerleştirilirdi tepe noktasına ‘*Çangırak*’ adı verilen içi boş ahşap daire şeklinde bir parça yerleştirilirdi.²⁴²

Merkezi parça sütunlarla desteklenip, tepeden dışa büyük demir parçalarla sabitleyip içini hasır dışını ise keçe ile kaplayarak dört ana yöne göre yerleştirilmiş, kapısı doğuda olacak şekilde yapılmış olup atlı göçebe bir topluluk olan Sarmatlar’da daha farklı olarak çadırlar araba üzerine kondurulmuş iki veya üç odalı olarak da görülmektedir.²⁴³

Göçebe hayat tarzı için oldukça kullanışlı bir yapıya sahip olan bu çadırlar Türkler tarafından kullanılıp hayatı oldukça kolaylaştıran bir öge olmuştur. Yaylak ve kışlağa yapılan göçlerde bozkır Türklerinin kolay hareket etmesini sağlamıştır. Kurganlarda bulunan 6 sılıkla konik bir şekilde toprağa konularak üzerine bir keçe ile kaplanarak sade ve pratik bir çadır sağlanabiliyor, Türkler bu şekilde de keçeden çadır yapmayı başarmışlardır ve kurganlardan konik çadırlar için dikilmiş çift katlı bezler de

---

²³⁸ Şahin, 27.

²³⁹ Kürşat Koçak, **Bozkır Kültürü Çevresinde Askeri Teşkilatlanma**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, 40.

²⁴⁰ Koçak, Bozkır Kültürü Çevresinde..., 41.

²⁴¹ Emel Esin, **Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu**, 1. Basım, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008, 127.

²⁴² Esin, Türklerde Maddi..., 127.

²⁴³ Orhan Doğan, **Bozkır Kavimlerinin Kültür Ve Mitolojilerinde At**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2006, 70.

bulunan çadır malzemeleri arasındadır.²⁴⁴ Bu tarz basit kuruluşu olan çadırlar da taşıma ve çabuk sökülme kolaylığı sağlamıştır. Konik biçimli çadırların taban iskeleti, 10- 14 uzun sopanın aşağı kısmının daire şeklinde sıra sıra konulması ve en üst kısmında iç içe geçmiş şekilde uzanmasından elde edilmiştir.²⁴⁵

Çadır için kullanılan tek tekstil ürününün keçe olmadığını özel ve dayanıklı bir hale getirilerek farklı bez formlarının da bulunduğunu kurganlardan çıkarılan kalıntılardan anlamaktayız. Türklerin yüzyıllar boyunca kullandıkları bir diğer çadır tipi ise ahşap parçalardan meydana gelen yuvarlak planlı ve toparlak örtülü ortası delik olup 'Keregü' adı verilen çadırlar, kullanım açısı olarak araba üzerinde veya çabuk bozulup çabuk yapılan çadır biçimiydi.²⁴⁶

Bu çadırların kullanım malzemesi tekstil olarak dayanıklı keçeden yapılmaktaydı. Türkler için çadır tabiri farklı kelimeler Keregü, Kerekü Yurd olarak ifade edilir ve tahta yapıdan oluşan iskeletlerin üzerine kalın keçeler ile oluşturulan bu çadırlar Türk ataları içinde kutsal barınacak yer anlamında kullanılırdı.²⁴⁷

3.3. At Örtüsü

Atı ilk kez evcilleştiren ve dünyaya hediye eden Türkler, ata binmek için gerekli olan üzenği, dizgin gibi malzemeleri de keşfetmiştir.²⁴⁸ Atın, Orta Asya ve dünya için kusursuz bir buluntu olduğu kesindir, yaşam koşulları için her türlü kolaylık sağlayan bir hayvan olan at, gerek savaşta gerekse günlük hayatta kolaylık sağlamıştır. Bu önemli katkıyı dünyaya bahşeden Türkler coğrafi koşulları sebebiyle çevresinde bolca karşılaştığı yabani hayvanlardan olan atı evcilleştirmeyi de başarmıştır.

Kaynaklara göre Türkler atlarından ayrı düşünülemez ve bir inanışa göre atlarıyla birlikte var olmuşlardır ve at üzerinde kendini güvende hissettiklerini ve at üzerinde uyduklarını belirtmişlerdir.²⁴⁹ 4.-5. yüzyıllardaki Batı kaynakları, Avrupa Hunları hakkında şu tespitleri yapmışlardır: '*Henüz ayakta durabilecek bir Hun çocuğunun*

²⁴⁴ Diyarbakirli, 43.

²⁴⁵ Şahin, 28.

²⁴⁶ Diyarbakirli, 43.

²⁴⁷ Diyarbakirli, 47.

²⁴⁸ Doğan, 180.

²⁴⁹ Saadettin Yağmur Gömeç, Türk Kültüründe At, **Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır**, Konya 2016, 820.

yanında eyerlenmiş bir at bulunurdu ve at üstünde yerler, içerler, alışveriş yaparlar, sohbet ederler ve uyuyarak hayatlarını devam ederlerdi'.²⁵⁰ Türk kùltüründe at yürümeye başlayan bir çocuğun dahi sürebileceği kadar önemliydi. Türkler günlük hayatının büyük bir kısmını at üzerinde geçirirler ona oldukça fazla önem verirlerdi. Bu sebeptendir ki atları için oldukça özenli tekstil ürünleri de kullanırlardır.

Türk kadın ve kızları tekstil ürünleri için önemli bir sanatçydılar. Keçe yayğı yapımında dokuma tezgâhların başında renkli kumaşlar ve dokumalar yaparak bu işi yapmak ipleri bükme ile zaman geçirirlerdi.²⁵¹ Tekstil ürünlerinin neredeyse hepsi bu işlemlerden geçerek günlük hayatta yerlerini alırlardı. Türklerde at için kullanılan tekstil ürünleri de bulunmaktaydı. Türklerin dünya medeniyetlerine ilk hediyesi olan halı; Pazırık Halısı adı ile bilinen, Hunlu bir kadının eşine halı örtüsü olarak dokuduğu bilinmektedir.²⁵²

Bu namlı Pazırık Halısını zemine sermek için amacı için kullanılmadığını at örtüsü olarak dokunduğu düşünölmektedir, çünkü Türkler istediğinde kendilerini sınır ötelere götüreren savaşlarda fırtına gibi esen atlarını süslerler onlara bozkırda karşılaştıkları hayvanların figürleri ile bezemekten oldukça keyif alırdı.²⁵³ Bu yüzdendir ki atları için en güzel parçalar bezeyerek süsleyerek onlara verdikleri önemi gösterirlerdi.

Türkler ata binmek için işini kolaylaştıracak birtakım at gereçleri kullanmaktaydı. Bunların başında “gem”(oyan), “yular” (burunduk, tin), “eyer” (eder) ve “üzengi” gelmekteydi.²⁵⁴ Atı bir yerden başka bir yere götürürken yönlendirmek ve kontrol edebilmek için gem ve yular kullanılır ip ve keten gibi tekstil dokuma ürün malzemelerinden yapılırdı.²⁵⁵ Ata binecek olan kişi atın üzerinde durmak için deri ya da tahta malzemenen yapılmış bir oturak olan eyere oturur ve bu eyer hafif eğimli bir yapıya sahip olup ön ve arka tarafı yüksek olur bu yüksekliğe köpük adı verilirdi.

---

²⁵⁰ Osman Fikri Sertkaya, **Türk Kùltüründe At ve Atçılık**, 1. Basım, İstanbul: Linder Yayınları, 1995, 18.

²⁵¹ Diyarbakirli, 47.

²⁵² Diyarbakirli, 47.

²⁵³ Diyarbakirli, 47.

²⁵⁴ Doğan, 15.

²⁵⁵ Doğan, 15.

²⁵⁶ Köpçük binicinin at üzerinde dengede kalmasını ve daha rahat hareket edebilmesini sağladı.

Atın üzerinde rahat bir oturma sağlamak için oluşturulan eyeri sabitlemek ve sağlamlaştırmak amacıyla altına 'Terlik' veya 'Örtlük' üzerine ise 'Belleme' adı verilen kumaş ürünler serilirdi.²⁵⁷ Eyerin altına serilen Terlik örtüsü keçe malzemedeki dokunmuş, üzerine örtülen belleme ise at örtüsü adı verdiğimiz halı dokumasıdır.²⁵⁸

Atları için çaprak adındaki eyer minderlerini rengârenk keçe dokumaları aplike süslemeleriyle donatır atlarının yele ve kuyruklarına da deri örtüler ve süsler yaparlardı.²⁵⁹ At üzerinde kullandıkları tekstil ürünlerini büyük bir özenle dokuyup süslemişlerdir. Bozkırda at eyer altı örtüleri sık sık hayvan figürleri ile süslenmiş ve yaşamları boyunca görmüş oldukları ve tanıdıkları hayvanları eserlerine yansıtmışlardır.²⁶⁰

3.4. Halı Kilim

Türk dokuma halıları tarihteki en nadide eşsiz parçaları oluşturmaktadır. Bozkır coğrafyasında evlerinin (çadırlarının)dışı kadar içi döşemeleri için de tekstil önemli bir etkeni. Çadırların dışını her türlü etkide gerek hava koşulları gerekse insan faktöründen koruma amaçlı dizayn eden Türkler içerisinde yaşamış oldukları bu çadırın içine, özellikle zemin kısmını bir çeşit tekstil dokumaları ile kaplamışlardır. İskitlerin barınağı olan 4-5 tekerli keçe, keten ve kenevirden yapılan kalın kumaşlı çadırlarının içerisinde zemini halı ve kilim ile bezemişlerdir.²⁶¹

Dokumak kelimesi eski Türkçe'de 'Tokımak' şeklinde söylenir ve bu da 'Tokmak' kelimesinden geldiği bilinmekle birlikte Orta Asya bozkır kültüründe yapılan keçe

---

²⁵⁶ Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askeri Kültür**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2005, 135.

²⁵⁷ Koca, Selçuklularda Ordu..., 135.

²⁵⁸ Doğan, 15.

²⁵⁹ Doğan, 34.

²⁶⁰ Diyarbakirli, 116.

²⁶¹ Mehmet Mandaloğlu, Bozkır Türklerinde Ekonominin Hayvancılık ve Tarıma Dayalı Olarak Değerlendirilmesi, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2014, 83.

hariç tekstil ürünleri dokuma tekniği ile yapıldığı bilinmektedir.²⁶² XI. yy' da Türklerde dokuma ile ilgili sözlerin kullanıldığı bu dönemde dokuma yapan kişilere 'Közek' adı verilmesi, dokuma işinin yaygın olarak yapıldığının bir göstergesi olmuştur.²⁶³

Hayvansal elyaf üretimi olan koyun kırkma işlemi ve devetüyünün raklanması işini yapan kimselere de 'çecge', bu elyafın kabartılarak temizleme işlemlerini yapan kişiye 'Yeten' ve ya 'Yetenğ' denirdi.²⁶⁴ Dokuma işlemi için böylece elyaf hazır hale gelmekteydi ve halı, kilim gibi dokuma yapmak için öncelikle yünlerden ip üretmek ve bu ipleri dokuyarak halı oluşturmak gerekiyordu. Bir çubuk yardımı ile yünün kabartılmasına 'Sağ', kolayca sarabilecek duruma gelmesine , 'Sümek' ve pamuk sümeğine ise 'Pisti' adı verilmiştir.²⁶⁵

Zemine serilen örtü çadırı daha rahat yaşanabilir etki bırakmıştır. Daha kalın ve sert örtüler tercih edilmesinin sebebi ise evin içerisinde soğuktan korunmak için bir etkinin olduğunu düşünülebilir. O dönemde kadınların yaptığı dokumalar Türklerin günlük hayatındaki dokumacılığın önemli bir öge olduğunu da bizlere fark ettirmiştir. Türkler zemine serilen bu dokumalara: halı, kilim, cicim, keçe, kolan gibi isimler vermektedir.²⁶⁶

Bu çeşitli yer yaygıları sadece çadır zemini değil bugün bile kullanmış olduğumuz uzun geniş bez dokumaların fonksiyonları neredeyse aynıdır. Bazen herhangi bir şeyin üzerine örtü bazen ise mutfak bir gereç olarak kullandığımız dokumalardır. Türklerde yere sermek için kullanılan dokuma ürünler; *halı, kilim, keçe, döşek yadım, tülüg yadım* gibi isimlerle adlandırılırdı.²⁶⁷

Halı Türkler için günlük hayatta pek çok yerde kullanılan bir dokuma türü olmuştur yer sergisi ya da duvar örtüsü olarak da kullanılan halılar resmi törenler içinde

---

²⁶² <https://www.tarihtarih.com/> 05.07.2018 Tarihinde alınmıştır

²⁶³ <https://www.tarihtarih.com/> 05.07.2018 Tarihinde alınmıştır

²⁶⁴ <https://www.tarihtarih.com/> 05.07.2018 Tarihinde alınmıştır

²⁶⁵ <https://www.tarihtarih.com/> 05.07.2018 Tarihinde alınmıştır.

²⁶⁶ Mandaloğlu, 84.

²⁶⁷ Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lugati't Türk**, Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurtsever (çev.), 646.

kullanılan bir tekstil dokumasıdır ve resmî törenlerde hükümdarlık alametlerinden sayılan taht görevi de görmektedir.²⁶⁸

Türklerde dini şaman ayinlerinde şamanın ayine başlamadan önce kullandığı bir gereç olarak yere yaygı veya halı serip burada ayinine başlanması da bir başka halının önemini belirten etken olmuştur.²⁶⁹ Halı kullanımı toplumda dini, toplumsal, kültürel, ekonomik gibi her alanda varlığını göstermektedir. Orta Asya bozkırlarında çeşitli kurganlarda bulunan daha çok bey ve hatun gibi önemli kişilerin mezarlarından çıkarılan halı kilim motiflerinde daha çok dağ tekesi, koç ve koçboynuzu motifleri özenle uygulanmış olduğunu buluntularda görmekteyiz.²⁷⁰ Türklerde halı- kilim dokumacılığı anlamında akla gelen ilk örnek Pazırık Kurganı'ndan çıkan buluntular arasında değeri tartışılmayacak nitelikte olan 'Pazırık Halısı'dır denilebilir.²⁷¹

Pazırık Halısı Türk halı sanatını en iyi aksettiren bir örnek olup bu halı koyun yününün bükülerek ip haline getirilmesiyle dokunmuştur.²⁷² Dünya tarihinde çok önemli bir yeri olan Pazırık Halısı Hun sanatı hakkında da önemli bilgiler elde etmemizi de sağlamıştır.

Pazırık keçe halılarında bulunan dağ tekesi motifi daha sonra Türk halıcılığının başlıca nakışı haline gelmiştir.²⁷³ Koçbaşı veya boynuz nakışı olarak bilinen bu motif, Oğuzlar, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar, Çuvaşlar, Bulgarlar, Türkmenler ve Kürtler gibi çeşitli Türk topluluklarında kullanılmış ve dokuma tekniğinde daha köşeli ve geometrik bir biçim alan bu nakışa, gerek Anadolu' da ve gerek Anadolu dışındaki Türk topluluklarında koçboynuzlu adı verilmiştir.²⁷⁴

---

²⁶⁸ <https://www.tarihtarih.com/05.07.2018> Tarihinde alınmıştır.

²⁶⁹ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**, 3. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986, 109.

²⁷⁰ Abdulhaluk M. Çay, **Türk Milli Kültüründe Hayvan Motifleri 1 (Koyun ve Keçi Etrafında Oluşan Gelenekler)**, 1. Basım, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990, 29.

²⁷¹ Mandaloğlu, 84.

²⁷² Mandaloğlu, 84.

²⁷³ Çay, 29.

²⁷⁴ Çay, 29.

Pazırık Halısı'nın dokuma sanatı incelendiğinde zemine rahatça yerleşmesini sağlamak amacıyla, 10 metre kareye ye 36 ilme gelecek şekilde çok ince bir yapıda dokunmuş olup bir metre kareye 360.000 Türk ilmeği (bu şekilde 1.250.000 ilme sayısına ulaşır) mükemmel bir zarafet içerisinde dokunduğu görülür.²⁷⁵ Rakamlar oldukça ince bir işçilik ile yapıldığını net bir şekilde anlatmaktadır. Türk halı dokumacılığı diğer tekstil dokumaları gibi oldukça ustalıkla yapılmış ve çeşitli süsler ile bezenmiş örnek bir sanattır. Pazırık Halısı'nın 2mm kalınlığında dokunup motiflerle bezenmiş ince yapağı ile iki kez katlanarak işlenmiş ve çok sıkı dizilmiş iplerden iskeletine yün ilme atılarak dokuma işlemi yapılmıştır.²⁷⁶ Pazırık Halısı dokunurken Türk ve İran ilmesi şeklinde farklı renk yün yapıda ipler kullanılarak dokunmuş ve her bir karede 6x6 ilme olan yukarıdan aşağıya ilmeler arasında üç sıra atkılı şeklinde dokuma yapılmıştır.²⁷⁷

Türk halı sanatı oldukça etkileyici ayrıntıları barındıran ve üzerinde insanların ürettikleri soyut motifler yerine daha çok hayvan üsluplarının kullanıldığı çeşitli renkler ve motiflerle süslenen değerli parçalar olmuştur. Dokumacılıkta bozkır hayatında oldukça önemli bir yere sahip olan halı, kilim, yer yaygıları tek bir amaç için kullanılmayan birden fazla işlev gören unsurlar olmuşlardır. Bozkırda kullanılan tekstil ürünlerinde günlük hayatta görülen hayvanların tasvirlerine ve mücadele sahnelerine oldukça sık yer verilmiştir.²⁷⁸

---

²⁷⁵ Diyarbakirli, 132.

²⁷⁶ Diyarbakirli, 132.

²⁷⁷ Diyarbakirli, 132.

²⁷⁸ Diyarbakirli, 116.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURGANLARDA TEKSTİL

4.1 Kurganlar

Rus bilim adamları vasıtası ile dilimize kazandırılan ‘Kurgan’ kelimesi özü itibari ile Türkçe bir kelime olarak kale tepe, mezar tepesi ve şehir gibi anlamlar içermektedir.²⁷⁹ Kurgan kelimesine farklı anlamlar ve görüşler öne sürülmüşse de, bu sözcük öz Türkçedeki ‘*Korugan*’ fiilinden gelmiş olup, ölüleri koruyan mimari özellikleri nedeniyle, bu isim kullanılmış olmalıdır.²⁸⁰

Tarih boyunca kurganlar o bölgede yaşayan insanların hayat izleri olarak görülmüş nitekim doğru bir saptama olmuştur. İnsanlar ölen atalarının hayat izlerini korumak ve onu öte dünyaya kusursuz ve eksiksiz yollamayı bir borç bilmiş ve bunun içinde kurganlar inşa etmişlerdir.

Yaşamları sırasında örf, adet, gelenek ve göreneklerine bağlı olan toplumlar ölüleri için de aynı değerler içerisinde bir son inşa etmişlerdir. Bu yüzden ki insanların günlük yaşamlarında barınma ve gündelik yaşam izlerini kurgan isimli mezarlara da yansıtmişlerdir. Göçebe toplumlar yerleşik bir hayat yaşamadıkları için göç zamanı geldiğinde değer verdikleri kişiler için yaptıkları bu mezarlar daha korunaklı ve kalıcı olması onun öbür dünyada daha rahat etmesini sağlar düşüncesi ile korunaklı kurgan mezarları tercih etmeleri muhtemeldir.

Sadece Orta Asya toplumlarında değil dünya üzerinde yaşayan çoğu toplumlarda da yaşamın gerekliliği olarak ölüleri koruma ve onları ölümsüzleştirme düşüncesiyle mezarlar yapılmıştır. Fakat bu değerler coğrafi ve yaşamsal değerler açısından farklılık göstermiştir. Hepsi aynı tip olmamakla birlikte genel anlamda aynı amaca hizmet etmişlerdir.

---

²⁷⁹ Çoruhlu, 22-25.

²⁸⁰ Murat Arık, **Esik Kurganı Buluntuları Ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2008, 2.

Bu anlamda bozkırdaki kurganlar gibi Antik Çağ'da yaşayan toplumlar için atalarını gömmek için yığma tepeler antik batı ve daha sonraki kaynaklarda 'Tümülüs' adını verdikleri mezarlar inşa etmişlerdir.²⁸¹ Tümülüsler'de farkı adlandırılrsa da işlevsel olarak aynı yapıda olduğu bilinmektedir. Bu mezarlarda ölen hükümdarlar ve üst statü insanlar için inşa edilmiştir.

Geniş Orta Asya topraklarında yapılan araştırmalarda çok sayıda Türk sanatını barındıran kurgan ve gömüt kalıntıları bulunmuştur.²⁸² Bulunan bu kurganlar ve buluntuları o dönemi yakinen anlamamız için pek çok ipucu barındırmaktadır.

Kurganlarda gömülü olan ölenin atlarına öte dünyada bir otlak sunma gibi dini bir görevi olması yanında ölenin öte dünya yolculuğu sırasında ihtiyacı olan kap kaçağını, bıçağını, silahlarını, takılarını, değerli eşyalarını, atlarını, arabasını, yiyeceği etini, atı için otunu ve araka şişelerini saklayan erzak dolabı olma gibi her bakımdan kurganın kendisi de öte dünya yolculuğu için bir nevi taşıttır.²⁸³ Bu taşıta koyulan ölülerin de öte dünyaya eksiksiz gitmesi istenilmiş ki ölenin bütün kişisel eşyası bu kurganlara gömülmüştür.

Türklerin adet ve törelerine göre böyle büyük mezarlar yapmaları onların atalarına oldukça kıymet verdikleri ve ölümden sonraki hayata inandıklarının bir göstergesidir. Öte yandan kurganlardaki gömülü olan insanların öte dünyaya gözlerini açtıklarında her şeylerinin yanında eksiksiz gömülmesi bizim o dönemde yaşayan insanların kalıntılara daha kolay ulaşmamızı ve incelememizi sağlamıştır.

Orta Asya'da ki kültür katmanlarının oluşması da bu kurganların bulunduğu yer ve buluntulardaki kültür özellikleri sayesinde olmuştur. Tarih bilimcileri için ise o dönemde yaşayan topluluk veya kavimlerin yaşam tarzı biçimleri ve tarihi özelliklerini aktarma konusunda günümüzden geçmişe oluşan bir köprü görevi de bulunmaktadır.²⁸⁴

Kültür tarihi olarak incelendiğinde yerleşik kültürlerinin M.Ö. 1. binyılda 'Tümülüs' ismini verdikleri mezar yapılarının öncüleri tarihleri M.Ö. 3-2 binlere kadar uzanan

---

²⁸¹ Arık, 4.

²⁸² Diyarbakirli, 2.

²⁸³ Osman Çataoluk, **Türkün Genetik Tarihi**, 1.Basım, İstanbul: Togan Yayıncılık, 2012, 67.

²⁸⁴ Diyarbakirli, 8.

kurganların en önemli unsuru ekonomik hayatı hayvancılığa dayanan göçebe yaşamı benimsemiş olan toplumların ataları için yaptıkları büyük mezarlar olmasıdır.²⁸⁵

Bozkır yaşamındaki gizemi çözmek ve bu yaşamın detaylarına ulaşmak için önemli bir kaynak niteliği gören kurganları bozkırın mavi nehirleri olan, Ural ve Volga nehirleri arasında keşfetmek doğru olacaktır. Kurgan kültürü M.Ö. 3. binli yıllarda Ural ve Volga ırmakları arasında başlamıştır.²⁸⁶ M.Ö. 3000 yıllarından itibaren toprak kutsal ve yaratıcı sayıldığından insan gövdesinin veya küllerinin dirilmesinin gerçekleşebilmesi için toprağa gömülmesi gerekmektedir.²⁸⁷

Altay Dağlarında ilk kazı yapan arkeolog olan Wilhelm Radloff yaptığı kazıda Katanda Kurganı'nı meydana çıkarmış, daha sonra Güney Altay'da Berel bozkırında bir kurgan daha bulmuştu bu kurganda on altı at cesedinin bulunduğu kurganda sekizi çok süslü koşum takımları ile eyerlenmiş ve tekstil malzemesi olan kürk giyecekler ve ipek kumaşlar da bulunuyordu.²⁸⁸

Kurgan içerisinde bulunan buluntulara bakılarak bozkır yaşamının izlerini kurganlarda görebilmekteyiz. Buluntular üzerinde işlenmiş her detayda hayvansal üslubun varlığı azımsanmayacak derece fazladır. Pazırık Bölgesi'nde görülen Altay Kurganlarının tarihlendirilmesi veya bulunan buluntuların tamamına ulaşılması imkânsızdır, bu mezarlar arkeolog ve bilim insanlarının çalışmalarından önce hırsızlar tarafından yağmalanmıştır.²⁸⁹ Bu yüzden belki şuan sergilenmekte olan buluntuların çok daha fazlası, Altay insanı tarafından gömülmüş olabilir. Fakat hırsızların özellikle değerli eserleri çalması sonucu bu konudaki bilgi eksikliğini doğurmuştur.

Kurganlarda bulunan buluntularda bozkırda göçebe yaşayan Türk toplumunun en önemli öğesinden biri olan atları için kullandıkları her türlü ürünü en güzel motiflerle

---

²⁸⁵ Arık, 1.

²⁸⁶ Alev Çırpıcı, **Pazırık Kurganlarından Çıkan Yapıtların Araştırılması, Çağdaş Bir Görüşle Günümüz Sanatlarına Uyarlanması**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil Ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı sanatta Yeterlik Programı, İstanbul, 2015, 5.

²⁸⁷ Çoruhlu, 67.

²⁸⁸ Diyarbakirli, 97.

²⁸⁹ Diyarbakirli, 102.

süslediklerini, barmakları olan çadırlarını çeşitli dokumalarla bezediklerini gösteren kalıntılar bize o döneme ait el sanatları hakkında pek çok bilgi vermektedir.²⁹⁰

Bozkır göçebe sanatçısı şehirde yaşayan sanatçıların eserlerinde kullanacağı malzeme zenginliğinden uzak ve habersiz yalnızca taşınabilir ve daima kullanılabilir eşyaları süsleme mücadelesindeydi. Bu sebeple dokumuş olduğu bütün koşum takımları, halılar keçeler oldukça renkli ve süslüydü.²⁹¹ Bu süslerin ayrılmaz bir parçası olan demir madeni de oldukça estetik kullanmaları küçümsenmeyecek başka bir unsurdur.

Sadece oda ve insan cesedi süsleri değil en değerli öge niteliğindeki atların başları mezarlara gömülmeden kafalarında taç takılı olan atlar keçe kaplı deriler veya yelelerinin üzerini kaplayan sade deri ya da özel kuyruk örtüsü örtülüp gömülmekteydi.²⁹² Atların gömülü olduğu defin odalarında yular, semer ve kırbaçlarda kurgan buluntuları arasındadır. Bu Türk sanatı eserleri, günümüze dek ulaşabilmiş ve elde edilen buluntular kıymetli eserler; Leningrad, Hermitaj ve Moskova müzelerine sergilenmektedir.²⁹³

4.2. Altay Kurganlarında Tekstil Buluntuları

M.Ö. 1. binden başlayarak Altay Bölgesi'nde Türk kültürüne ait birçok kurgan bulunmaktadır.²⁹⁴ Altay Kurganları adı verilen bu kurganlar buldukları bölgeden adını almaktadır. Türklerin atalarına ait olan bu kurganlar sürekli göç ettikleri için toplu olarak bir yerde bulunmamakla birlikte dağınık bir yapıdadır.

Altay Bölgesin'de bulunan bu kurganlardan birisi de Balıktuyul Kurganı'dır. Konum olarak Pazırık Kurganının kuzeyinde yer alan bu kurganda yapılan çalışmalar sonucunda tekstil ürünlerinin kalıntılarına rastlanmıştır.²⁹⁵

Kıyafetleri ile gömülen cesetlerin zaman aşımına uğrayarak hepsine ulaşılmasa da bellerine taktıkları kemer kalıntıları, deri parçalı başlık buluntularına rastlanmıştır.²⁹⁶

---

²⁹⁰ Çoruhlu, 108.

²⁹¹ Diyarbakirli, 109.

²⁹² Yunus Ekim, **Pazırık Kurganları, Buluntuları Ve Arkeolojik Açından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, 2006, 36.

²⁹³ Diyarbakirli, 112.

²⁹⁴ Çoruhlu, 121.

²⁹⁵ Çoruhlu, 121.

²⁹⁶ Çoruhlu, 146.

Türkler dayanıklı deri başlıklarını oldukça fazla kullandıkları için bu mezarda bulunan börtte deriden yapıldığı için uzun zaman yok olmadan varlığını korumuştur. Daha fazla tekstil ürününün varlığı belirtilmemiş, ürünler çürüyüp günümüze kadar ulaşmamıştır.

Altay Bölgesi'nde bulunan Uzuntal Vadisi Koş-Ağaç Rayonu Kurganları 7 adet olup Koş-Ağaç rayonu Saylyugem bozkırlarının Kuzey-Güney uzanmıştır bir şekilde konumlanmıştır. Bu kurganda atlarıyla beraber gömülü olan cesetler bulunmaktadır. Atlar koşum takımlarıyla gömülü halde olup koşum takımlarının üzeri grifon başlı süslemeler ve diğer kurgan olduğu gibi zamana karşı ürünler fazla korunamasa da kumaş ve deriden yapılmış giysi kalıntıları bulunmuştur.²⁹⁷

Bir başka Altay Kurganı olan Aragol Kurganları Pazırık Kurganlarından 5 Km ilerisinde olan taban ve tavan kısmı keresteden yapılmış olan bu 3 kurganda 2 insan iskeleti ve bir at iskeletine rastlanmıştır.²⁹⁸ Aragol Kurganı kalıntıları arasında tekstil ürünleri hakkında detaylı bilgiye rastlanmamaktadır. 1950 yıllarında yapılan araştırmalarda M.Ö. IV. - III. yy ait olan Altay Kurganlarından Başadar Kurganı 58m çapı, 2.7m. yükseltide ve 6m yerin altında bulunuyordu.²⁹⁹ Başadar Kurganında iki adet ceset bulunmuş olup bir erkek bir kadın olan bu cesetler kadın cesedin gömülü olduğu lahitin kapağı turuncu renkte olup çeşitli süslemelerle bezenmiş, erkeğinki ise çeşitli vahşi hayvan tasvirleri oyma tekniği ile işlenmiştir.³⁰⁰ Kurganda bulunan bu lahitlerde ustalıklı bozkır sanat izlerini görmek mümkündür. Kurgan içerisinde bulunan ürünlerin içerisinde tekstil malzemesi olarak kıyafet kalıntıları bulunmaktadır.

Kurgan içerisinde çeşitli kumaşlar, deri kalıntıları ve bir çift bozulmamış erkek deri çizmesine rastlamanın yanında pek çok at cesedi bulunan kurganda at cesetlerinin yanında tunçtan yapılmış gemler ve çeşitli at maskeleri de bulunmaktadır.³⁰¹ Atlarla birlikte gömülen cesetlerin farklı kumaş ve deri ürünlerin de varlığı görülmektedir.

---

²⁹⁷ Çoruhlu, 146.

²⁹⁸ Çoruhlu, 146.

²⁹⁹ Uğur Karcıoğlu, **Orta Asya'da Bulunan Bazı Kurganlardaki At Gömüleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kars, 2018, 70.

³⁰⁰ Uğur Karcıoğlu, 70.

³⁰¹ Uğur Karcıoğlu, 70.

Erkek deri çizme bozkır topluluğunda kullanılan çizme modellerinden olup keçe veya deriden yapılmış olmalıdır. Başadar Kurganı'nda bulunan eyerlerin üzerinde santimetrekaresine 70 düğüm dokunan bir halı bulunmuş olup bu halı Pazırık V Nolu Kurganda bulunan halıdan daha eski olduğu belirtilmiştir.³⁰² Eyerlerin üzerinde bulunan bu halıda Pazırık Kurganında bulunan halı gibi at örtüsü olarak kullanılması muhtemeldir.

Altay dağlarının Ursula Irmağı yakınlarındaki Şibe Bölgesi'nde bulunan Şibe Kurganları bulunmaktadır. Soyguncular tarafından tahrip edilen kurganlardan olup burada da tekstil buluntularına rastlanmaktadır. Bu kurganda defin odasında ağaçtan lahit bulunmakta olup çocuk ve erkek ceset aynı lahitin içine konulup cesetler ince tül kumaşlara sarılıp, kasları sökülerek mumyalanmıştır.³⁰³

Şibe Kurganı ölü gömme tarzı olarak diğer kurganlara benzememektedir. 1934 yılında Kiselev'de bu kurgan topluluğuna ait başka bir mezar kazımında ipek kırmızı örtüye ait bir kadın cesedine de rastlanmıştır.³⁰⁴ Kurgan buluntuları içerisinde farklı ölü gömme adetleri olduğu görülmektedir. Tül ya da çeşitli örtü bezlerine sarılan cesetler günümüzde kullanılan kefen örtüsüne kullanım amacı olarak benzerlik bulunmaktadır.

Şibe Kurganı soyulmuş olduğunu belirtmiştik fakat kalan eşyalar arasında hayvan figürlü levhalar, altın düğmeler ok başları bulunmaktadır ve altın düğmeler mevcuttur.³⁰⁵ Kurganlarda bulunan altın düğmelerin varlığı ise daha önce cesedin kıyafetleri ile gömüldüğünün, kıyafetin zamanla çürüyüp yok olmuş ve düğmelerin kalmış olması muhtemeldir.

Altaylarda Ursul Nehri kenarında Tüekta Kurganlarına ait iki kurgan mezar bulunmaktadır. Bu mezar buluntuları diğer kurganlardaki gibi gömülü erkek cesede ait kumaş dokumalardan yapılmış olan giysileri bulunmuş, eyerler deri silutler ve ağaç kabuklarıyla süslenmiştir.³⁰⁶ Kıyafetleri ile gömülen cesetler iklim koşullarına

---

³⁰² Bahaeddin Ögel, **İslamiyet'ten Önce Türk Tarihi**, 2. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, 72.

³⁰³ Çoruhlu, 149.

³⁰⁴ Çoruhlu, 149.

³⁰⁵ Karcioğlu, 72.

³⁰⁶ Çoruhlu, 150.

göre bir kısmı bozulmadan korunmuş olup bir kısmı da çürüyüp yok olmuştur. II. Tüekta Kurganlarına ise kurgan içerişimde bir kadın cesedine bulunmuş olup kurganda çok fazla buluntu olmamakla birlikte yok olmadan varlığını koruyan deri giysi ve çeşitli mücevherlere rastlanmıştır.³⁰⁷ Kurganlarda bulunan deri eşyalar bozulmadan günümüze kadar geldiği de görülmektedir.

Güney Altaylarda bulunan Katanda Nehrinin sol kıyısında bulunan Katanda Kurganı demir devrinden kaldığı bilinmektedir.³⁰⁸ Bu kurganda mezar 3 odalı olup bunlardan bir oda da bulunan kadın cesedinin yanında kafasının üzerinde bakır levhalarla süslenmiş kumaştan oluşmuş ziynet eşya izleri ve deriden yapılmış bakır süslü çorap bulunmaktaydı.³⁰⁹ Çorapların üzerine de bakır madeninin işleyerek süslemeler yapıldığı görülmekte ve demir devrinden kalma olan bu kurgan da metal eşyaların varlığı da oldukça fazladır.

Katanda Kurganın da kurban edilmiş 22 adet cesedi bulunmaktadır. Diğer kurganlarda görülen at cesetlerinden sayısı oldukça fazladır ve bu atlar muhtemelen cenaze töreninde kurban edilerek gömülmüştür.³¹⁰ Bu kurganda bulunan elbiseler günümüzde arkası uzun çeketleri anımsatan ipek bir palto, bu paltoda samur kürkü detayları ve deri işlemleri bulunmakta altın düğme ve plakalar bulunmaktaydı ve D Carter bu paltonun kollarının oldukça dar olduğunu bunu bir ceket gibi kullanmaktan ziyade bunun bir pelerin olduğunu söylemiştir.³¹¹ Elbisenin kakım kürkünden olduğundan bahsedip elbisenin rengi yeşil, sarı ve kahverengi olup altın varaklarla pamuk pulu şeklinde süslendiğinden ve erkeğe ait olduğun da belirtilmiştir.³¹² Bulunmuş olan kıyafet Orta Asya toplumlarında ceketten ya da kaftandan daha farklı dikimlere ve detaylara sahip olan dış giyimin varlığını da nitelendirmiştir.

Altayların Güney Doğusu Çin-Moğolistan sınırlarında bulunan Ulandırık Kurganlarında farklı işlemlerle süslenmiş ve saç kurdelesi, giysiler, çanta, günlük

---

³⁰⁷ Çoruhlu, 150.

³⁰⁸ Çay, 52.

³⁰⁹ Çoruhlu, 151-152.

³¹⁰ Edward Tryjarski, **Türkler ve Ölüm**, 1. Basım, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 1991, 22.

³¹¹ Çoruhlu, 152.

³¹² Çoruhlu, 152.

kullanım eşyaları kurganların buz tutması sonucu bozulmadan ele geçirilmiştir.³¹³ Altay Bölgesi Kurganlarından Ak Alaha Kurganı Çin, Moğol, Rusya sınırlarının kesiştiği konumda yer almaktadır. Kurganlar tarihsel olarak M.Ö. 6. yy ile 2. yy arasında yapılmış ve Pazırık Kurganları gibi şekillenerek hayvansal figürlü ürünler oldukça fazla yer almıştır.³¹⁴ Ak Alaha I Mezarında cesedin başı batıya doğru çevrilmiş olarak gümülmüş olup, kurganda 8 adet at cesedine rastlanmış ve koşum takımları, demirden gemlerde bulunmuştur.³¹⁵

Bu kurganda bulunan eşyaların çoğu Pazırık Kurganı ile benzerlik taşımaktadır. Atlar kurban edilerek gömülmüş olabilmekle birlikte at malzemeleri oldukça fazladır. Kurganda deri kalkanlarla birlikte eyer yastıklarının yün ve ot ile doldurulmuş ve aplike balık, kurt gibi hayvan süslemeleri olduğu görülmektedir.³¹⁶ Eyerler daha önce de bahsettiğimiz çadır içi yastık ve yataklarda kullanılan keçe içerisine ot veya yün koyularak yumuşatılan minderler gibi yapılmıştır. Eyerler bu sayede keçe ile daha dayanıklı hale gelmiş ve içerisine konulan ot veya yün ata binmek için daha rahat bir ortam sağlamıştır.

Bununla birlikte büyük lahitte keçeden yapılmış altın varaktan kesilmiş kuş ve spiral figürlerle süslenmiş bir başlık kalıntısına, aplike motifli keçe parçaları ve kürkte bulunmaktadır.³¹⁷ Kurganda bulunan çoğu tekstil ürünlerinde aplike tekniği ile süslemeler yapılmıştır. Keçe her alanda rahatça kullanılmış ve motiflendirilmiştir.

Kurgan içerisindeki cesedin üzerinde giydirilmiş kırmızı kumaştan pantolon 6 tane kurdele ile süslenmiş ve aynı şekilde bulunan keçe ayakkabının üzerinde de bu keçe şeritlerden bulunuyordu³¹⁸. Kadına ait olan bu cesedin giydiği pantolon bozkır şalvarı şeklinde kullanılan pantolonlardan olduğu muhtemeldir ve kırmızı renk renklendirilerek kullanılmıştır. Pantolonla birlikte ayakkabısı da kırmızı keçeden yapılmış ve bu ayakkabıda pantolonla uyum şeklinde kurdele ve şeritlerle süslenmiştir. Böylece bozkır kadınının bu göçebe hayatta kendisine oldukça renk detaylı ve uyumlu kıyafetler diktiği de görülmektedir.

---

³¹³ Çoruhlu, 155.

³¹⁴ Karcioğlu, 72.

³¹⁵ Karcioğlu, 73.

³¹⁶ Çoruhlu, 160.

³¹⁷ Çoruhlu, 161.

³¹⁸ Çoruhlu, 162.

Ak Alaha I Mezarlığı II Kurgan da 8 at cesedi ve bir adet çocuk cesedi buluntusuna ulaşılmış olup çocuk cesedi, dizlerinden bükülmüş sağ kolu uzatılmış sol kolu ise dirsekten bükülerek gömülmüştür.³¹⁹ Küçük bir defin odasında çocuk cesedi üzerinde keçeden yapılmış bir başlık ve bu başlıkta stlize kuş şeklinde olduğu üst kısmında takılı inek motifi ve başlığa iliştirilmiş kanat şeklinde grifon şekli bulunmaktadır.³²⁰ Ak Alaha III. Kurganı Ukok Platosunda yer alan kurgan olup M.Ö. V. yy da yapıldığı bilinmektedir. Kurgan buluntuları arasında tekstil ürünleri incelendiğinde cesedin kafası, içine keçe doldurulmuş bir yastık üzerinde durmakta ve lahitin içi keçe ile doldurulmuş kalın keçeden çift kat yapılmış şilte üzerinde yatmaktaydı ve üzerine bitkisel şekiller ile işlemeli bir kürk ve başlık bulunmaktaydı.³²¹ Keçe içerisini yumuşak maddelerle doldurularak yastık yapılmış bunu da tabutun içerisine koyarak kullandıkları görülmektedir.

Kurganda bulunan başka cesedin bozulmadan ve don olarak bulunduğu için üzerinde sarı renkte ipekten yapılmış bir gömlek bu gömleğin üzeri kırmızı renkte bir ipele süslenmiş vaziyette olup kırmızı ve beyaz parçalardan oluşan etek giydiği ve eteğin üzerinde iliştirilmiş burma yün ipinden yapılmış bir kemer aksesuarı bulunmaktaydı.³²² Mezar içerisindeki cesetlere giydirilen elbise detayları bozkır kıyafetlerinin oldukça zengin bir görsele sahip olduğunu göstermektedir. Elbiseler çeşitli süslemelerle zenginleştirilerek kemer gibi ince detayların kullanılması şık tasarımların varlığını da belirtmiştir.

Cesedin kasıklarına kadar uzanan uzun yün beyaz renkli bir çorabı ve bu çorabın tabanı kırmızı kumaştan oluşmaktaydı, çorabın üst kısmı da alt kısmı gibi kırmızı detaylar barındırmaktadır.³²³ Kadın giysisinin zengin detayları cesedin oldukça özenli bir gömme âdeti ile gömüldüğünü destekler niteliktedir. Kıyafet üzerindeki kırmızı renkler, ölü gömme adetleri olarak bu rengin önemli bir ayrıntı olduğunu belirtmektedir. Kurganda bulunan at cesetleri buluntuları ve süslemeleri açısından

---

³¹⁹ Karcioğlu, 73.

³²⁰ Çoruhlu, 164.

³²¹ Çoruhlu, 167.

³²² Çoruhlu, 167.

³²³ Çoruhlu, 167.

önemli ayrıntılar içermekte olup 6 adet at cesedinin koşum takımları takılı ve altından yapılmıştır.³²⁴

Ukok Platosu Vadisi'nde bulunan Kuturguntas Kurganı, Ak Alaha Nehrinin kenarında Polosmak'ın kazı çalışmaları neticesinde incelenmeye başlamıştır. Kurgan içerisinde at cesetlerine ve koşum takımları, gemler bulunmuş olup atlar için konulmuş grifon şekilli süsler, insan biçimli maskeler, kolon tokaları, kuyruk altı kayışına da rastlanmıştır.³²⁵

Ak Alaha Nehri'nin sol tarafında bulunan Kal'djin Irmağı'nın sağ tarafına konumlanmış Kal'djin il Sitesi kurganı Altay Kurganları içerisinde tekstil buluntusu olarak önemli ayrıntılar barındırır. Kurgan içerisinde bulunan erkek cesedi üzerinde kış soğukunda gömüldüğü anlaşılmakta olup, iç tarafı koyun dış tarafı ise kunduz yününden meydana gelen bir palto ve üzerinde de bir kuşak bulunuyor giysisi uzun manşetli ve alt kısmından at kılından yapılmış koyu kırmızı rengi parçalar bulunmaktaydı.³²⁶ Cesedin üzerine ki palto da çok fazla yün ve kürk kullanılması soğuğa karşı oldukça korunaklı olduğunun göstergesidir ve yün daha çok yağmur kar gibi suyu içine çekmesin diye içe kullanılırken, kürkün daha çok suya dayanıklı olduğu düşünülerek dışa dikilmiş olduğu da görülmektedir.

Cesedin üzerindeki kırmızı elbiseye uygun alt kısmında aynı renkte pantolon ve kırmızı süslü keçeden yapılmış botu, keçeden yapılmış 3 adet başlıkla birlikte yine keçeden yapılmış bir çanta bulunmaktaydı, bu çantanın içinde tahıllar ve düğümlemiş ipler bulunmaktaydı.³²⁷ Kurganlarda ki zengin buluntulardan anlaşıldığı üzere gömülen kişiler sıradan bir bozkırlı değil soylu ve köklü atalar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca cesedin yanında bulunan çantanın içerisinde bulunan tahıl taneleri öte dünya için şüphesiz bir hazırlıktır.

4.3 Pazırık Kurganlarında Tekstil Buluntuları

Altay bölgesinde bulunan kurganlar birbirine yakın tarihlerde arkeologlar tarafından kazılarak incelemeye alınmıştır. Pazırık Kurganları Hunların atalarına ait olup M.Ö.

---

³²⁴ Karcıoğlu, 73.

³²⁵ Karcıoğlu, 76.

³²⁶ Çoruhlu, 171.

³²⁷ Çoruhlu, 171.

IV. ve III. yy da yapıldıkları bilinmektedir.³²⁸1929'da kazılan I.Pazırık Kurganında bulunan tekstil ürünleri arasında defin odasında bulunan lahitin üzerinde deri işçiliği bulunan horoz şeklinde veya çift başlı kuş ile birlikte duvara çivi ile asılmış applike süsler yer almaktaydı.³²⁹

Kurganların yapımı ve dış görüntüleri kadar iç görüntülerine de oldukça önem verildiği görülmekte öyle ki duvarlara kadar süs eşyaları varlığını göstermektedir. Duvarlara applike olarak yapılmış, kaplan başlarını çok renkli ince bir keçe bordürle süslenmiş siyah kalın bir keçe ile kaplanmış bulunuyordu.³³⁰

Diğer bir bölme olan atların bulunduğu tarafta ise eyerler içerisine geyik kılından doldurulmuş keçe minderler biçiminde ve kürk çantalar ve atların başında maskeler bulunması kurganlarda bulunan tekstil ürünlerinin zenginliğini ortaya koymuştur.³³¹ Bu kurganda bulunan bir eyer örtüsünde bir kaplanın geyiğe saldırılması figürü canlandırılmış ve deriden kesilerek eyer üzerine yapıştırılmıştır.³³²

Gün ışığı yönünde yapılan şekli dikdörtgen şeklinde olan mezar odasının çevresi karaçam ile örtüldükten sonra mezar odalarının duvarı, tavanı keçe ve halılar ile kaplanmaktadır.³³³ Duvar tamamen keçe ile süslenmiş bunun amacı içeriyi sıcak tutmak olabilmekle birlikte Türklerin atalarına sunduğu süslü mezarlarda olabilmektedir. 1947-1948 yıllarında kazılan II. Pazırık Kurganı'nda ise tekstil buluntuları yer almaktaydı. Defin odasının içerisinde farklı renk ve motiflerde keçe kullanıldığı görünmekte olup, çeşitli renk ve figürlerle süslenmiştir. Gömü odasının güney duvarında bulunan lahitin üzerine siyah keçe ve yaygılar örtülmüştür.³³⁴ Bu kurganda cesedin bulunduğu lahitin üzerinde deriden yapılmış koşan geyik figürleri görülmekte ve ceset lahitin içerisinde serilmiş ince bir keçe üzerine konulmuştur.³³⁵ Kurganlarda bulunan tekstil ürünleri kurgan içerisinde dekor sağlamakla birlikte

---

³²⁸ Ögel, İslamiyetten Önce..., 37.

³²⁹ Çoruhlu, 133.

³³⁰ Çoruhlu, ,133.

³³¹ Ögel, İslamiyetten Önce..., 66.

³³² Tilla Deniz Baykuzu, **Asya Hun İmparatorluğu**,1.Basım, Konya: Kömen Yayınları, 2012, 196-197.

³³³ Arık, 11.

³³⁴ Çoruhlu, 136.

³³⁵ Baykuzu, Asya Hun..., 196-198.

cesedin üzerine de örtülerek, sadece keçe değil, ölen kişinin şahsi kıyafetlerinin de anıt mezarları içerine koymuşlardır.

Ölen kişiyi öte dünyaya uğurlar iken onun ihtiyacı olan her türlü eşyayı koyarken onu öte dünyada koruyacak ve örtünmesini sağlayacak giysilerinin konulması da önemli olduğunu görmekteyiz. Bu kurganda bulunan elbiseler fazlaca tahrip olmuş, erkek cesedin üzerinde bulunan sincap kürkünün üzerinde koç kafası figürlerinden oluşan levhalıkları mevcuttu ve bu cesede ait gömleklere ele geçirilmiştir.³³⁶

Kadına ait olduğu düşünülen tabanı kristallerle (prit) süslenmiş leopar derisinden yapılmış bir çift çizme ile birlikte defin odasında bulunan ağaç kapların üzerinde yün iplikle dikilmiş ince siyah veya kırmızı keçeyle bezenmiş halı parçasına rastlanmıştır.³³⁷

Pazırık Kurganlarının İç Asya'da yaşayan hangi bozkır topluluğuna ait olduğu konusu günümüze kadar tartışıla gelen bir konu olmuştur. Prof. Dr. Yaşar Çoruhlu'nun görüşü ise *"Pazırık kültürü materyalinin değişime uğrayarak Hun tipi kültür içine karıştığını iddia edilse de her ihtimale karşın pazırık kurganları ve ona bağlı olarak oluşturulan Pazırık kültürü ve ona benzeyen kültürleri Proto-Türk(Proto-Hun) veya Hun (Hsiung-nu) devrine ait kültürler olarak kabul edeceğiz"* şeklinde ifade etmiştir.³³⁸

Kurganda bulunan keçe işlemleri, muhtemelen cenaze töreni için özel olarak ve eyer üzerinde muhteşem görünmesi amacıyla yapılmış ve üzerinde bir grifonun bir geyiğe saldırdığı veya bir leoparın bir geyiğe saldırdığı sahneler bulunmaktadır.³³⁹

1948 yılında kazılan III. Pazırık Kurganı yapı malzemesi olarak büyük taş bloklar ve üzerine ağaç kütüklerinden farklı olarak taş ve kaya parçaları da kullanılmıştır.³⁴⁰Bu kurganın doğu duvarında asıllı olan deri bir miğfer bulunmuş olup bu oda da iki kat keçeden yapılmış pantolon kalıntıları ve ipek, kürk gibi tekstil ürünleri de bulunmuş ve ipek para kesesi ve samur kıyafet parçaları da vardır.³⁴¹ Kurgan da bulunan ipeğin

³³⁶ Baykuzu, Asya Hun..., 196-198.

³³⁷ Çoruhlu, 138.

³³⁸ Çoruhlu, 121.

³³⁹ Çoruhlu, 138.

³⁴⁰ Baykuzu, Asya Hun...,196-198.

³⁴¹ Çoruhlu, 140-141.

varlığı ise cesedin yüksek statü sahibi birine ait olduğunu destekler niteliktedir. Kurganda atların gömülü olduğu kısımda koşum takımları ile altın kaplı deri parçalarına ulaşılmıştır ve hayvan üslubundan işlenmiş güzel parçalarda bulunmaktadır.³⁴²

1948 yılında açılan IV. Pazırık bu kurganı 24x1.40 m. ölçülerinde diğer kurganlara göre oldukça küçüktür ve bu sebepten içerisinde bulunan buluntularda kısıtlı olmuştur.³⁴³ Kurganda karaçam ağacından işlenmiş kütükten oyulmuş iki lahit yer almakta ve masa parçaları, ahşap yastık ve kuşbaşı figürü bulunmaktaydı.³⁴⁴

1949 yılında V. kurganda odanın içerisinde keçe veya ipekten yapılmış tekstil ürünleri ve kurganda atların gömülü olduğu bölümde beş adet atın üzeri keçe ile kapatılmış bir tanesinin üzeri ise kumaş dokuması ile örtülmüş at cesetleri mevcuttur.³⁴⁵ Daha önceki kurganlarda defin odalarında lahit üzerinde veya altına örtülen keçe parçaları veya yaygıları bu kurganda farklı olarak atlar üzerinde de görülmektedir.

Kurganda herhangi üzerinde metal bir detay bulunmayan tamamen ahşap işçiliği dört tekerli bir araba ve atları bulunmuş olup bu araba üzeri keçe örtüyle örtülmüştür.³⁴⁶ Hunlar araba işçiliğini oldukça iyi yapmaktaydılar. Araba üzerine konulmuş çadırlar da yaparak bu çadırlar kolay göç imkânı sunmaktaydı. Metaller kullanarak sabitlemek yerine ahşabı muazzam bir şekilde kullanarak aynı dayanıklılığı sağlamaları da Türklerin ahşap işçiliği konusunda oldukça başarılı olduklarının göstergesi olmuştur.

Mezarda büyük bir keçeden yapılmış yer yaygısı bulunmuş ve üzerinde atlı bir desen ve bu desenin elinde bir ağaç resmedilmiş önemli bir tanrıça figürü olduğu düşüncesi üzerinde durulmaktadır.³⁴⁷ Mezarda görülen araba çadır ve yer yaygısı atası için yapıldığından dolayı öte dünyaya göçtüğünde rahat bir hayat sürmesi için planlanmış

---

³⁴² Çoruhlu, 142.

³⁴³ Baykuzu, Asya Hun..., 196-199.

³⁴⁴ Baykuzu, Asya Hun..., 196-199.

³⁴⁵ Çoruhlu, 143.

³⁴⁶ Çoruhlu, 143.

³⁴⁷ Çoruhlu, 143.

olmalıdır. Çadırı kurup atları ile ulaşım sağlayacak ve çadır içi için de yaygısını kullanacak şekilde düşünülmüştür.

Lahitin bulunduğu odanın dışında 4 metrekare ebatlarında, dünyada hemen hemen bütün halinde bulunmuş en eski halı bulunmuş, halı üzerinde eşit kare şekiller işlenmiş ve üzerinde çeşitli hayvan figürleri bulunmaktadır.³⁴⁸ Halının atların gömülü olduğu alanda bulunması bu halının yaygı olarak değil de at örtüsü olarak örüldüğü görüşünü destekler niteliktedir.

Pazırık Kurgan içerisinde kullanılan dokuma eserler ele geçirildiklerinde az da olsa sağlam kalmış halı parçaları gibi çok değerli eserler ve dünyanın en eski yığma halısı olarak çok zengin bir yapıya sahip olan halı eşsiz bir sanat eseri niteliğini taşımaktadır. V numaralı Kurgandan bulunmuş olan halıda her biri dört lotus bitkisi figürlü yirmi dört çapraz figürle birlikte, iç kenarlarına yirmi dört geyik işlemesi arkasında grifonlar yapılarak dokunmuştur.³⁴⁹

Halının nitelik özellikleri incelendiğinde canlı kırmızı, koyu mavi ve sarı renkler zamanla solmuş ve Türk çift düğüm tekniği ile dokunmuş ve desimetrekarede 3600 düğüm, toplamda 1.250.000 düğüm oluşturularak dokunmuştur.³⁵⁰ Düğümlü Türk halısı özelliğini taşıyan Pazırık Halısı oldukça özen ile dokunarak bir sanat eseri haline gelmiştir Pazırık Bölgesi'nde vadilerde ve açık bozkırlarda serpili bulunan kurganlar, kırka yakındır ve neredeyse hepsinin, üzerleri taşlarla örtülü küçük tepeliklerden oluşur.³⁵¹ Pazırık Bölgesi Orta Asya'da sert karasal iklimin bulunduğu bölgeden dolayı oldukça soğuk, buzullarla dolu bir bölgede bulunduğu için bölgede bulunan kalıntıların korunmasında bu iklimin ve coğrafi olarak dağlık bir arazide bulunması da bir başka etken olarak nitelendirilebilir. Çevresel faktörler tarihsel kalıntıların korunup, yok olmaya yüz tutmaktan kurtarmıştır.

Pazırık Kurganlarında tabutlar üzerinde madeni işlemlerden yapılmış griffon ya da dağ keçisi süslemelere de rastlanır.³⁵² Hun sanatının en önemli eserlerinden olan bu bakır işlemler kurganlarda da yerini almıştır. Mezar odalarında Çin ipeklerinin de yer

---

³⁴⁸ Çoruhlu, 143.

³⁴⁹ Ekim, 59.

³⁵⁰ Ekim, 59.

³⁵¹ Diyarbakirli, 99.

³⁵² Diyarbakirli, 97.

alması kurganların içerisinde bulunan tekstil ürünlerinin günlük hayatı ne kadar zenginleştirdiği görülmekte ve sadece kültürel hayat temalarının da değil aynı zamanda ekonomik değerler hakkında da bilgi edinmemizi sağlamıştır.³⁵³

Pazırık Kurganlarında mezarlar inşa edilirken kalıcı ve sağlam olmasına özen gösterilmiş, o coğrafyada bulunan Huşi Ağacının oldukça fazla kullanılmasıyla birlikte kalın kütük ve kayalarla da sağlamlaştırıldığı görülmektedir. Pazırık buluntuları arasında önemli sayısal verilere sayıp buluntular arasında keçe örtüler ve kaplamalarla, dokuma halı ve kilimler azımsanmayacak kadar önemlidir bununla birlikte az da olsa dokuma parçaları günümüze kadar sağlam ulaşmıştır³⁵⁴.

4.4 İskit Kurganlarında Tekstil Buluntuları

Kuzey Kafkasya ve Karadeniz bölgesine sonradan gelerek Kimmerleri yerlerinden kaldıran kavimlere İskitler adı verilmektedir ve Karadeniz'in kuzeyi, Doğu Avrupa kadar yayılan İskitler pek çok kurgan yapmışlardır.³⁵⁵

Bu bölgede oldukça geniş bir alana yayınlan İskitler yapmış oldukları kurganlarla tarihe ışık tutmuşlardır. İskit kültürüne ışık tutacak olan bu buluntularda genel olarak bulunan ürünler üzerinde hayvan mücadeleleri anlatılan işlemler yapılmış ve bu sanata ise '*Göçebe Hayvan Sanatı*' adı verilmişti.³⁵⁶ İskitler eserlerinde oldukça fazla hayvan sanatı kullanmış ve bozkır sanatını Avrupa'ya kadar taşımışlardır. İskit kurganları eski dönemlerden itibaren hırsızlar tarafından tahrip edildiği için bu kurganlar hakkında şuan kesin bir bilimsel sınıflandırma, kronolojik bilgi vermek elde bulunan verilere göre imkânsızdır.³⁵⁷ Fakat hırsızlıklar meydana gelmesine rağmen kalan eserlerin incelemesi neticesinde oldukça fazla bilgiye ulaşılmıştır.

Kurganlarda bulunan İskit eserlerinin çoğu yünden yapılmış dokumalar, ahşap ve madenlerden yapılmış eşyalar oluşturmaktaydı.³⁵⁸ İskit kurganlarında otağ tipli kereste yapılı kurganlarda dikdörtgen mezar odasının içi, duvarları ve tavanı keçe ve

---

³⁵³ Ekim, 40.

³⁵⁴ Çırpıcı, 50.

³⁵⁵ Kürşat Koçak, Kuzey Kafkasya ve Kuzey Karadeniz'deki İskit Kurganlarının Ortaya Çıkışı, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, Cilt1, Sayı 25, 2015, 67.

³⁵⁶ İlhami Durmuş, **İskitler (Sakalar)**, I. Basım, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2008, 68.

³⁵⁷ Çoruhlu, 311.

³⁵⁸ Durmuş, İskitler (Sakalar), 69.

halılarla bezenmekteydi.³⁵⁹ İskit Kurganlarında da Altay Kurganlarında görülen duvar içi keçe kaplama adeti devam ettiği görülmektedir.

İskitlere ait olduğu bilinen Arzan (Arjan/Arcan) 1 Kurganı araştırmacıların tarafından belirlenen tarihlere göre 7. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir.³⁶⁰ Türklere ait diğer kurganlarda olduğu gibi bu kurganın da yapısı içerisine gömülen kişi ya da kişilerin makam ve mevkilerine göre de değişiklik göstermiştir.³⁶¹ Bu özellik diğer kurganlardaki buluntulardan da oldukça net bir şekilde anlaşılmaktadır. Açılan ilk kurganda bir hükümdar ve eşinin cesedi bulunmaktaydı ve ikisi de kürk giydirilmiş bir vaziyetteydi. Kürk giydirildiğinden dolayı kış ayında ölmüş olduğu düşünülen bu cesetlerin yanında bulunan başka cesetlerde yer almaktaydı ve bu cesetlerin hükümdara, hizmet etsinler diye gömüldüğü de düşünülmektedir.³⁶² Daha önceki kurganlar da adak atların fazlalığından bahsetmiştik fakat İskit Kurganında daha çok ölen hizmetkârlar görmekteyiz. Bu hizmetkârlar muhtemelen ölen kimselere öte dünyada hizmet için öldürülmüştür. Bu yüzdendir ki ölen kimselerin soylu olduğu kanısına varmalıyız.

I. Kurgan hırsızlar tarafından soyulduğundan madeni birkaç kalıntıdan başka bir şey bulunmamaktadır. Fazla tahrip sonucu ve kalıntıların çalınması sonucunda değerli kalıntılara ulaşılamamıştır ve Tuva özerk bölgesinde yapılan II. Kazıda kurgan ismini kazının yapıldığı köyden almış olsa da, II. Arzan (Arjan/Arcan) Kurganları İskitlere ait olduğu düşünülmeyle birlikte aynı kültüre sahip bugünkü Tuvaların ataları olduğu da düşünülmektedir.³⁶³

Kurganın içerisinde bulunan ürünlerin çoğu metal hayvan tasvirli ürünlere oldukça fazla rastlanmış olup sebebi ise İskitlerde kadın ve erkekler kıyafetlerini altın plakalarla süslemek oldukça önemliydi.³⁶⁴ Bu sebepten dolayı kurgan içerisinde bulunan tekstil ve kumaş malzemeler fazlasıyla metal süslemeler barındırmaktadır. Bununla birlikte metal tokalar ve altın işçiliğinin varlığı da bilinmektedir.

³⁵⁹ Koçak, Kuzey Kafkasya..., 67.

³⁶⁰ Çoruhlu, 174.

³⁶¹ Koçak, Kuzey Kafkasya..., 70.

³⁶² Çoruhlu, 175.

³⁶³ Çoruhlu, 175-176.

³⁶⁴ Durmuş, İskitler (Sakalar), 70.

Kurganda bulunan tekstil ürünlerinin biçim özelliklerinden fazlaca bahsedemiyoruz sebebi ise tören giysisi üzerine aplike edilmiş olan metal ve altın buluntuları günümüze kadar gelmiştir fakat tekstil ürünleri tek parça olarak kalamamış, yok olmuştur.³⁶⁵ Kurgan içerisinde çıkarılan parçalar tam bir biçimde ya da işlevi bilinmemektedir. Tam olarak günümüze ulaşmış bir pantolon ceket gibi ürünlerin detaylarını paylaşamamaktayız.

4.5 Esik (Issık) Kurganında Tekstil Buluntuları

Esik Kurganı Orta Asya coğrafyasında Kemal Akşioğlu önderliğinde yapılan arkeoloji çalışmalara neticesinde Kazakistan'ın Almatı şehrine 50 km yakın bölgede ortaya çıkarılmış Türk atalarına ait bir kurgandır.³⁶⁶ Daha önce kimse tarafından açılmamış bu kurgan kıymetli eşyalar barındırmaktadır. Özellikle Orta Asya giyim unsuru ve maden kullanımı açısından eşsiz buluntular barındırmaktadır.

Esik Kurganı 45 kurgandan oluşan 3 kilometrelik bir alanda bulunan, çapı 91 metre olup, yüksekliği ise 15 metreden oluşan bu kurganların mezar odaları ise diğer Orta Asya kurganları gibi karaçam ile yapılmış olup kurganın kuzey tarafında bulunun mezar odasında bir Tigin cesedi bulunmuştur.³⁶⁷ Yapılan araştırmalar neticesinde kurganda bulunan cesedin genç bir çocuğa ait olduğu bilinmektedir. Bu genç çocuğu soylu olduğunu rahatça anlamamızı sağlayan üzerindeki kıyafeti ve barındırdığı detaylar olmuştur.

Bu kurganı açan arkeologlar çatı bölümünden araştırmaların başlamasıyla birlikte mezar odasını açınca karşılaşmış oldukları baştan aşağıya altınla bezenmiş bir ceset bulunmuşlardır.³⁶⁸ Tigin'in muhteşem bir cenaze töreni ile gömüldüğü kuşkusuzdur. Üzerinde bulunan altın detaylı kıyafetler ise onu eşsiz bir tekstil ürünü ile uğurlandığının göstergesidir.

---

³⁶⁵ Çoruhlu, 176.

³⁶⁶ Diyarbekirli, 99.

³⁶⁷ Arık, 16-17.

³⁶⁸ Arık, 17.

Bu kurgan buluntusunun, üzerinde bulundurduğu altın plakalar ve zırh sebebiyle ‘*Altın Elbiseli Adam*’ şeklinde adlandırılmasına sebep olmuştur.³⁶⁹ Kurgan içerisinde zaman aşımına uğramamış muhteşem görünümlü oldukça süs detayları bulunan bu elbise daha önceki buluntuların hiç birine benzememektedir. Kurganın en çok bilinen özelliği dört bine yakın altın döküm çıkarılan ve ‘*Altın Elbiseli Adam*’ cesedi bulunan kurgan olmasıdır.³⁷⁰ Dört bine yakın altın işlemlere sahip olan bu ceset kuşkusuz hükümdar soyundandır.

Genç Tigin’in cesedinin üzerinde onun vücudunu saran bir altın tabaka bulunmakta ve onun börtünden kıyafetine kadar her detayında pars, dağ keçisi, at gibi hayvan tasvirleri yer almaktaydı.³⁷¹ Bozkır toplumunda soylu ya da hükümdar çocukları için de oldukça değerli madenler ve kıyafetler bulunduğu da göstergesi olmuştur. Bu kıyafetin bütün detayları daha önce görülen kıyafetlerde de görülmüş fakat bu kadar değerli bir madenin, kusursuz bir elbisede kullanılması bozkırdaki sanatı bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Kaftan zemini bronzdan oluşup üçgen plakalarla süslenmiş ve yatay şekilde sıralı bir şekilde döşenmiştir bu altın plakalar adeta bir sanat eseri işler gibi işlenmiş ve kuşkusuz bir simetri örneği sergilenmiştir. Kaftanın yakası ve omzundan aşağıya doğru başlayan pars görüntüsünde bir hayvan tasviri ile süslenmiş olması da bu kıyafetin eşsiz detaylarından olmuştur.³⁷² Kaftan üzerine bronz bir kalıp kullanılması korunaklı veya zırhlı bir kıyafet olduğunu belirtmiş olup üzerinde tamamen bozkır yaşam sanatı sergilenmiştir.

Zırhın üzerine deri üzerine aplike 16 altın plaka ve hayvan tasvirlerinden oluşan altın bir kemer bulunmaktaydı.³⁷³ Kemer üzerine toka ve plaka takmak bozkır kıyafetlerinde sıkça görülen bir aksesuar olmuştur. Burada belirgin detay plakaların oldukça büyük ve altından yapılması oldukça ustaca yapıldığının göstergesi niteliğindedir. Kemerin ana maddesi kalın deriden oluşmuş olup büyük iliklerle

---

³⁶⁹ Diyarbakirli, 189.

³⁷⁰ Çoruhlu, 203.

³⁷¹ Diyarbakirli, 187.

³⁷² Arık, 25.

³⁷³ Çoruhlu, 205.

plakalar yerleştirilmiştir ve sağlamlaştırılması içinde altından kayış ile desteklenmiştir.³⁷⁴

Dayanıklı ve sağlam kemer yapmak için bozkır kültür insanı genellikle deriyi tercih etmiştir. Deri oldukça sağlam yapısı ile dayanıklılık sağlamakla birlikte esneklikte sağlamıştır. Kıyafetin alt kısmını tamamlayan kırmızı renkli sert deriden yapılmış bir pantolon bulunmakta ve bu pantolonda paçalara doğru uzanan altın kenar çizileri bulunmaktadır.³⁷⁵ Altın plakalar aynı düzlükte aşağıya doğru bir şerit şeklinde inmekte ve kaftanla uyum göstermektedir. Elbise üzerinde oldukça fazla altın sarısı ve kırmızı renk barındırmaktadır.

Pantolon paça genişliği 20-25 cm olup, bu tür pantolonlar İskit insanının genelde kullandığı biçime benzemektedir ve paçaları çizme içerisine sokularak kullanılmaktadır.³⁷⁶ Pantolonun üzerinde büyük levhaların ve plakaların bulunmaması sadece kenarlarına şeritler şeklinde yapılması onu kullanılır kılmış ve Tigin'e öte dünyada rahatça giyebileceği zırhlı bir elbise hazırlanmıştır.

Pantolonun altında bulunan uzun diz kapağına kadar uzanan çizmede ise altın plakalarla sıralı süslenmiş olup ana maddesi deriden yapılmış ve paçalar içerisine girecek şekilde ayak bileği etrafında dikdörtgen plakalar dizilerek oluşturulmuştur.³⁷⁷ Çizme bozkır coğrafyasında sık kullanılan bir tipte bulunmaktadır. Genellikle rahat kullanım için deriden ve boyu uzun çizmeler yaşam koşullarının bir sonucu olarak tercih edilmiştir.

Kıyafetin üzerindeki börkün ön kısmın da kanatları olan bir dağ keçisi ve at figürleri bulunmakta yukarıya doğru sıra dağlar, dünya ağacında kuş figürleri, kanatlı parslar ve en tepe noktasına doğru ok uçları ve altın yaprak uzanmaktadır.³⁷⁸ Börkte bulunan bu detaylar bozkır yaşamını kısa bir şekilde aktarmış olmalıdır ki kullanılan hayvan figürleri de bozkır coğrafyasında bulunan hayvanlardır.

---

³⁷⁴ Arık, 27.

³⁷⁵ Arık, 25.

³⁷⁶ Arık, 28.

³⁷⁷ Arık, 29.

³⁷⁸ Çoruhlu, 204-205.

Altın Elbiseli Adam bozkır tekstil sanatının en önemli eserlerinden biri olmuştur. Toplumun içerisinde bulunan her kıyafet gibi pantolon, kaftan ve ceketten oluşsa da onu benzersiz kılan üzerinde bulunan sayısız altın plaka ve tokalar olmuştur. Bu yüzden ki bozkır yaşamı için kullanılan her türlü tekstil ürünü kurganlarda da eşsiz bir şekilde sergilenmiştir.

SONUÇ

İnsanlık tarihinin başladığı andan itibaren insanın yaşamsal döngüsü için gerekli olan en temel unsurlardan biride şüphesiz tekstil olmuştur. Tekstilin bulunması ve kullanılması ilk olarak giyim ihtiyacı, vücudu koruma, neticesinde ortaya çıkmıştır. İnsanlar örtünme ihtiyacı sonucunda ilk olarak bitkilere yönelseler de zamanla elyafları keşfedip, ipi bulmuş ve beraberinde de dokumayı gerçekleştirmiştir. Dokumacılık için gerekli olan hayvansal, bitkisel ve doğal liflerin kullanılmaya başlaması dokumacılık faaliyetlerinin gelişmesin de önemli bir katkısı olmuştur.

Doğayı tanımaya, keşfetmeye her an hazır olan insanoğlu, yaşadığı çevre dâhilinde sahip olduğu ya da keşfettiği her türlü hayvansal ve bitkisel lifleri dokuyarak en iyi tekstil örneklerini sunmuştur. İlkçağlardan itibaren insanların dışında bitki ve hayvanların hâkim olduğu doğal ortamda bulunan her türlü elyafi dokuyarak üretime başlamışlardır. Keşfettikleri elyafları yapmış oldukları daha ilkel aletlerle ipe dönüştürmeyi başarmışlardır ve dokuma sanatı için gerekli ortam hazırlanmış olup ipleri birbiri içerisinde geçirerek çeşitli motif ve şekillerle dokumacılık tarihini başlatmışlardır.

Orta Asya toplumunun konar-göçer yaşam tarzı neticesinde doğada yaşadığı zor şartlara rağmen eşsiz dokumalar yaratmayı başaramışlar ve bunun için yün, pamuk, keten, kenevir, ipek gibi elyafları keşfederek yahut uzak diyarlardan ticaretini yaprak tekstil ürünleri ortaya koymayı başarmışlardır. Orta Doğu veya Roma'da dokumacılık faaliyetleri paralel olarak gelişme göstermiştir. Orta Doğu'nun yoğun sıcak iklimi tekstil unsurları olarak bu coğrafyada farklılıklar olsa da genel itibariyle kullanılan ürünler Orta Asya'daki ürünlere göre farklılık göstermemiş ve aynı elyaflar; yün, pamuk, keten gibi elyaflar kullanmışlardır.

Orta Doğu'da tekstil kullanım alanları aynı olsa da yaşanan coğrafya neticesin de, daha ince kumaşlardan elbiseler yapılmış, sandalet ayakkabılar tercih edilmiştir.

Fakat Orta Asya toplumlarından farklı olarak kıyafet, kişiyi temsil edebilecek kadar önemli bir unsur niteliğinde olmuştur.

Roma'da ise o topraklar da var olan lifler ve uzak diyarlardan getirtilen liflerle dokumalar oluşturulmuş ve oluşturulan bu dokumalar evlerde, tiyatrolarda oldukça etkileyici bir şekilde sergilenmiştir. Romalıların giyim adetleri Akdeniz toplumları gibi daha açık ve uzun elbise şeklinde olup ipek ve altın detaylı kıyafetler önemli derece kullanılmıştır. Özellikle ipek kullanımı Roma'da önemli bir gelişme olup soylu tabaka tarafından belirli bir dönem oldukça fazla tercih edilmiştir.

Çin Uygarlığı'nın ipek böceği salgısını keşfedip ardından ipeği dokuyarak dünyaya benzersiz bir kumaş hediye etmesi sonucu dünya ipek kumaşıyla tanışmıştır. Çin keten, kenevir gibi bitki liflerini işleyerek kendilerine kumaş dokuması yapabiliyordu fakat ipek kumaşı hafifliği ve parlaklığıyla ön plana çıkmaktaydı.

Orta Asya'da atlarıyla birlikte yaşamış olan Türkleri yaşam serüvenlerinde doğa ve düşmanlarına karşı direniş gösterdikleri için tüm dünyada savaşçı kavimler olarak tanınmışlardır. İklimsel olarak oldukça karasal bir doğaya sahip olan bu insanlar iklimin getirilerini hayatlarının her alanından hissetmişlerdir. Temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için hayvansal ürünleri oldukça fazla kullanmışlar ve kullandıkları her türlü tekstil ürünleri içinde yaşamsal izlerini göstermişlerdir. Doğayla iç içe yaşamlarının onları her alanda keşfetmeye zorlamış olması sebebiyle oldukça kozmopolit bir yaşam dengesi yaşamışlardır. Hayvancılık ile uğraşan bozkır insanı daha çok yaşadığı coğrafyanın da getirisi olarak koyun, keçi, deve gibi tüylü hayvanlar beslemiş ve bu hayvanlardan her türlü tekstil ihtiyaçlarını karşılamayı da başarmışlardır.

Bozkır kültürü insanının atlı göçebe hayat yaşaması onun en yaygın ekonomik faaliyeti olan hayvancılık neticesinde hayvansal doğal lifi keşfetmesine vesile olmuştur. Bu keşif koyun yünü kullanarak pek çok tekstil ürünü yaratmasını beraberinde getirmiştir. Koyun yapağını kullanarak eğirme yöntemi ile ip yapmayı başarmış ve ardından dokumaya başlamıştır. Dokuma ipleri için pamuk, keten,

kenevir kullanmış ve ipek kumaşlarda tekstil alanında oldukça zengin bir bilgi birikimi ile kullanmışlardır.

Yapmış oldukları kıymetli kumaşlarla bozkırın her alanında farklı tekstil biçimleri oluşturmuşlardır. Bozkırda yün oldukça fazla kullanılan bir kumaş lifi olmuş yünü ısı ve basınç yardımıyla keçeye dönüştürmüşler ve keçeyi bozkırda bebek kundaklarından, kurgan mezar odalarına kadar her alanda kullanmayı ihmal etmemişlerdir. Bozkırın en önemli tekstil ögesini dünyaya tanıtarak, ( ) medeniyetlere öncülük etmişlerdir.

Bozkırda tekstil çok farklı alanlarda kullanılmış olmakla birlikte ilk olarak soğuktan ve sıcaktan korunmak amaçlı elbiseler diken bozkır insanı, atlı göçebe bir hayat sürdüğü için kıyafet detaylarının neredeyse tümünde göçebelik ve at kültürünün izlerini taşıyan kıyafet kullanmışlardır.

Başta kendi giyim- kuşam öğelerinden başlayarak kendilerine at üzerinde hızları kesmeyecek kısa dar yırtmaçlı beli kemer ile sabitlenmiş kaftan giyer, içerisinde ipekten gömlek ve pantolonla bir bütün oluştururlardı. Bugün dahi tüm dünyada kabul gören bu giyim şekliyle Türkler, Avrupalı medeniyetlere bir medeni miras bırakmayı başarmışlardır.

Başlarına ise börk adını verdikleri güneşten ve soğuktan koruyan başlıklar takarak buldukları toplum içindeki konuma göre üzerine çeşitli süslemeler ve ayrıntılar eklemekteydiler. Giyim konusunda oldukça yetenekli olan Türkler dünyada bulunan yerleşik toplumlar kadar ve daha fazla ayrıntıyı bir araya getirerek örnek teşkil etmişlerdir. Kullandıkları kemerler ile kıyafet ve çizmeleri eşsiz bir zarafetle bir araya getirip günümüz modern toplumların giyim çizgilerine de örnek olmuşlardır.

Bozkır insanının barınakları olan keçe çadırlar, mimari bir eser kadar ayrıntı ve sağlamlık barındırarak soğuk ve sığağa karşı oldukça dayanıklı yapılmıştır. Hükümdarları için ise rengârenk ipek kumaşlarla otağlar yaparak hem hükümdarlarına hem de devlet merkezine gereken saygı ve önemi gözler önüne sermişlerdir. Çadırlarının içlerini de oldukça tekstil ağırlıklı süslemelerle, yer yaygıları, kilim gibi örtülerle kaplayıp renkli tüllerle süslemişlerdir.

Kıymetli atları için bozkırın en değerli madenlerini eşsiz bir ustalıklarla işledikten sonra, en nadide sanat parçaları niteliğinde eyerler, örtüler, koşum takımları hazırlamışlardır. Bozkır kültür insanı âdete sanata dönüştürdüğü halı kilim yapımında da oldukça ustaydı. Renkleri ve figürleri muazzam ustalıklarla bütünleştirip evleri ve atları için kullandıkları örtüleri bir şahesere dönüştürmüşlerdir.

Sadece yaşadığı alanı değil aynı zamanda atalarını son yolculuklarına uğurlamak için yapmış oldukları tekstil ürünlerinin varlığı küçümsenmeyecek kadar fazla olmuştur. Atalarını ipek kumaşlara sararak tabutlarına koymuşlar ve mezar odalarını keçe ile süslemeyi de ihmal etmeyerek adeta bir mezar sanatı oluşturmuşlardır. Orta Asya arkeolojik kazılar sonrası ortaya çıkan buluntularda Türklerin yaşam biçimi kullanılan tekstil ürünleri ve eşyalar hakkında bizlere bilgi aktaran bir köprü olmuştur.

Pek çok önemli kurganlarda bulunan tekstil ürünleri günümüze ulaşmasa da ulaşmış olan çok kıymetli tekstil buluntuları bizlere tekstil kullanımı hakkında büyük ipuçları vermektedir. Orta Asya Türkleri atalarına bu dünyada duydukları saygı neticesinde öte dünyaya da uğurlarken oldukça özenli ve güzel giyimli kıyafetler, aksesuarlar hatta ayakkabılarını bile ihmal etmeden en güzel şekilde gömmüş ve değerli madenlerle taçlandırmayı ihmal etmemişlerdir. Bu sebeptendir ki bozkır kültüründe tekstil eşsiz bir sanat oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

1- Araştırma- İnceleme Eserler

- Ailoğlu A (2005) *Makaleler ve İncelemeler I* (Başkent Matbaacılık, Ankara).
- Akçakale A, Somçağ H (2016) Yün Liflerinden Keçeleştirme Yöntemi ile Ayakkabı Yapımı. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* 4(9) : 212 - 226.
- Anadol C (1977) *Hükmeden Millet Türkler II* (Milli Kültür Yayınları, İstanbul).
- Arık M (2008) Esik Kurganı Buluntuları Ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Arıtan A.S (2008) Türk Deri İşlemeciliği Bağlamında Türk Cild San'atı. 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri*. Ankara, 10-15 Eylül.
- Arslan A.A (2004) *Ataların İzi İle (Orta Asya' dan Amerika'ya Türk Kültürünün Göçü)* (Berikan Basım Yayın, Ankara).
- Arslan S (2011) Aplike Tekniğinin Bilgisayar Destekli Nakış Makineleri İçin Eos-Compucon Nakış Desen Programında Desen Kalıbı Hazırlanması Ve Öğretim Programı Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Atay R, Namırtı O (2011) İpek Liflerinin Dünü Ve Bugünü, Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 1(3) : 112- 119.
- Ayhan F (2013) Türk Giyim Kültüründe Pantolon. *Akademik Bakış Dergisi* 1 (39):1-21.
- Bakıcı M (1998) Evcilleştirme Tarihine Kısa Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 53 (1) :73- 94.
- Başer İ (2002) *Elyaf Bilgisi* (Marmara Üniversitesi Yayınları İstanbul).
- Başkan S (2002) *Türkler Ansiklopedisi* 4 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara)
- Baykara T (2002) *Türklüğün En Eski Zamanları* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Baykuzu T.D.(2013) İşlam Öncesi Orta Asya Türklerinde Kur Ve Kurluk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53 (1) : 221- 250

- Baykuzu T.D (2012), *Asya Hun İmparatorluğu*,(Kömen Yayınları, Konya)
- Bedirhan Y (1994) Orta Çağda İpek Yolu Hâkimiyeti ve Türk yurtları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Begiç H.N (2016) Giyim-Kuşam Kültüründe Keçe Sanatına Tarihsel Bir Bakış. *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 40: 287- 297.
- Belek K. (2015) Eski Türklerde At Ve At Kültürü (Dünden Bugüne Kırgız Kültürel hayatı Örneği). *Gazi Türkiyat Dergisi* 16 : 111- 128.
- Bordreuil P, Briquel-Chatonnet F, Michel C (2015) *Tarihin Başlangıçları*, çev. Levent Başaran. (Alfa Yayıncılık, İstanbul).
- Bozkurt N. (1988) *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* 22,(Diyanet Vakfı Ansiklopedisi Yayınevi, İstanbul).
- Bozkurt N. (1993) *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 8,(Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul).
- Büken N.R.O.(2005) El Dokumacılığının Ve El Dokuma Tezgâhının Tarihçesi, El Dokuma Tezgâhı Çeşitleri. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi* 8 :63-84.
- Çağıl N (2009) Keçe Sanatı ve Giysiye Uyarlanması. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekstil Tasarımı Bilim Dalı, İstanbul.
- Çandarlı Şahin A (2016) Türk Çadırı Üzerine. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (16): 25- 39.
- Çandarlıoğlu G (2004) *Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü* (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul).
- Çandarlıoğlu G (2004) *Uygur Türk Devletleri Tarihi ve Kültürü* (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul).
- Çataoluk O. (2012) *Türkün Genetik Tarihi* (Togan Yayıncılık, İstanbul).
- Çay A.H (1990) *Türk Milli Kültüründe Hayvan Motifleri 1 (Koyun ve Keçi Etrafında Oluşan Gelenekler)* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara) .
- Çay M.A (1990) *Türk Milli Kültüründe Hayvan Motifleri 1 (Koyun ve Keçi Etrafında Oluşan Gelenekler)* (Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara).
- Çeçen A. (2007) *Türk Devletleri* (Fark Yayınları, Ankara).

- Çelik H(2014) Eskiçağ 'da Anadolu'da Dokuma (M.Ö. 1974-1719).Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Denizli.
- Çeliker D. (2011) Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik Ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi* 4 (8): 1- 22.
- Çınar A.A (2002) *Türkler Ansiklopedisi* 19 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- Çırpıcı A. (2015) Pazırık Kurganlarından Çıkan Yapıtların Araştırılması, Çağdaş Bir Görüşle Günümüz Sanatlarına Uyarlanması. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekstil Ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı sanatta Yeterlik Programı, İstanbul.
- Çiftçi C (2002) *Türkler Ansiklopedisi* 7 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- Çoruhlu Y (2016) *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar* (Ötüken Yayınevi, İstanbul).
- Dandul E (1984) Tekstili Dokuma Ürünleri Oluşumunda Modanın Etkileri Ve Tasarımcının Sorumlulukları. *Ulusal Tekstil Sempozyumu. Bursa, 26-30 Kasım.*
- Dartman B (2009) Yazının Keşfi Konusuna Dinî Metin Ve Arkeolojik Bulgular Çerçevesinde Yeni Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 41 (16): 1- 15.
- Deighton H.J (2016) *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün*, çev. Hande Kökten Ersoy (Homer Kitabevi, İstanbul).
- Diyarbakirli N (1972) *Hun Sanatı* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul)
- Doğan O. (2006) Bozkır Kavimlerinin Kültür Ve Mitolojilerinde At. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Donuk A. (1988) *Türk Devletlerinde İdari Askeri Unvan ve Terimler* (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Durmuş İ (2008) *İskitler (Sakalar)* (Genelkurmay Basımevi, Ankara).
- Durmuş İ (2014) Türk Kültür Çevresinde Kültür Adlandırmaları. *Akademik Bakış Dergisi* 8 (15): 269-298.
- Durmuş İ(2016) *Türk Kültürüne Giriş* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Durmuş İ, (2002) *Türkler Ansiklopedisi* (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara)

- Ekim Y (2006) Pazırık Kurganları, Buluntuları Ve Arkeolojik Açından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Eren T (2013) Bozkır Kültür Çevresinde Ulaşım Ve Haberleşme. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Esin E (2008) *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu* (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).
- Esin E.(1992) *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 6(Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul).
- Gömeç S (2011) *Şamanizm Ve Eski Türk Dini* (Berkan Yayınevi, Ankara).
- Gömeç S (2012) *Türk Kültürünün Ana Hatları* (Berikan Yayınevi, Ankara).
- Gömeç S.Y (2016) Türk Kültüründe A. *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*, Konya, 6-8 Mayıs.
- Gudiashvilli D (2002) *Türkler Ansiklopedisi* 3 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- Halaçoğlu Y. (2002) *Türkler Ansiklopedisi* 1,(Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- İnan A (1976) *Eski Türk Dini Tarihi* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- İnan A (1986) *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- İnan A (1998) *Makaleler ve İncelemeler 1* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- İnan F (2015) Kitap Değerlendirme: Neil Faulkner, Roma: Kartalların İmparatorluğu. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 309-317.
- Kafesoğlu İ (1987) *Türk Bozkır Kültürü* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara).
- Kanber N (2015) Çin Uygarlığı. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karcıoğlu U (2018) Orta Asya'da Bulunan Bazı Kurganlardaki At Gömüleri. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kars.
- Kaşgarlı Mahmut (2005) *Divanü Lugatit Türk*, Çev. Seçkin Erdi Çev. Serap Tuğba Yurtsever (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).
- Kaşgarlı Mahmut (1970) *Divanü Lugatit Türk*, Ali Çiçekli (çev.) (May Yayınları, İstanbul).
- Koca S (2002) *Türkler Ansiklopedisi* 1 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara)

- Koca S (2005) *Selçuklularda Ordu ve Askeri Kültür* (Berikan Yayınevi, Ankara).
- Koçak K (2004) Bozkır Kültürü Çevresinde Askeri Teşkilatlanma. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Koçak K (2015) Kuzey Kafkasya ve Kuzey Karadeniz'deki İskit Kurganlarının Ortaya Çıkışı, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi* (1): 66- 78.
- Koçak K,(2015) *Bozkır Türk Kültür Tarihinin Kaynakları* (Kömen Yayınları, Ankara).
- Koçsoy Ş (2002) *Türkler Ansiklopedisi 1* (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara)
- Laypanov KT. Miziyev Mİ. (2010) *Türk Halklarının Kökeni* (Selenge Yayınları, İstanbul).
- Mandaloğlu M. (2014) Bozkır Türklerinde Ekonominin Hayvancılık ve Tarıma Dayalı Olarak Değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3 (1): 75- 93.
- Milli Eğitim Bakanlığı Kurumu (2007) *Giyim Üretim Teknolojisi Tekstil Lipleri* (Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, Ankara).
- Milli Eğitim Bakanlığı Kurumu (2011) *Tarım Teknolojisi*, (Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, Ankara).
- Oktay Ö.(2014) Sümer Sosyal Hayatında Eğitimin Yeri Ve Önemi. Erzincan Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4 (2): 401- 413.
- Ögel B (1978) *Türk Kültür Tarihine Giriş 1* (Kültür Bakanlığı, İstanbul).
- Ögel B (1978) *Türk Kültür Tarihine Giriş 3* (Kültür Bakanlığı, İstanbul).
- Ögel B (1978) *Türk Kültür Tarihine Giriş 5* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Ögel B (1984) *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Ögel B (1984) *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi* (TTK Yayınları, Ankara).
- Ögel B (2001) *Düünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Ögel B.(2015) *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Öger A. (2013) *Uygur Türklerinde Tören ve Bayramlar* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Özgüdenli O (2002) *Türkler Ansiklopedisi 5* (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).

- Özhekim D.A (2009) Keçenin Hikâyesi Ve Sanatsal Üretimler. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal Of World Of Turks* 1 (1): 123- 133.
- Özkaya Ş (2011) Sanatsal Dokumalarda Geleneksel Dokuma Tekniklerinin Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Ana sanat Dalı, İstanbul.
- Öztürk M (2007) *Oğuz Türkleri* (Ledo Yayıncılık, İstanbul).
- Rahman A. (1986) *Uygur Folkloru*, Soner Yalçın ve Erkin Emet (çev.) (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Rasonyi L (2008) *Tarihte Türklük* (Örgün Yayınevi, İstanbul).
- Roux J P (2001) *Orta Asya Tarih ve Uygarlık* (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).
- Roux J.P (2008) *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 Yıl* (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).
- Salman F, (2002) *Türkler Ansiklopedisi 4* (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- Sertkaya O.F (1995) *Türk Kültüründe At ve Atçılık* (Linder Yayınları, İstanbul).
- Sever H (1987) Asur Siyasi Tarihinin Ana Devleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 32(1): 421-428.
- Süslü S (2002) *Türkler Ansiklopedisi*,(Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- Tarhan M.T (2002) *Türkler Ansiklopedisi 7* (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- Taşagıl A(2015) *Kök Tengri'nin Çocukları* (Bile Kültür Sanat Yayınları, İstanbul).
- Taşagıl A, (2002) *Türkler Ansiklopedisi 2* (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- Tezcan M. (2014) İpek Yolu'nun İran Güzergâhı Ve İpek Yolu Ticaretine İran Engellemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 1(3): 96-123.
- Tezcan M.(1983) Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış Ve Türklerde Giyim. *Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16 (1): 257- 276.
- Tryjarski E (1991) *Türkler ve Ölüm* (Pinhan Yayıncılık, İstanbul).
- Turan O (2014) *Kunlar ve Eski Türkler (Hunlar ve Selçuklular Çağında Türkler)* (Hitabevi Yayınları, Ankara).
- Uhlig H(2000) *İpek Yolu* (Okyanus Yayınları, İstanbul).
- Üreten H (2017) Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın. *Ankara Tarih ve Gelecek Dergisi* 3 (3) :348 – 353.
- Yıldıran İ (2002) *Türkler Ansiklopedisi 10* (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara)

- Yıldırım M.E, (2005) Seçilmiş Alternatif Keten(Linum Usitatissimum L.) Hatlarının Verim Ve Verim Öğeleri Bakımından Karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Ankara.
- Yıldırım Ü(2009) Antik Dönemde Kadın Ve Süslenme. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz A(2002) *Türkler Ansiklopedisi 4* (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara).
- Zelyut R. (2010) *Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği* (Kripto Yayınları, Ankara).

2-İnternet Kaynakları

- <https://www.tarihtarih.com> (04.07.2018).
- <http://www.atam.gov.tr> (27.11.2018) .
- <http://www.larendem.com/> (07.07.2018).
- <https://tr.pinterest.com/pin/>(14.07.2018).
- <https://www.tarihtarih.com/>(05.07.2018).
- <https://www.tarihtarih.com/> (05.07.2018).
- <http://www.egitirim.gen.tr/> (05.06.2018).
- <http://kirikhanodasi.ziraatodasi.org.tr.>(12/09/2018).
- <https://bilgihanem.com/ipek-bocegi-nedir/>(15.09.2018).
- <http://www.fotografturk.com/koyun-kirkma->(08.07.2018).
- <http://www.wannart.com> (03.03.2019).

EKLER

Ek-1:Hasat Zamanı Gelmiş Pamuk Kozası³⁷⁹

Ek-2: Mısır Medeniyetinde Keten Yetiştiriciliği³⁸⁰

³⁷⁹ <http://kirikhanodasi.ziraatodasi.org.tr>.12/09/2018Tarihinde indirilmiştir.

³⁸⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, **Giyim Üretim Teknolojisi Tekstil Lifleri**, 2007,8.

Ek-3: İpek Böceği Ve Kozaları³⁸¹

Ek-4: Koyun kırmak işlemi³⁸²

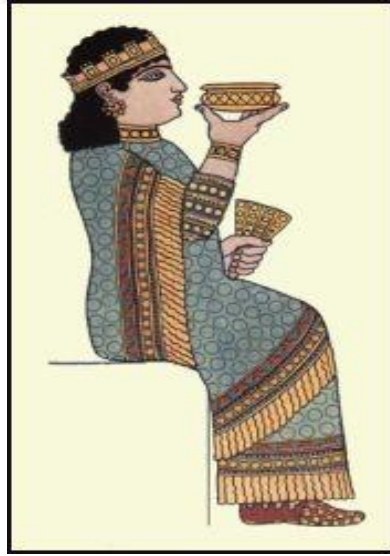
³⁸¹ <https://bilgihanem.com/ipek-bocegi-nedir/15.09.2018> Tarihinde indirilmiştir.

³⁸² <http://www.fotografturk.com/koyun-kirkma-p346547./18/09/2018> Tarihinde indirilmiştir.

Ek-5: Sümerlerde Heykelde Tanımlanan Kadın Giysisi³⁸³

Ek-6: Asur İmparatorluğu İçerisinde Kadın Giyimi³⁸⁴

³⁸³ Yıldırım, Antik Dönemde...,356.

³⁸⁴ Yıldırım, Antik Dönemde..., 387.

Ek-7: Roma'da Kıyafet Figürü³⁸⁵

Ek-8: Roma İmparatorluğunda Tekstil Oluşumu.³⁸⁶

³⁸⁵ Yıldırım, Antik Dönemde...,356.

³⁸⁶ Yıldırım, Antik Dönemde...,356.

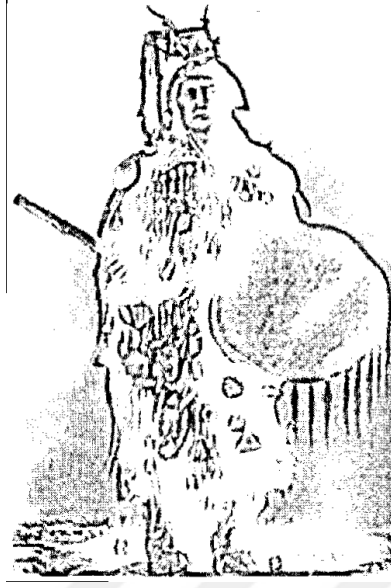
Ek-9: İskitlerde Askeri Kıyafet³⁸⁷

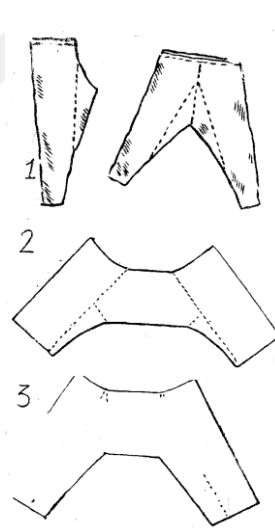
Ek-10: Oğuz Kağanın Kaftanı³⁸⁸

³⁸⁷ <https://tr.pinterest.com.tr> 14.07.2018 Tarihinde indirilmiştir

³⁸⁸ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 31

Ek-11: Şaman Oyun Tangası³⁸⁹

Ek-12: Bozkır Pantolonları³⁹⁰

³⁸⁹ Sadettin Gömeç, **Şamanizm Ve Eski Türk Dini** 2. Basım, Berikan Yayınevi, Ankara,2011.

³⁹⁰ Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş** 5, 110.

Ek-13: Orta Asya'daki Çin Tarzı Binek Şalvarlar³⁹¹

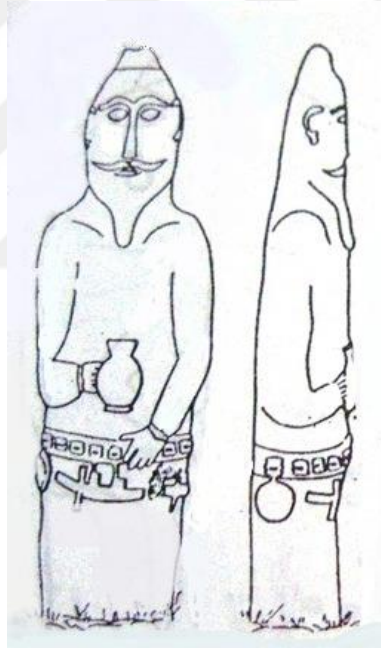
Ek-14:Uygurlar Giyim Görseli ³⁹²

³⁹¹Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 107.

³⁹² <http://www.egitim.gen.tr> 05.06.2018.Tarihinde indirilmiştir.

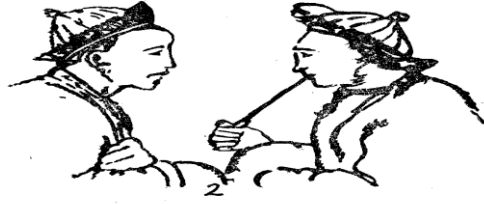
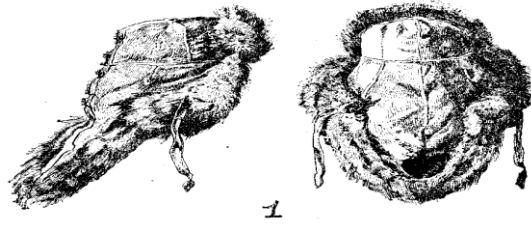
Ek-15: Orta Asya Çizmeleri³⁹³

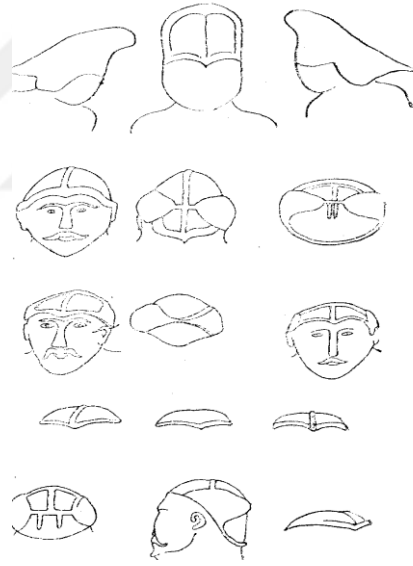
Ek-16: Göktürk Heykeli Kemer Detayları³⁹⁴

³⁹³ Arıtan, 137.

³⁹⁴ Baykuzu, İslam Öncesi..., 242

Ek-17: Börk Örnekleri³⁹⁵

Ek-17: Börk Örnekleri³⁹⁶

³⁹⁵ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 212.

³⁹⁶ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, 218.

Ek-17: Keçeden Yapılmış Yaygı Modeli³⁹⁷

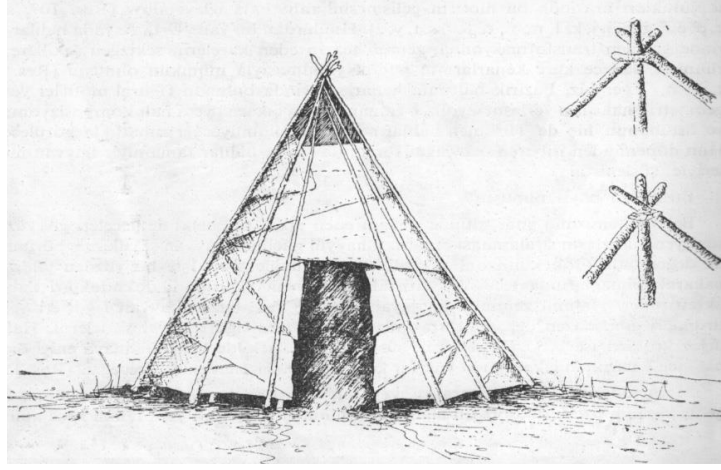

Ek-18: Pazırık Kurganından Çıkarılan Keçe Örneği³⁹⁸

³⁹⁷ Çeliker, Geçmişten Günümüze..., 11.

³⁹⁸ Çeliker, Geçmişten Günümüze..., 3.

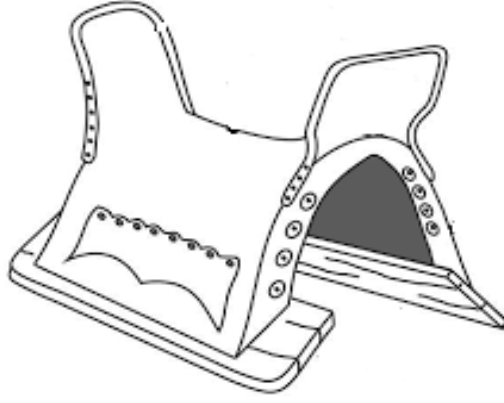
Ek-19: Kapa Adı Verilen Çadır Örneği³⁹⁹

Ek-20: Türklerin Kullandıkları Eyer Örnekleri⁴⁰⁰

³⁹⁹ Şahin, 28.

⁴⁰⁰ Gömeç, Türk Kültürünün..., 825.

Ek-21: Türk Eyer Örneđi⁴⁰¹

Ek-21: At Maskesi⁴⁰²

⁴⁰¹ Gömeç, Türk Kültürünün..., 825.

⁴⁰² Ekim, 65.

Ek-22: At Maskesi⁴⁰³

Ek-23: Eyer Örtüsü⁴⁰⁴

⁴⁰³ Ekim, 65.

⁴⁰⁴ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

Ek-24: Horoz Figürlü Deri Aplik⁴⁰⁵

Ek-25: Deri Kalkan⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

⁴⁰⁶ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

Ek-26: Deri Kalkan⁴⁰⁷

Ek-27: Grifon Motifli Dizgin⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ <http://www.hermitagemuseum.org/> 25.07.2018 Tarihinde indirilmiştir.

⁴⁰⁸ Ekim, 67.

Ek-28: Moflon Motifli Dizgin Deri, Altın Varaktan Oyma ve Kaplama Tekniğiyle Yapılmıř⁴⁰⁹

Ek-26: Aslan Motifli Halı Parçası, Keçe Aplike Tekniğiyle Yapılmıř⁴¹⁰

⁴⁰⁹ Ekim, 67.

⁴¹⁰ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

Ek-27: Horoz Aplikesi Kemer Örneđi⁴¹¹

Ek-26: Horoz Aplikeli Kemer Örneđi⁴¹²

---

⁴¹¹ Çırpıcı, 109.

⁴¹² Ekim, 68.

Ek-27: Başlık⁴¹³

Ek-28: Aplike Tekniği ile Çizme⁴¹⁴

⁴¹³ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

⁴¹⁴ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

Ek-28: 1.44 Cm Boyutunda Keçeden Yapılmış Küçük Çorap⁴¹⁵

Ek-28: Keçeden 1,82 Cm Boyutunda Yapılmış Uzun Çorap⁴¹⁶

⁴¹⁵ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

⁴¹⁶ Ekim, 68.

Ek-29: Yapağıdan Yapılmış Halı Parçası⁴¹⁷

Ek-30: Eyer Örtüsü⁴¹⁸

---

⁴¹⁷ Ekim, 68.

⁴¹⁸ Çirpıcı, 80.

Ek-31: Yünden Yapılmış Örtü⁴¹⁹

Ek-32: Yünden Yapılmış Örtü⁴²⁰

---

⁴¹⁹ Ekim, 72.

⁴²⁰ Ekim, 72.

Ek-33: Keçeden Yapılmış Eyer Örtüsü ⁴²¹

Ek-34: Deriden Aplike Edilmiş Horoz Figürleri. ⁴²²

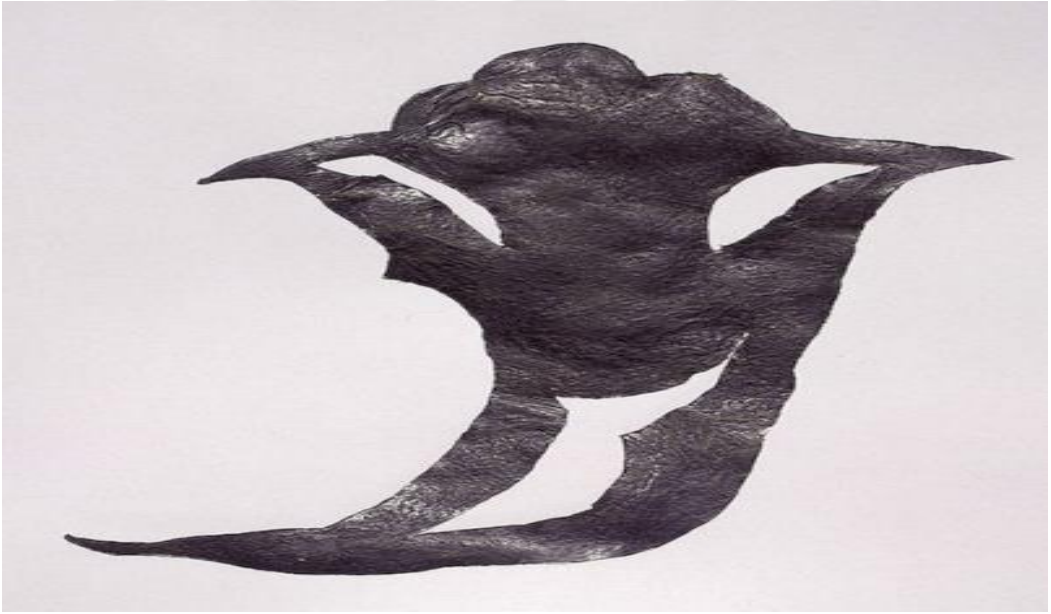
⁴²¹ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

⁴²² <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

Ek-35: Aplike İle Yapılmış Geyik Figürü⁴²³

Ek-36: Deriden Aplike Olarak Kullanılan Lotus Çiçeği Motifi⁴²⁴

⁴²³ <http://www.hermitagemuseum.org/25.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

⁴²⁴ Ekim, 73.

Ek-37: Deri ve Çeşitli Madenlerle Süslenmiş Dizgin⁴²⁵

Ek-38: Deri, Grifon Kafası Figürlü, Yular (Dizgin)⁴²⁶

---

⁴²⁵ Ekim, 78.

⁴²⁶ Ekim, 78.

Ek-39: Deri, Figürleri ve Tahta Boncuklarla Süslenmiş Süs⁴²⁷

Ek-40: Deri At Maskesi⁴²⁸

---

⁴²⁷ Ekim, 78.

⁴²⁸ Ekim, 79.

Ek-41:Keçe ve Altın Varaktan yapılmış Kayış⁴²⁹

Ek-40: Kayış Detayı⁴³⁰

---

⁴²⁹ Çirpici, 109.

⁴³⁰ Çirpici, 109.

Ek-41: Yün ve Kıldan Dokunmuş İran Tipi Örtü ⁴³¹

Ek-42: Kıl Yün Karışımından Dokunmuş Eyer Örtüsü ⁴³²

⁴³¹ Çirpıcı, 74.

⁴³² Ekim, 80.

Ek-43: Yün ve Keçeden Eyer Örtüsü ⁴³³

Ek-44: Keçeden Dokunmuş Apliklerle Süslenmiş Halı ⁴³⁴

⁴³³ Ekim,81.

⁴³⁴ <http://www.hermitagemuseum.org/03.07.2018> Tarihinde İndirilmiştir.

Ek-45: Yünden Dokunmuş Halı. Dünyanın En Eski Yığma Halısı⁴³⁵

Ek-46: II. Pazırık Kurganından Çıkarılan Erkek Kaftanı⁴³⁶

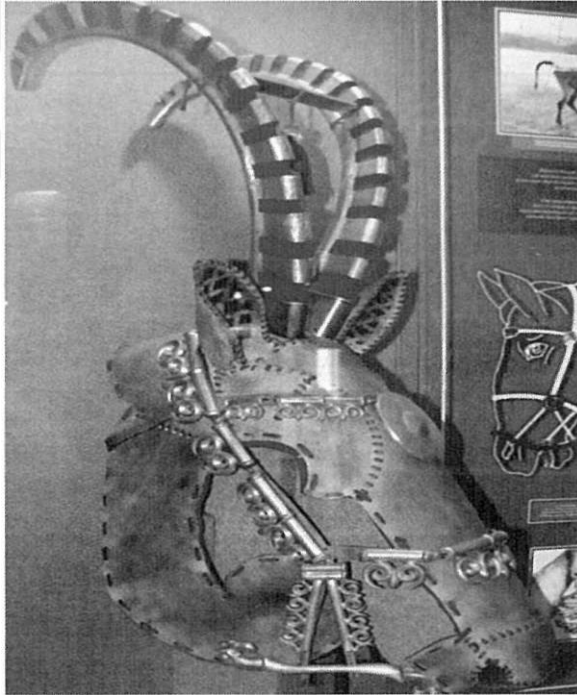
⁴³⁵ <http://www.hermitagemuseum.org/03.07.2018> Tarihinde indirilmiştir.

⁴³⁶ Çoruhlu, 527.

Ek-46: Altaylar, Katanda Kurganlarından Çıkarılan Süslemeli Deri Kaftan⁴³⁷

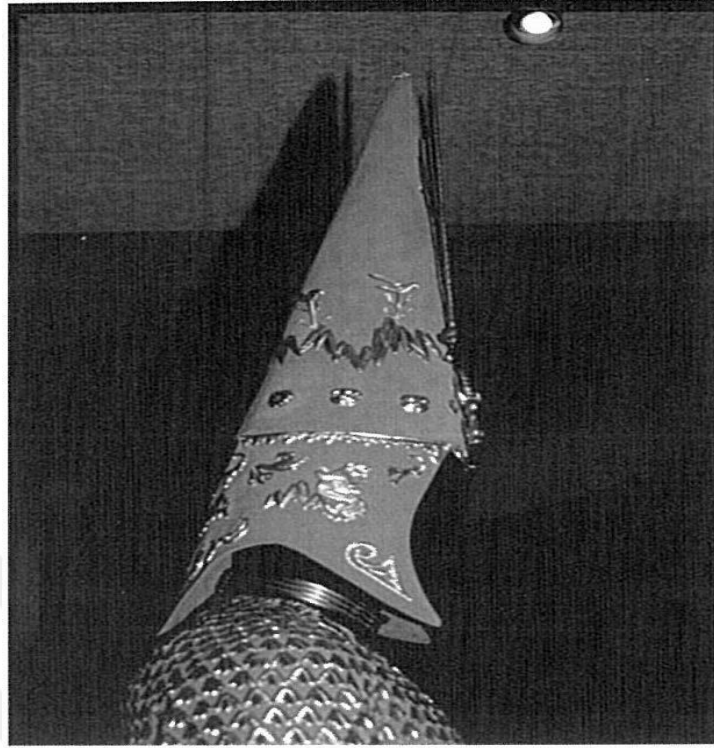

Ek-47: Berel Kurganında Bulunan At Maski⁴³⁸

---

⁴³⁷ Çoruhlu, 527.

⁴³⁸ Çoruhlu, 541.

Ek-47: Kazakistan Issık Kurganı, Altın Elbisenin, Başlık Kısmı, Almaata Arkeoloji Müzesi⁴³⁹

Ek-47: Kazakistan Issık Kurganı, Altın Elbise⁴⁴⁰

⁴³⁹ Çoruhlu,550.

⁴⁴⁰<http://www.wannart.com> 03.03.2019 Tarihinde indirilmiştir.

DİZİN

- Akdeniz, 17, 44, 45, 46, 49, 110
- Altay Kurganlarında, 12, 92
- Antik, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 89, 120, 127, 128
- Aplike, 8, 68, 76, 77, 83, 96, 99, 101, 106, 108, 140, 142
- Araba, 102
- Askeri, 59, 60, 78, 79, 82, 83, 117, 118
- Asur, 39, 40, 41, 43, 120, 127
- At Örtüsü, 11, 81, 82
- Bozkır, 5, 6, 8, 9, 11, 14, 16, 17, 19, 20, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 61, 62, 65, 67, 70, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 90, 91, 92, 99, 107, 109, 111, 112, 113, 117, 118
- Börk, 11, 69, 70, 109, 133
- Çadır, 11, 77, 78, 79, 80, 135
- Çin, 8, 11, 15, 21, 22, 24, 30, 32, 35, 46, 48, 49, 50, 51, 53, 56, 63, 76, 95, 96, 104, 111, 118, 120, 131
- Çizme, 11, 65, 66, 67, 109, 142
- Defin, 91, 93, 97, 99, 101, 102
- Deri, 8, 22, 23, 26, 30, 34, 37, 38, 42, 44, 62, 63, 65, 68, 69, 75, 82, 83, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 101, 102, 108
- Devlet, 15, 53, 70, 72, 75
- Dikiş, 39
- Dokuma, 20, 24, 28, 29, 32, 33, 34, 39, 40, 41, 44, 45, 50, 58, 63, 74, 82, 83, 84, 85, 86, 103, 104, 110, 111
- Dokumacılık, 28, 34, 35, 36, 38, 110
- El sanatları, 39, 91
- Elbise, 21, 22, 28, 38, 42, 46, 47, 50, 51, 57, 60, 61, 75, 98, 107, 109
- Esik (Issık) Kurganında, 12, 106
- Giyim, 9, 20, 23, 26, 28, 33, 34, 43, 56, 58, 61, 70, 77, 115, 118, 120, 125, 131
- Göçebe, 21, 39, 54, 76, 80, 88, 104, 110
- Göktanrı, 60, 72
- Gömlek, 8, 23, 60, 63, 64, 65, 97, 112, 11, 63, 64
- Halı, 8, 20, 41, 50, 74, 75, 82, 83, 84, 85, 86, 93, 101, 103, 113, 8, 11, 42, 83, 85, 121, 140, 142, 144, 152, 153, 8, 11, 42, 83, 85, 121, 140, 142, 144, 152, 153
- Hun, 51, 62, 68, 77, 81, 100, 101, 102, 104, 117, 119, 120
- Hükümdar, 70
- İklim, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 47, 53, 56, 61, 74, 77, 94, 95

İpek, 8, 17, 22, 23, 31, 32, 40, 46, 48,
49, 50, 51, 57, 79, 90, 94, 95, 102,
110, 111, 112, 113, 126
İskit Kurganlarında, 12, 104
Kaftan, 9, 11, 58, 59, 61, 108, 154
Keçe, 9, 11, 24, 25, 26, 41, 65, 70, 73,
74, 75, 76, 77, 82, 96, 97, 113, 115,
116, 134, 140, 142, 150
Kefen, 94
Kemer, 11, 67, 92, 108, 132, 141
Keten, 29, 30, 34, 40, 45, 46, 49, 63,
82, 83, 110, 111, 112
Kilim, 11, 83
Konar-göçer, 36
Kumaş, 17, 19, 22, 24, 28, 29, 32, 33,
34, 37, 38, 42, 43, 45, 46, 50, 51,
55, 56, 57, 59, 63, 68, 71, 73, 74,
78, 83, 92, 93, 94, 102, 106, 111,
112, 113, 145
Kurgan, 9, 88, 90, 91, 93, 94, 96, 97,
98, 99, 102, 106, 107, 11
Kuşak, 11, 67, 68
Lif, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 39, 40,
56
Mezopotamya, 39, 40, 41, 42, 43, 49
Mısır, 29, 30, 45, 125
Neolitik, 34, 35, 37
Orta Asya, 8, 14, 15, 19, 23, 26, 30,
35, 36, 37, 46, 49, 52, 53, 54, 55,
58, 61, 66, 67, 68, 69, 74, 78, 79,
81, 84, 85, 88, 89, 93, 101, 103,
106, 107, 110, 111, 113, 114, 115,
119, 121, 130, 131, 132
Orta Doğuda, 11, 39, 40, 41, 46
Örtü, 57, 73, 75, 78, 84, 94, 145
Pantolon, 9, 11, 20, 22, 61, 109, 112,
115
Pazırık Kurganlarında, 12, 99
Roma, 11, 17, 44, 45, 46, 47, 48, 110,
117, 118, 120, 128
Roma İmparatorluğunda, 11, 17, 44
Sümer, 39, 40, 42, 43, 119, 127
Şalvar, 22
Şaman, 60, 130
Tekstil, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 14, 17, 18,
19, 24, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34,
35, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46,
48, 49, 55, 56, 61, 65, 75, 82, 90,
92, 99, 104, 106, 109, 110, 113,
116, 118, 125, 141, 144, 150, 151
Türk, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 35, 36, 37, 38, 39, 48,
49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57,
58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66,
67, 68, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
89, 90, 91, 92, 93, 95, 99, 100, 101,
103, 106, 114, 115, 116, 117, 118,
119, 120, 121, 129, 130, 131, 132,
133, 135, 136
Türk halısı, 103
Uygur, 32, 61, 64, 65, 66, 67, 69, 116,
117, 119

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Elif ERASLAN SALMAN

Uyruğu: T.C

Doğum Yeri ve Tarihi: Nevşehir /1991

TEL: 0545 879 0343

E-Posta: eraslannelif@gmail.com

Yazışma Adresi: Yenigün Mah. 1086. Sok. No:1 Özalp sit. B Blok. Kat:2 No:7
Muratpaşa/Antalya

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet
Lise	Ürgüp Lisesi	2009
Lisans	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	2013

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2018	MEB	Öğretmen
2019	MEB	Öğretmen